

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ
Nr. 12 2005 • ANUL XV • CHIȘINĂU

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ

de știință și cultură

Nr. 12 (126) 2005
decembrie

REDACTOR-ŞEF

Alexandru BANTOŞ

REDACTOR-ŞEF ADJUNCT

Grigore CANȚĂRU

COLEGIUL DE REDACȚIE

Alexei ACSAN, Ana BANTOŞ, Eugen BELTECHI (Cluj), Silviu BEREJAN, Vladimir BEŞLEAGĂ, Mircea BORCILĂ (Cluj), Leo BUTNARU, Gheorghe CHIVU (Bucureşti), Mihai CIMPOI, Anatol CIOBANU, Ion CIOCANU, Theodor CODREANU (Huşi), Anatol CODRU, Nicolae CORLĂTEANU, Nicolae DABIJA, Boris DENIS, Demir DRAGNEV, Stelian DUMISTRĂCEL (Iaşi), Andrei EŞANU, Iulian FILIP, Gheorghe GONȚA, Victor V. GRECU (Sibiu), Ion HADÂRCĂ, Dumitru IRIMIA (Iaşi), Dan MĂNUCĂ (Iaşi), Nicolae MĂTCAŞ, Valeriu RUSU (Franţa), Marius SALA (Bucureşti), Dumitru TIUTIUCA (Galaţi), Petru ȚARANU (Vatra Dornei), Vasile ȚĂRA (Timișoara), Ion UNGUREANU, Grigore VIERU

Pentru corespondență:
Căsuța poștală nr. 83,
bd. Ștefan cel Mare nr. 134,
Chișinău, 2012, Republica Moldova.
Tel.: 23 87 03, 23 46 98
e-mail: limba_romana@mail.md

Prin limbă, omul își manifestă identitatea sa istorică, și, când vorbește altă limbă, își asumă, cel puțin provizoriu, o altă identitate, identitatea istorică a celui cu care vorbește. A te exprima, așadar, într-o limbă nu înseamnă a nu fi liber, ci înseamnă a fi tu însuși, adică a fi cine ești ca individ istoric.

Eugen COȘERIU

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

EDITOR: colectivul redacției
ISSN 0235–9111

LECTORI: Elena ISTRATI, Veronica ROTARU
PROCESARE COMPUTER: Oxana BEJAN
Com. nr. 136, Tipografia „Balacron”, mun. Chișinău, Calea Ieșilor 10

Coperta I, IV: Gheorghe VRABIE
Lucrări de același autor sunt reproduse în pag. 43, 144, 148, 149, 156

Revista *Limba Română* – 2006

Contribuții importante la crearea unui spațiu al comunicării libere între toți cei interesați de limba, istoria și cultura românilor.

Rubrici permanente – *Cum vorbim, cum scriem?*, *Sociolingvistică*, *Analize și interpretări*, *Pro didactica*, *Poesis*, *Comunicare și limbaj*, *Știință și filozofie*, *Permanența clasicilor* ș.a. – susținute de specialiști notorii din Republica Moldova, România, Franța, Germania, S.U.A. ș.a.

Suport didactic pentru procesul de învățământ, inclusiv pentru examenul național de bacalaureat.

Abonați-vă la revista *Limba Română*

Abonamentele pot fi perfectate la agențiile „Poșta Moldovei” și „Moldpresa”. În România – la Rodipet (a se consulta catalogul publicațiilor din Republica Moldova, poziția 77075).

Așteptăm pe adresa **Căsuța poștală nr. 83, bd. Ștefan cel Mare nr. 134, Chișinău, 2012, Republica Moldova** cărți nou-apărute și reviste de cultură, pentru a fi prezentate și recenzate.

Orice articol publicat în revista *Limba Română* reflectă punctul de vedere al semnatarului și nu coincide neapărat cu cel al redacției.

Materialele nepublicabile nu se recenzează și nu se restituie.

SUMAR

ARGUMENT

Ion HADÂRCĂ. Limba păsă-
rii de noi
5

TEZAUR

Eugenia BOJOGA. Un stră-
lucit omagiu adus lui Eugeniu Co-
șeriu
6

ANALIZE ȘI INTERPRETĂRI

Ana BANTOȘ. Avatarurile per-
sonajului liric modern (de la Paul
Celan la Arcadie Suceveanu)
16

Mina-Maria RUSU. Re-sacra-
lizarea lumii prin poezie (în literatura
română interbelică)
23

Dragoș VICOL. Mihail Sado-
veanu: de la biografia scriitorului la
biografia neamului
29

REFLECȚII

Ion HADÂRCĂ. Glose române
pentru Logosul lumii
36

LIMBAJ ȘI COMUNICARE

Nelea CROITORU. Deixisul
persoanei – actualizări contex-
tuale
44

GRAMATICĂ

Elena VARZARI. Topica

letopisețelor din perspectivă
transfrastică

50

Elena ZGÂRCIBABĂ. Unele
considerații referitoare la verbul *a*
trebui

56

Alexei CHIRDEACHIN. Des-
pre unele particularități acustice
ale semioclusivelor prepalatale în
română și engleză

64

PRAXEOLOGIE

Valeriu MATEI. Thierry de
Montbrial despre spațiul românesc
în perioada tranziției

67

LA CASA LIMBII ROMÂNE

Principele Radu de Hohenzol-
lern-Veringen la Chișinău

74

ANIVERSĂRI

Valeriu RUSU: 70

Autentic mesager al identității
noastre

84

Valeriu RUSU. Spovedanie la

o aniversare

88

Filip TEODORESCU. Cărturar
și om al cetății

89

Ana BANTOȘ. *Limba nu este
un simplu mesager al culturii, ci
cultura însăși*

91

Ion UNGUREANU: 70

Nicolae MĂTCAȘ. Drept în
demnitatea lui, sorbind din cupa
libertății

94

PRO DIDACTICA

Galina GRĂDINARI. Studiu de caz – metodă eficientă de dezvoltare a competențelor comunicative

110

Gheorghe ȚÂMBAL. Metode și tehnici didactice interactive (aspecte practice)

115

SEMILOGIE

Svetlana DRAGANCEA. Aspecte definitorii ale semnului iconic

121

SIMPOZION

Irina CONDREA. Limba și literatura română: regional – național – universal

128

RECENZII

Aliona ZGARDAN. *Morfologia limbii române (curs practic)* – o carte necesară

131

LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Fernando PESSOA. *Păzitorul de turme; Oda triumfală; Ode*

133

ACTUALITATEA CLASICILOR

Mircea ELIADE. Teme folclorice și creație artistică

142

INTERVIU

Gheorghe VRABIE. „Sunt fascinat de culorile bucuriei și ale revoltei”

145

CONCURS DE CREAȚIE

Concursul „Moștenire”

157

AUTORI

159

LIMBA PĂSĂRII DE NOI

Sună-n fagure de tei
Cugetarea isihastă:
Pasărea pre limba ei...
Zborul ei pre limba noastră.

Nu se-ngroapă-n zi de luni
Veşnicia viscolindă.
Câtă moarte-i peste lumi
Ce folos, că-i fără limbă?

Lăutarilor sus-puşii
Scris le-a fost la nunta-hoaţă
Pentru-un murmur de arcuş
Să plătească-un an şi-o viaţă.

Geaba lună, geaba nor
În lumina preacurată,
Dacă n-ai trăit cu dor
Ce-ai să spui la Judecată?

Staţi voi, graiuri, şi voi, plaiuri,
Mute-n faţa mamei mele:
Ruga ei să-nvie Craiul
Răstignit pe măgurele.

Astfel, din Crai Nou, tot cern
Peste suflete, eterne,
Codul laptelui matern
Şi-al poveştelor paterne.

Chiar şi-atunci când Dumnezeu
Miruieşte-n taina sfântă,
Cine pierde-n graiul său
Cântă, moare şi iar cântă.

31 aug. - 20 nov., 2005

Eugenia BOJOGA

UN STRĂLUCIT OMAGIU ADUS LUI EUGENIU COȘERIU

Anuarul **Odisea. Revista de estudios ingleses**, editat de Catedra de filologie engleză a Universității din Almeria, Spania, dedică numărul din 2003 memoriei lui Eugeniu Coșeriu, înscriindu-se printre primele volume internaționale care îl omagiază pe celebrul nostru compatriot. La acest excepțional omagiu au colaborat profesori de lingvistică de la cele mai prestigioase universități din Spania și Germania, care, prin contribuțiile lor semnificative, evocă personalitatea lui Eugeniu Coșeriu, remarcă impactul pe care l-a avut și îl va avea în continuare teoria sa lingvistică.

Jesús G. Martínez del Castillo, editorul volumului, profesor de engleză la Universitatea din Almeria, menționează în **Introducere** că acest omagiu se dorește a fi un element (o verigă) de legătura în difuzarea internațională a operei și gândirii lui E. Coșeriu, care a dat nume lingvisticii din a doua jumătate a sec. al XX-lea. „Chiar dacă în prezent se știe că cea mai mare parte a operei lui E. Coșeriu abia urmează să fie publicată și valorificată, deoarece se află în manuscris, putem afirma cu certitudine că contribuția coșeriana în domeniul studierii limbajului și a limbilor particulare este esențială, orientând disciplina noastră spre noi orizonturi. Indiscutabil, timpul și-a spus și își va mai spune cuvântul în ceea ce privește impor-

tanța teoriei lui E. Coșeriu pentru istoria gândirii lingvistice. În acest sens, omagiul nostru reprezintă un început în valorificarea postumă a operei coșeriene” (p. 7). La fel ca și Humboldt – care nu a publicat nici un studiu în timpul vieții, volumul său cel mai reprezentativ fiind publicat în 1836, la patru ani după moartea sa – Coșeriu a lăsat o operă inedită impresionantă. Nu-i exclus că cele peste 1000 de manuscrise coșeriene, care abia urmează să fie publicate, să ne ofere anumite detalii sau nuanțări la fel de necesare pentru înțelegerea concepției sale ca și cele de până acum.

Primul text din volum – *Laudatio* pentru Profesorul E. Coșeriu cu ocazia conferirii titlului de *Doctor Honoris Causa*, în *Memoriam, al Universității din Las Palmas (Insulele Canare)* – este, de fapt, prezentarea făcută de profesorul Maximiano Trapero de la Universitatea din Las Palmas la ceremonia postumă de acordare a titlului de *Doctor Honoris Causa* de către această prestigioasă universitate. Autorul precizează că dacă pentru unii exegeți E. Coșeriu a fost „lingvistul cel mai important din a doua jumătate a sec. al XX-lea”, pentru alții „unul dintre cei mai mari lingviști din toate timpurile” sau chiar „unul dintre marii umaniști ai tuturor timpurilor”, pentru el E. Coșeriu este „cel mai mare *arhitect* pe care l-a avut lingvistica modernă, deoarece în teoria sa orice problemă lingvistică, oricât de marginală, își găsește locul exact în care se situează și din care poate fi înțeleasă și explicată în mod cuprinzător” (p. 11). Coșeriu nu s-a limitat la studierea unei „parcele” înguste a lingvisticii, adică a unei discipline particulare, ci a cuprins toate aspectele limbilor și ale limbajului, integrându-le într-o concepție unitară și coerentă. Se poate

afirma că în Coșeriu se întâlnește principiul clasic *Homo sum et nihil humani a me alienum puto*, adică „Sunt lingvist și nimic din lingvistică nu-mi este străin”. De aceea, opera sa, extrem de interesantă, este fundamentală atât pentru filozofia și teoria limbajului, pentru teoria lingvistică și fonologie, pentru teoria gramaticală și semantica lexicală, cât și pentru lingvistica vorbirii și cea a textului, pentru dialectologie și sociolingvistică, pentru stilistica limbii și gramatica istorică, pentru istoria limbilor și lingvistica „aplicată”... Grație amplitudinii și coerenței sale interioare, această operă a contribuit enorm la dezvoltarea disciplinei noastre, mai mult chiar: Coșeriu a redat lingvisticii statutul său primordial de știință a culturii. Nu întâmplător opera lui Coșeriu se bucură de o recunoaștere universală, iar cărțile sale sunt traduse în principalele limbi de cultură din lume. M. Trapero consideră că formația lui Coșeriu și vastele sale cunoștințe l-au făcut să fie universal: „Român prin naștere, italian prin formație, german prin reședința sa, romanist de o viață, dar „hispanic” sufletește: pentru că anume într-o țară hispanică, în Uruguay, au apărut primele sale opere fundamentale, acolo a formulat în *nuce* teoria lingvisticii integrale. De aceea, propunerea de a-l numi *Doctor Honoris Causa* al Universității din Las Palmas, susținută cu ardoare de cele trei centre ale universității noastre – Facultatea de filologie, Facultatea de traducere și interpretariat și Facultatea de pedagogie – s-a încununat cu succes” (p. 12).

Discursul de răspuns la *Laudatio*, care ar fi trebuit să fie pronunțat de E. Coșeriu, a fost substituit printr-o amintire emotionantă pronunțată de Eugenia Coșeriu de

Lettner, doctor în științe fizice, fiica mai mare a savantului, care a mulțumit prestigioasei universități din Las Palmas pentru titlul acordat ilustrului ei tată, cât și pentru ocazia care i-a fost oferită de a-l reprezenta, în numele celorlalți frați, la această ceremonie. Dna Coșeriu de Lettner evoca figura tatălui și a savantului, scoțând în evidență profunda conștiință istorică a lui Coșeriu, ideea sa că individul e produs și actor al istoriei: „O personalitate complexă și aparent contradictorie: stoic și epicurian, rațional și sentimental, auster și pasional, distant și afectuos. Preeminența uneia sau alteia din aceste trăsături ale personalității sale își are originea în cunoașterea profundă a istoriei și a ideilor autorilor clasici, adică a cosmoviziunii care a dat naștere raționalismului, științei, filozofiei și conștiinței istorice, a ideii că individul e produs și actor al istoriei și că trecutul e condiție pentru viitor, perpetuându-se grație acțiunii prezente a ființei umane orientate spre acest scop, grație transmiterii cunoașterii, a tradiției, a gândirii și experienței proprii” (p. 23).

În **Paradoxul experienței și al teoriei științifice: Eugeniu Coșeriu și Josef Simon**, profesoara Ana Agud de la Universitatea din Salamanca stabilește o conexiune interesantă între concepțiile celor doi maeștri ai domniei sale: Coșeriu ca lingvist și Simon ca filozof, amintindu-și totodată de anii de doctorat la Coșeriu, de exigențele și metodele sale de lucru. „Coșeriu descria limbajul așa cum îl întâlnea în propria competență activă și o făcea prin categorii adecvate obiectiv percepției sale complexe a fenomenelor. A lucrat și în metodologia descrierii lingvistice, aducând cele mai lucide precizări, mai ales cu privire

la relația dintre limbajul analizat și limbajul din perspectiva celui care îl analizează, adică limbajul lingvisticii. Formația și cultura sa filozofică îi permiteau să abordeze aceste lucruri dintr-o perspectivă mult mai amplă și mai critică decât oricare alt lingvist” (p. 36). Lingvistica lui Coșeriu, având multe consecințe pentru filozofia limbajului, este, fără îndoială, cea care se potrivește cel mai bine filozofiei critice a lui Simon... A. Agud este convinsă că îmbinarea lingvisticii coșeriene cu filozofia simoniană constituie o sarcină a viitorului (p. 39).

Jörn Albrecht, de la Universitatea din Heidelberg, Germania, în **Paradigma incompletă a lui Eugeniu Coșeriu – obiectivul primordial al discipolilor săi din a treia generație**, distinge trei generații de discipoli coșerieni și semnalează sarcinile stringente ale acestora. Altfel spus, vorbește despre „testamentul nescris” al Profesorului, adică de ceea ce au de făcut discipolii săi pentru a duce mai departe lingvistica integrală. Cum se știe, o serie de teme și aspecte au fost tratate, de multă vreme, de către discipolii din diverse generații. Însă autorul se referă, în primul rând, la manuscrise, la ceea ce a rămas nepublicat din Coșeriu. Cunoaștem cu toții reticența sa, inexplicabilă, în a-și publica opera. De aceea, dacă opera tipărită a lui Eugeniu Coșeriu e mai mult decât impresionantă, nu-i exclus ca manuscrisele sale inedite să le depășească cu mult pe cele publicate deja.

Ca discipol al lui Coșeriu din prima generație și ca editor a două volume din cursurile sale, J. Albrecht are o perspectivă foarte largă asupra unor proiecte de investigație trasate de Coșeriu, proiecte pe care însă nu a putut să le ducă la bun

sfârșit din cauza morții sale neașteptate. Aceste obiective sunt prezentate în concordanță cu cele trei planuri ale limbajului, remarcate de Coșeriu. Cât privește palierul universal al limbajului, sarcina urmașilor, care poate fi realizată numai printr-un demers comun, este de a dezvolta lingvistica vorbirii: „Cred că discipolii din a doua generație a lui Coșeriu ar trebui să le propună elevilor lor – sub formă de lucrări de licență sau teze de doctorat – teme referitoare la acest aspect. Palierul universal din lingvistica integrală rămâne în continuare cel mai puțin studiat... Deși recent unul dintre discipolii profesorului Jens Lüdtke, elev al lui Coșeriu din generația a doua, anume Rolf Kailuweit, a scris teza de doctor habilitat tocmai pe această temă (p. 43).

Cât privește planul istoric al limbajului, se impune o gramatică metalingvistică sau o gramatică a tehnicii de a vorbi despre limbaj transmisibilă istoric. Cel care a stabilit această distincție a fost Sf. Augustin, în dialogul *De magistro*, iar Coșeriu a făcut explicită descoperirea augustiniană. Între timp, s-au realizat numeroase contribuții pe această temă în cadrul logicii și teoriei limbajului. În interiorul „paradigmei incomplete” a lui Coșeriu este vorba totuși de altceva. Este vorba de o abordare lingvistică a metalimbajului. Prin urmare, și acest aspect – a investiga diferențele și asemănările în „metalimbajul limbii” și în acela al discursului care cuprinde mai multe limbi – ar fi un obiectiv foarte important și promițător pentru discipolii din a treia generație (p. 44).

Un alt aspect ar fi stilistica neidiomatică, generală și istorică. Competența expresivă a fost studiată destul de devreme în cadrul re-

toricii. Din punct de vedere teoretic, este vorba de o cunoaștere supra-idiomatică, deși în Antichitate a fost studiat pentru o singură limbă, în cel mai bun caz pentru două, greacă și latină. După decăderea retoricii ca disciplină autonomă, diferite aspecte ale competenței expresive au trecut la «stilistica limbii», care, în ciuda denumirii sale, nu se limitează la idiomatic, ci studiază și fapte expresive (deși fără a le distinge de cele idiomatice). Tipic pentru acest fel de stilistică în care nu se face distincția între «limbă» și «discurs» sau «tradiția discursului», sunt lucrările lui Leo Spitzer, care au fost deja studiate în cadrul „paradigmei” lui Coșeriu de către discipola sa, Heidi Aschenberg, în *Idealistische Philologie und Textanalyse. Zur Stilistik Leo Spitzers*. Această stilistică, în viziunea lui Coșeriu, trebuie să fie amplificată și transformată într-o stilistică ce ar transcende idiomaticul, în sensul de a nu fi legată de o anumită limbă.

Un alt obiectiv ar fi elaborarea materialelor pentru descrierea normei lingvistice. Așa cum știm, conceptul de normă (în sensul de normă statică sau prescriptivă, cum se interpretează în sociolingvistică) reprezintă una din cele mai mari descoperiri ale lui Coșeriu sau, altfel spus, unul din rezultatele cele mai importante ale gândirii sale lingvistice. Faimosul său studiu *Sistema, norma y habla* a apărut în 1952 la Montevideo. La o analiză mai subtilă se constată însă că acest concept nu a fost înțeles în mod exact...” (p. 47).

Pe de alta parte, ar fi o sarcină de-a dreptul seducătoare aceea de a compara diferite idiomuri, ținând cont de relația dintre ceea ce e relevant din punct de vedere funcțional și supraindividualul normal. Un

idiom atât de normativ ca franceza clasică prescrie o mare cantitate de fenomene care sunt în totalitate irelevante pentru funcționarea sistemului. Pe când, în germană, predominanța normei, în sensul lui Coșeriu, este mult mai slabă. În multe cazuri, germana construiește spontan cuvinte compuse, fără a se preocupa de faptul dacă aceste construcții pot fi întâlnite sau nu într-un dicționar. În franceză așa ceva se întâmplă extrem de rar. Sarcina pentru a treia generație a școlii lui Coșeriu ar fi aceea de a examina aceste fenomene, în cadrul descrierii normei diferitelor limbi...

Un alt obiectiv ar fi fundamentarea unei adevărate lingvistici contrastive cu scopul de a obține gramatici și dicționare pentru traducere. Gramatica contrastivă care a constituit, în anii '60 și '70 ai secolului trecut, unul dintre domeniile de lucru cele mai fructifere în cadrul filologiei, a fost în serviciul didacticii limbilor străine. Această formă de gramatică comparativă se baza pe o idee simplă: intensitatea folosita în transmiterea anumitor structuri ale limbii care se învață depinde în mare măsură de limba maternă a persoanei care o studiază... Or, gramaticile pentru traducere și, până la un anumit punct, dicționarele pentru traducere, pe care le reclama Coșeriu, au în principiu un alt scop decât gramaticile normale contrastive și dicționarele bilingve. Într-o gramatică pentru traducere este vorba de a elabora anumite reguli de proiecție, un obiectiv care a avut un anumit rol în lexicologia bilingvă, deși nu s-a ținut cont de sistematica reclamată de Coșeriu. Unitățile sau configurațiile („taxemele”) limbii de plecare trebuie examinate sistematic cu scopul de a stabili

configurațiile care îi corespund în limba țintă, luând ca bază ceea ce e uzual în lexicografia bilingvă de multă vreme, contexte tipice ideale. Coșeriu constată, pe bună dreptate, că gramaticile pentru traducere – în măsura în care este vorba de probleme pur lexicale – prezintă proiecte de dicționare pentru traducere într-un tot realizabile și că nu conțin nici o dificultate care nu ar putea fi depășită în sens teoretic. „Compilarea” practică a unor astfel de dicționare prezintă o sarcină extraordinar de dificilă și ambițioasă. Iarși discipolii din a doua generație ar trebui să se preocupe de acest aspect... (p. 49).

Heidi Aschenberg, de la Universitatea din Heidelberg, Germania, în **Teoria gramaticii. Concepția lui Eugeniu Coșeriu**, pornește de la ideea că gramatica reprezintă o tema centrală în opera lui Coșeriu. Numeroasele studii dedicate teoriei gramaticale, precum și cele dedicate unor probleme empirice, mai ales referitoare la limbile române, reflectă preocuparea constantă a lui Coșeriu de a elabora o teorie gramaticală coerentă. Aceste lucrări pot fi considerate ca o schiță, ca segmente și ilustrări ale unei teorii integrale, cuprinsă profund în gândirea sa lingvistică. Studiind aceste texte îndeaproape, cititorul își va da seama de multiplele conexiuni pe care le stabilește această parte cu celelalte părți ale edificiului lingvisticii integrale, dar va observa, de asemenea, că gramatica face parte din fundamentul acestui edificiu. Cu toate acestea, „contribuțiile lui E. Coșeriu în domeniul teoriei gramaticale, spre deosebire de studiile sale de semantică structurală, de exemplu, nu au avut impactul pe care îl merită. Aceasta se explică și prin faptul că lipsește o monografie pe această temă”

(p. 55). În continuare, H. Aschenberg precizează că termenul de gramatică, după Coșeriu, are două accepții fundamentale: în primul rând înseamnă „tehnică a vorbirii”, adică competența gramaticală a vorbitorului „corespunzătoare limbii” pe care acesta o actualizează în comunicarea cu alți indivizi. Coșeriu denumește această gramatică „obiectivă”, întrucât constituie obiectul analizei lingvistice. A doua accepție se referă la „descrierea sau investigarea” competenței gramaticale, altfel spus, este gramatica văzută ca „metalimbaj”. Distincția între gramatica generală și gramatica unei limbi concrete se situează la nivelul celei de-a doua accepții, dat fiind că delimitează perspective diferite pe care le poate adopta lingvistul în descrierea gramaticală. În timp ce gramatica generală este o disciplină teoretică, dezvoltând și definind conceptele necesare pentru analiza empirică, potențial aplicabile fiecărei limbi, gramatica unei limbi concrete are de a face întotdeauna cu o anumită limbă sau, în cazul gramaticii contrastive, cu două limbi. Pe de altă parte, gramatica unei limbi concrete poate lua forme diferite: se poate proceda sincron sau diacronic, poate fi normativă, destinată unor finalități didactice sau poate fi descriptivă, științifică, analizând tehnicile gramaticale ca pe niște categorii lingvistice. În *Introducere în lingvistică* (1986) Coșeriu menționează „ca formă specială de gramatică descriptivă” gramatica structurală sau funcțională, care, în alte lucrări, constituie centrul reflecțiilor sale despre gramatică” (p. 55-56).

Rosario Gonzalez Pérez, de la Universitatea Autonomă din Madrid, în **A ști a vorbi vs. A ști a interpreta: despre conceptul de con-**

gruență la E. Coșeriu încearcă o abordare a teoriei discursului sau a textului din perspectiva lingvisticii vorbirii lui Coșeriu. Prezintă pe scurt trihotomia planurilor din lingvistica integrală, ea consideră că în avalanșa de studii dedicate teoriei discursului și lingvisticii textului, unde uneori transpare confuzia, viziunea integrală asupra limbajului oferită de Coșeriu ar putea clarifica lucrurile. „Intenția lui Coșeriu de a construi o teorie care să țină cont de activitatea de a vorbi în general și de faptul cum se articulează aceasta în diferite niveluri (planuri) constituie nucleul care susține gândirea gramaticală coșeriana” (p. 70). În continuare, se referă la relevanța conceptului de „congruență” introdus de Coșeriu, care „indică asupra faptului că există procedee pentru a crea texte, în aparență incongruente, și procedee pentru a anula aceste incongruențe. Aceste procedee operează fără contradicție în cele trei planuri ale limbajului din lingvistica integrală... Faptul de a nu pune în relație cele trei niveluri ale limbajului atunci când este vorba de studiul proprietăților textuale conduce la neînțelegerea diferențelor dintre ele și la excluderea fenomenelor care, deși sunt extralingvistice, au de asemenea repercusiuni textuale. De aceea conceptul de incongruență a lui Coșeriu integrează punctele de vedere care în mod normal se consideră separate și deschide o nouă perspectivă, mult mai cuprinzătoare și cu o putere explicativă mult mai mare în studiul proprietăților textelor” (p. 84).

Johannes Kabatek de la Universitatea din Tübingen, Germania, în **Unitatea semnificatului, a desemnării și Lingvistica integrală** pornește de la ideea că în timp ce lingvistica modernă aban-

donează tot mai mult abordarea strict „lingvistică” a fenomenelor, în timp ce limitele dintre semantică și pragmatică par de fiecare dată tot mai lipsite de importanță, iar unii se întreabă dacă există sistemul lingvistic, dacă există structuri, în timp ce unii au afirmat că semnificatul nu există ca unitate discretă (ci că mai curând ar fi vorba de ceva variabil care își dobândește relevanța doar în discurs), Eugeniu Coșeriu a insistat mereu asupra existenței „principiului funcționalității” și asupra semnificatului unitar al unităților lingvistice. Coșeriu a insistat de asemenea asupra faptului că, în ciuda variației discursului și a existenței unei serii de variante ale unei unități în norma limbii, există un semnificat, la nivelul abstract al sistemului lingvistic, care e unitar, fiind fundamental pentru diferitele accepții din normă și pentru crearea altora (p. 87). Kabatek discută apoi problema relației dintre semnificat, desemnare și cunoașterea lucrurilor, menționând că ideea existenței unui sistem structurat al limbii merge „dincolo de structuralism”, că metoda structuralistă este valabilă pentru acele elemente care într-adevăr sunt structurate, atribuindu-le locul care le corespunde acestor fenomene lingvistice în edificiul amplu al teoriei limbajului. „E. Coșeriu a schițat în diferite locuri o *Lingvistică integrală* a cărei primă sarcină consta în a poziționa (situa) exact diferențele domeniului (sectoare) ale lingvisticii. Este vorba de o propunere serioasă și cu un mare impact care reprezintă cadrul general pentru investigația lingvistică și pentru conștientizarea locului fiecărei discipline în acest ansamblu. Or, astăzi ne confruntăm cu o concepție greșită a specializării științifice, când prin specializare științifică se înțelege că fiecare se ocupă de un

anumit aspect / domeniu (sau de mai multe) fără a ști nimic despre celelalte domenii. Cu cât mai mare este gradul de separare a disciplinelor, cu atât mai mare ar trebui să fie cunoașterea locului pe care acestea îl ocupă în ansamblu, ceea ce presupune de asemenea conștiința tradiției lingvistice. Pe de altă parte, o lingvistică integrală nu poate fi considerată drept privilegiu al unei anumite școli (dacă ar fi așa, nu ar avea șanse de supraviețuire). „Chiar și așa, nu cunosc în prezent nici un edificiu teoretic capabil de a integra mai bine toate aspectele limbajului și diferitele teorii particulare existente. Sarcina lingvisticii integrale constă tocmai în poziționarea (situarea, încadrarea) și integrarea fiecărei tendințe... Dacă în ultimii ani se remarcă diferite contribuții la lingvistica vorbirii, la lingvistica normei sau la semantica lucrurilor, fie în domeniul lingvisticii textului sau în cadrul lingvisticii cognitive, printre altele, în cadrul investigației metaforelor, metonimiei sau a gramaticalizării, sarcina lingvisticii integrale constă în receptarea critică a tuturor contribuțiilor, în poziționarea (situarea) și integrarea lor” (p. 98).

În **Definiții ale conceptului de câmp în semantică: înainte și după lexemata lui E. Coșeriu**, Marcos Martínez, de la Universitatea Complutense din Madrid, trece în revistă accepțiile date câmpului lexical în diferite școli de semantică, luând ca punct de reper contribuția lingvisticii integrale în acest domeniu. Autorul oferă un repertoriu foarte amplu, grupând definițiile în câteva grupe: a) definiții ale *câmpului* care se consideră apropiate sau precursori ale teoriei lui J. Trier înainte de 1931; b) definiții ale semanticii tradiționale; c) definiții ale

direcției numite *Sprachinhaltsforschung*; d) definiții ale semanticilor structurale, separându-le pe cele nelexematice (cea asociativă și distributivă) de *Lexematica* lui E. Coșeriu; e) alte definiții în afara școlilor studiate sau specifice dicționarilor de lingvistică (p. 102). Sub denumirea de semantică analitico-funcțională, autorul diferențiază două grupuri înrudite cu *Lexematica* (cea a lui B. Pottier și cea a lui J. Lyons) și trei școli propriu-zis lingvistice: cea a lui E. Coșeriu și a discipolilor săi și altele două, dezvoltate în baza acesteia: cea a lui Gr. Salvador și cea a lui B. Garcia-Hernández din Spania (p. 111). Anume lingviștii japonezi au fost primii care au folosit sintagma „Școala de la Tübingen”, referindu-se la școala semantică înființată de E. Coșeriu, semanticianul european care a elaborat teoria semantică cea mai completă și care constă din „caracterizarea și analiza structurilor lexematice (adică, structuri în planul unităților de conținut) detectabile în interiorul unei limbi funcționale (adică, într-o varietate omogenă a unei limbi istorice). Mai întâi Coșeriu, apoi și discipolii săi, au caracterizat școala de la Tübingen și au indicat diferențele ei specifice. „În pofida unei critici recente, *Lexematica* rămâne în continuare cea mai bună semantică posibilă” (p. 113). După ce trece în revistă definițiile date câmpului lexical de Coșeriu, autorul conchide: „Coșeriu, pe de altă parte, este cel care a schițat cea mai completă tipologie a câmpurilor în cadrul *Lexematicii*, distingând circa șaisprezece tipuri, explicându-le și exemplificându-le” (p. 114).

Jesus Martínez del Castillo, de la Universitatea din Almería, în **Teoria vorbirii, o teorie a cunoașterii**, susține ideea că cea mai in-

tegratoare și mai complexă teorie elaborată de Coșeriu este tocmai teoria vorbirii, deoarece aceasta le structurează și le reprezintă pe celelalte. Teoria despre schimbarea lingvistică sau despre mutabilitatea limbilor, teoria despre studiul structural al semnificatului sau lexematica, lingvistica discursului sau lingvistica textului sau teoriile propuse de Coșeriu, cum ar fi clasematica sau studiul trăsăturilor care structurează clasele lexicale superioare câmpului, sau studiul relațiilor lingvisticii cu cunoașterea lucrurilor, nu sunt altceva decât aspecte parțiale ale vorbirii (ceea ce este și semnifică ea pentru ființa umană...). Teoria vorbirii este și reprezintă răspunsul la problema fundamentală și, în termenii lui Ortega y Gasset, radicală a ființei umane. Este teoria ființei care se interoghează pe sine însăși, care se întreabă ce înseamnă să fii om, care sunt lucrurile și ce relație menține omul cu lucrurile care îl înconjoară. Teoria vorbirii este, în mod fundamental, teoria ființei care se conduce prin propriile sale conținuturi de conștiință și care concepe elementele sale ca elemente ale unui act de cunoaștere (p. 131). Autorul își propune să analizeze teoria lui Coșeriu ca răspuns la întrebarea omului la ființarea sa în această lume, o lume pe care el o creează în cadrul unei comunități de indivizi liberi. Din această perspectivă, teoria vorbirii este o teorie a cunoașterii. Or, o teorie a cunoașterii care să justifice cunoașterea însăși, să justifice modul în care omul ajunge să cunoască, să determine ce este subiectul cunoscător și obiectul cunoscut și care este realitatea acestora, își afla expresia în semnificat, adică în ceea ce Coșeriu definește drept „conținut de conștiință”. J. Martínez del Castillo considera

că teoria despre limbaj a lui Coșeriu este răspunsul la întrebările despre om și ființarea omului, plecând de la creația constantă a conținuturilor de conștiință sau semnificate: „Coșeriu își propune să studieze limbajul, însă teoria sa reprezintă în sine o teorie despre om și despre ființarea omului în lume. Este o teorie a cunoașterii implicite, adică o filozofie, deoarece Coșeriu se interesează de tot ceea ce semnifică limbajul și răspunde la această întrebare de pe poziții filozofice” (p. 132).

Reinhard Meisterfeld, de la Universitatea din Tübingen, Germania, în **Principiul tradiției. Eugeniu Coșeriu și istoriografia lingvistică**, afirmă că ceea ce impresionează la Coșeriu este coerența sistematică cu care mai întâi și-a formulat, apoi și-a dezvoltat teoria sa. În domeniul nostru aceasta reprezintă o raritate. Nu e cazul să recurgem la exemple și nume concrete, însă întâlnim extrem de rar un lingvist care să aibă propria teorie (în sensul de a fi recunoscută de comunitatea științifică, nu doar de el personal). Dar chiar și în aceste cazuri, teoria de obicei se referă la un singur compartiment al lingvisticii. Coșeriu nu doar că a „revoluționat” mai multe domenii ale lingvisticii, ci le-a inclus pe toate într-o concepție unitară, coerentă asupra limbajului. De aceea exegeții au recunoscut teoria lingvistică promovată de E. Coșeriu ca pe una integrală... Ei bine, când citim manuscrisele sale, constatăm aceeași coerență, aceeași sistematicitate și profunzime analitică pe care le cunoaștem din textele publicate... Cum se știe, Eugeniu Coșeriu, pe parcursul a mai mult de jumătate de secol de activitate științifică, niciodată nu s-a văzut obligat să retracteze sau să substituie vreuna din afirmațiile sale substanțiale. Chiar și

În ceea ce ține de trăsăturile „marginale” ale doctrinei sale, sunt rare cazurile în care a aplicat anumite rețușuri sau modificări de formulare. Or, această coerență, în viziunea autorului, se explică prin cele cinci principii care l-au călăuzit pe Coșeriu de-a lungul activității sale științifice și care au fost formulate pentru prima oară în discursul rostit la Academia din Heidelberg. Acestea sunt: principiul realismului sau al obiectivității științifice, cel puțin ca normă ideală; principiul umanismului sau al cunoașterii originare, adică „cunoașterea pe care o are ființa umană cu privire la sine însăși și la propriile activități libere”, ceea ce reprezintă fundamentul științelor culturii; principiul tradiției, justificat prin această cunoaștere a vorbitorului; principiul antidogmatismului, care „se referă la pluralitatea și varietatea concepțiilor și orientărilor existente în lingvistică (și în alte științe ale culturii) și recomandă ca fiecare din ele să fie apreciată din punctul de vedere al coerenței sale interne”; principiul binelui public sau al responsabilității sociale (p. 156).

Însă principiul tradiției este cel care explică unitatea și coerența internă a operei lui Coșeriu. Conform acestui principiu, norma deontică a oricărei investigații reclamă ca orice cercetător să respecte cunoașterea deja existentă, cunoașterea la care s-a ajuns prin generațiile anterioare de cercetători. Dacă e adevărat că astăzi, ca și în trecut, orice expunere a ceva „nou” în științele culturii pornește, de obicei, – explicit sau implicit – de la „ceea ce se știa deja”, de la „ceea ce până acum trecea drept adevăr” (și părere comună), nu e mai puțin adevărat că, în practica de cercetare și a lucrărilor (rezultatelor) sale care se publică,

extensiunea memoriei istorice a evoluat reducându-se în mod substanțial în ultimii ani. Or, Eugeniu Coșeriu a definit în mod constant imperativul de a ne sprijini pe toată cunoașterea referitoare la limbaj pe care umanitatea, de-a lungul secolelor, a reușit să o intuiască și să o formuleze. Mai mult, servindu-se de o hermeneutică empatetică, el a încercat să identifice inclusiv conținuturile virtuale ale ideilor din trecut, punctând dezvoltările lor posibile și „fecunditatea” lor viitoare. Însă aspectul etic al principiului tradiției nu se limitează la „a reclama justiție” pentru gânditorii din trecut. Dimpotrivă, ea constă în egală măsură în întreprinderile (construcțiile, teoriile) lingvisticii actuale care, fără perspectivă istorică, ar fi supusă uitării iminente.

Principiul tradiției ține de epistemologia științelor culturii. O astfel de stare de lucruri se datorează caracteristicilor obiectelor culturale care sunt produse istorice ale activității libere și creatoare a omului (p. 156).

Invitându-ne la o retrospectivă ontogenetică a teoriei sale, Eugeniu Coșeriu ne relatează cum maestrul iluștri ai trecutului, printr-un dialog privind cunoașterea realității limbajului, l-au condus la propria concepție. Ideea magistrală a acestei afirmații e că tradiția nu poate fi doar adoptată, însușită, ci că ea are nevoie de o continuă unificare cu realitatea observată direct. Dar Coșeriu nu se mulțumește cu a descrie propriul traseu intelectual spre o concepție coerentă a complexității fenomenologice a limbajului. Înainte de aceasta, firește, plecând de la structura teoretică la care a ajuns prin procesul dialectic dintre introspecție și absorbirea cunoașterii existente, pe care el însuși nu

evită să o califice ca „adevăr” sau „a spune lucrurile așa cum sunt”, el deschide perspectiva spre o istorie a gândirii lingvistice în general, într-un sens „filogenetic”, adică în perspectiva istoriografiei lingvistice. În concluzie, interesul istoriografic al lui Coșeriu nu e condus de simpla curiozitate anecdotică, ci de concepția sa epistemologică asupra obiectelor culturale (p. 163).

Olga Mori, de la Universitatea din Münster, Germania, în **Contribuția principiilor coșeriene la studiile contrastive**, se referă la valoarea epistemologică și metodologică a teoriei contrastive a lui E. Coșeriu. Într-adevăr, întreașa teorie se bazează pe observația funcționării unităților unei limbi în diferite planuri de structurare lingvistică și în comparația acestora cu altele din alte limbi. Dar pentru a realiza studii contrastive urmând teoria structural-funcțională a lui Coșeriu, este necesar, în primul rând, a cunoaște fundamentele acesteia. Comparația, după Coșeriu, permite să constatăm atât analogiile, cât și diferențele organizării lingvistice pentru a obține date importante. Prin intermediul acesteia se verifică coerența între diferite funcții pe care o limbă trebuie să le exprime și principiile fiecărei limbi, relațiile între faptele care, considerate izolat, par să nu aibă sens. Alt obiectiv ar fi compararea limbilor ca sisteme de posibilități ale activității lingvistice, ca tehnici ale creativității libere a ființei umane, drept pentru care Coșeriu, fără a uita vreodată conceptul de *energeia* a lui Humboldt, propune să se constate ce se poate crea de acord cu fiecare sistem al limbilor luate în considerare (p. 168). În plus, în viziunea lui Coșeriu, studiile contrastive trebuie să țină cont de nivelele de structurare

lingvistică ale limbilor comparate: tip, sistem, normă. Prin urmare, lingvistica contrastivă trebuie să se ocupe de aceste nivele; gramatica confrontativă de asemenea, însă pentru ea nivelul cel mai relevant îl constituie sistemul, studiul funcțiilor unei anumite limbi și norma. În plus, Coșeriu se întreabă cât trebuie lăsat pe seama contextului și a situației, deoarece pentru a putea crea într-o limbă și a o înțelege e necesar să cunoaștem sistemul acesteia, însă pentru a o vorbi ca nativii, trebuie să cunoaștem una sau mai multe norme (p. 172). În final, O. Mori conchide că ideile lui Coșeriu din acest domeniu ar putea servi ca bază pentru studiile contrastive actuale.

Volumul se încheie cu o traducere în limba spaniolă a studiului lui E. Coșeriu **Les procédés sémantiques dans la formation des mots**, realizată de Elena Llamas Pombo. Este vorba de conferința pe care Coșeriu a ținut-o la 21 mai 1981 la Universitatea din Geneva, inaugurând seria de *Conférences Charles Bally*, pe care această universitate le organizează anual în memoria lingvistului elvețian.

În final, nu ne rămâne decât să-l felicităm pe prof. Jesús G. Martínez del Castillo, editorul acestui volum, pentru faptul că a reușit să adune la un loc contribuții ale celor mai remarcabili discipoli coșerieni. Cred că motivația sa este extrem de sugestivă: „Prin acest volum publicat în memoria lui Eugeniu Coșeriu, revista **Odisea** vrea să omagieze lingvistul care a avut cel mai mare impact în lingvistica din a doua jumătate a sec. al XX-lea, lingvistul ale cărui teorii constituie baza gândirii multor profesori tăcuți, dar care au găsit la Coșeriu răspunsuri la multe din frământările lor intelectuale” (p. 10).

Ana BANTOȘ

AVATARURILE PERSONAJULUI LIRIC MODERN

(de la Paul Celan
la Arcadie Suceveanu)

Există în poezia secolului al XX-lea o mișcare „subterană” intensă, având ca finalitate definirea limitelor eului liric modern. Faptul acesta poate fi observat în creația mai multor scriitori din diferite spații culturale, între care îi amintim pe hispanicul Federico Garcia Lorca (1898-1936), pe englezul Tomas Stearns Eliot (1888-1965), pe austriacul Rainer Maria Rilke (1875-1926), pe românul Lucian Blaga (1895-1961), poeți care s-au afirmat la începutul secolului trecut.

Procesul de modernizare a eului liric, care a început la mijlocul secolului al XIX-lea, este analizat în numeroase studii. Ne vom referi aici la lucrarea **Sensul istoriei** de Nicolai Berdiaev, în care filozoful rus vorbește despre „pecetea insatisfacției lăuntrice profunde, a căutării chinuitoare, a ieșirii din chingile care apasă creația umană”, toate aceste experiențe fiind specifice marilor curente de la începutul secolului al XX-lea. Momentul începe cu sfârșitul Europei umaniste și intrarea într-un nou Ev Mediu în care se prefigurează „un nou amestec de rase și de tipuri culturale”. „Boala reflecției, eterna

îndoială în puterea de cunoaștere a omului afectează definitiv și filozofia”, scrie N. Berdiaev. Prin „sentimentul sfâșierii lăuntrice și nostalgia unei creații superioare”, omul modern se aseamănă, în opinia acestuia, cu omul din perioada sfârșitului lumii antice. Concluzia e pe cât se poate de elocventă: „Toate acestea arată că în istoria omenirii există o întoarcere periodică la aceleași momente” [1, p. 173].

Pornind de la această asemănare formală între momentele de trecere în succesiunea secolelor, vom încerca să investigăm avatarurile personajului liric din poezia contemporană, reperându-ne, în special, pe creația a doi poeți implicați în procesul de modernizare a poeziei: Paul Celan și Arcadie Suceveanu, ambii originari din Bucovina.

Există în creația scriitorilor șaptezeciști din Basarabia o tentație evidentă a ascetismului laic (bunăoară, la Liviu Damian (1935-1986) care este influențat de Tudor Arghezi și Lucian Blaga), a „monahismului” și a religiozității la Grigore Vieru (n. 1935) a cavalerismului asumat în cheie manieristă la Arcadie Suceveanu (n. 1952), toate având menirea de a ocroti energia umană și de a o feri de căderea în ideologic. Fenomenele care au avut loc în ultimele decenii ale secolului al XX-lea și ceea ce se întâmplă în literatura română la începutul secolului al XXI-lea se înscrie în contextul general, cunoscut și în primele decenii ale secolului al XX-lea, al negării oricărui principii de subordonare a omului unor forțe suprauma-

ne, superioare. Odată cu aceasta, în scrierile din perioada respectivă se resimte o epuizare a energiilor vitale, criza eului fiind echivalentă cu dezagregarea imaginii omului. Am putea vorbi despre continuarea scindării personalității umane, care avea în totalitarism un antidot axat pe necesitatea păstrării memoriei.

Personalitatea umană, călită, așa cum susține și N. Berdiaev, în creștinism și în cultura europeană [1, pag. 173], a început să-și piardă la începutul secolului al XX-lea contururile lăuntrice, conștiința de sine. Printre reperele căutate de artiști în primele decenii ale secolului trecut filozoful rus constată sacralitatea ca principiu diriguitor: personalitatea umană „caută sacralitatea, dorește aprig să se subordoneze de bună voie, ca să se regăsească pe sine” [1, pag. 174].

Religiozitatea care, indubitabil, are rădăcini în civilizația rustică, prezentă și la scriitorii basarabeni șaptezeciști, e transmisă pe calea reflexivității sau a unei tristeți metafizice care, nu se poate contesta, este caracteristică și personajului liric modern. Această dimensiune a ajuns și în lirica autorilor noștri, inclusiv prin filieră blagiană.

Imaginea crepusculului civilizației țărănești, ce se impune din punct de vedere al crizei identitare, este reprezentată în mod diferit la scriitorii basarabeni din diversele promoții postbelice. Într-un timp, era vădită, mai cu seamă, în proză, în dramaturgie (drept exemplu poate servi creația lui Ion Druță), dar, ulterior, se face resimțită și în

poezia basarabească. Este cert că perceperea fenomenului dispariției civilizației rustice poartă un caracter anume în creația scriitorilor șaptezeciști și cu totul altul în literatura de la interferența secolelor al XX-lea și al XXI-lea. La Dumitru Matcovschi, bunăoară, ea este axată pe motivul casei bătrânești, „cu pragul tare de piatră”, la Grigore Vieru – pe cel al casei arhaice „de pe margine de Prut”, care se scufundă tot mai mult, odată cu trecerea timpului, în tărâmul uitării. Personajul liric vede casa îndepărtându-se, însă nu numai în sens spațial, imaginea ei rămânând „conservată” în mentalul autorului. Peste înstrăinarea forțată a mamei de casa ei se suprapune înstrăinarea fiului care suportă efectul înstrăinării duble. Cu totul alta este imaginea crepusculului rustic în creația scriitorilor de după anii '80. Astfel, la Emilian Galaicu-Păun acesta este dezvoltat prin tonul ironic, uneori sarcastic, satul fiind echivalent cu degradarea morală și lingvistică. Este clar că efectul e dat drept cauză, poetul încercând, pe această cale, să afle soluții „estetizante”, în care accentul se vrea pus pe logos.

Același N. Berdiaev susține că „omul se pierde pe sine, dacă se eliberează de conținutul suprauman superior și nu găsește nimic în sine, în afară de lumea lui strâmtă și închisă.” Afirmarea individualității umane presupune angajarea într-un universalism care constă în raportarea la un conținut suprauman superior. Acest mod de a judeca lucrurile provine dintr-un cadru mai general,

caracteristic începutului secolului trecut, dintr-o atmosferă în care se discută despre fragmentarea sufletului uman și despre șansa refacerii unității interioare prin intermediul raportării la divinitate, la credința în forța supremă. Este vorba deci de un cadru al misticismului, caracteristic perioadei de trecere de la secolul al XIX-lea la secolul al XX-lea. Ulterior, lucrurile se schimbă, dar contradicția interioară a postmodernității din Estul Europei are la bază aceeași golire a sufletului uman despre care vorbește filozoful N. Berdiaev cu aplicare la primele decenii ale secolului trecut. Cu certitudine, ceea ce se constată deocamdată în perimetrul dintre Prut și Nistru este criza identitară cu care se confruntă populația de aici, criză care transpare și în literatură. Ceea ce putem spune este că apusul civilizației țărănești, sesizabil în poezia lui Grigore Vieru, Liviu Damian, Arcadie Suceveanu, Emilian Galaicu-Păun ș.a., are dimensiuni diverse. La Arcadie Suceveanu acesta se înscrie într-un context mai complex: este vorba de înstrăinarea multiplă care include, în primul rând, despărțirea Bucovinei de matricea ei firească, despărțirea fiului rătăcitor de meleagul natal și, concomitent, detașarea de civilizația rustică. De fapt, despărțirea de Bucovina determină trecerea eului poetic pe un alt plan al crepusculului, mai sofisticat. Subînțelegem aici o atmosferă de melancolie aproape ancestrală pe care o resimte, dureros, personajul liric coborât din Carpați.

Am putea face aici o trimitere la creația unui scriitor născut cu trei decenii mai înainte la Cernăuți, în 1920, Paul Celan, care are un destin aparte. (Numele lui adevărat este Paul Antschel. Părinții sunt Leo Antschel-Teitler și Fritzi Schräger. Învăță inițial la școala „Meisler-Schule” din Cernăuți, cu predare în limba germană, este transferat ulterior la școala ebraică din același oraș. Își continuă studiile la Liceul Ortodox de băieți și la Liceul „Marele Voievod Mihai”. Studiază limbile greacă și latină. Cunoaște opera lui Rilke, Höderlin, Trakl. Participă la diverse activități ale unor cercuri antinaziste care iau naștere în acea perioadă, precum și la șezătorile literare la care se citea poezie clasică și creații proprii. Cunoaște poezia lui Mihai Eminescu, inclusiv datorită traducerii poemului *Luceafărul* de către profesorul său de gimnaziu Neißglas. Studiază filozofia germană, citește din Nietzsche. În 1938 se înscrie la Facultatea de medicină din Tours, Franța. Călătorește în Germania și Belgia, cunoaște literatura franceză. În 1939 revine la Cernăuți și nu se mai poate întoarce în Franța pentru a-și continua studiile. Se înscrie la Facultatea de romanistică și filozofie din Cernăuți, care se încheie în anul 1940. În 1942 părinții îi sunt ridicați de naziști și trimiși peste Bug, în lagărul „morții”, de unde nu s-au mai întors. După 1945 Paul se stabilește la București. Un timp este angajat la Editura „Cartea rusă” unde devine coleg cu Petre Solomon. A făcut parte din cercul suprealist condus

de Gherasim Luca, cerc frecventat de către poeții Gelu Naum, Marcel Aderca, Nina Cassian, Ion Caraion și criticul Ovid Crohmălniceanu. Publică, în 1945, placheta de versuri **Agora nr. 1**, semnată cu pseudonimul Paul Celan. Părăsește România în 1947. În același an îi apare un volum de versuri în limba germană, **Nisipul din urme**. Se stabilește la Paris pentru totdeauna. Studiază la Sorbona germanistica și științele literaturii. Face traduceri din literaturile engleză, franceză, germană. În 1952 îi apare volumul **Mac și memorie** în limba germană. În 1955 publică volumul **Din prag în prag**, iar în 1958 i se decernează Premiul orașului Bremen pentru poezie. În 1959 apare volumul **Zăbrelele vorbirii**, iar în 1960 primește Premiul „Georg Büchner” pentru poezie. Alte volume: **Poezii**, 1960; **Trandafirul nimănui**, 1963; **Cristal de suflet**, prima ediție, bibliofilă, e publicată la Paris în 1965; **Schimbare de suflet**, 1967; **Fire de soare**, 1968; **Lumina forțată**, volum de inedite, apărut postum în 1970; ultimul său volum de poezii este **Urme pe zăpadă**, apărut în 1971.)

Creația acestui poet marcat de dispariția părinților și de antisemitismul din perioada respectivă are în centru un personaj cu spaima încremenită în suflet. Anume încremenirea este transmisă prin intermediul imaginii ochilor dilatați, a vocilor săpate în oglinda verde a apei, a pietrei. Starea de spirit este dominată de tremur, de sfială („inima ta în inima mamei se retrage sfios”), de forfota de ce-

nușă a zilei, de cerul viclean, de jocul încifrat.

Paul Celan vine direct dintr-o perioadă în care avea loc afirmarea plenară a modernismului, Cernăuții repetând situația Vienei descrisă magistral, cu meticulozitate de către Jacques Le Rider în **Modernitatea vieneză și crizele identității** (Editura universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1995) și în **Jurnale intime vieneze**, volum publicat în anul 2000 în Franța și tradus, la doar un an de la apariție, în limba română de către Magda Jeanreud. Autorul **Jurnalelor...** își desfășoară investigațiile pornind de la aserțiunea următoare: „Este evident că orice modernitate (începând cu aceea pe care o analiza Beaudelaire) reprezintă o situație de criză a identității”. Am putea spune că în cazul celor doi poeți cernăuțeni modernizarea personajului liric funcționează în mod diferit. La Arcadie Suceveanu este vorba mai curând de un puternic sentiment de nostalgie a modernității care acționează în contratimp cu cel al dorinței de păstrare a rădăcinilor în civilizația rustică. Criza identitară a personajului liric suceveanean se manifestă în tonul confesiv și în specia „jurnalului de bord”, în expunerea directă. Un „timp mâncat de spațiu”, „un spațiu ros de timp”, recalificarea mitului, venită pe filiera lui Don Quijote sau Hamlet, contribuie la legitimarea personajului liric. Problema legitimării cu care se confruntă acesta este rezolvată în termeni „contabilicești”, ca dovadă a neîncrederii și stării de

incertitudine cu care se confruntă poetul în societate:

„Legitimație de poet?
Ca și cum ai zice
adeverință de dragoste,
pașaport de rouă,
certificat de copilărie”
(*Jurnal de bord*).

Pasiunea pentru jurnal este evidențiată prin consemnarea scurtă, directă, telegrafică și comprimată:

„Ninsoare obosită, uzată,
iarbă aproape plictisită,
sentimente galvanizate,
superproducție,
viermi de mătase recalificați,
producând nylon verde”
(*Jurnal de bord*).

Această atmosferă pare a fi anticipată de ceea ce s-a petrecut la interferența secolelor al XIX-lea și al XX-lea, cu precizarea că, deși nutriend sentimentul de nostalgie, supus dorinței arzătoare de statornicire într-o eră nouă, personajul liric nu mai este marcat de același elan revoluționar, în sensul rupturii avangardiste, caracteristică mișcărilor literare de la începutul secolului al XX-lea. În „jurnalul de bord” al poetului bucovinean, „navigând” la sfârșitul secolului al XX-lea, intervine brusc o schimbare:

„...dar nu vă întristați:
băncile elvețiene au și
început să primească
depuneri nelimitate
de mireasmă de pin și
freamăt de pădure”.

Aici autorul convertește ironicul într-un lirism *sui generis* con-

torsionat. Dincolo de toate acestea, transpare mobilitatea, căutarea unor noi forme de sociabilitate, de dialog cultural. Iată cum arată, în acest context, copilăria mirosind a răchiți coborâtoare din peisajul mirific al Carpaților:

„Închisă în carapacea marilor
orașe, copilăria mea –
fragilă și sfidătoare –
miroase-a răchiți
și-a cânepă topită.
Habar n-are de
homo informaticus”.

Mobilitatea personajului liric, ros de incertitudini și îndoieli, e convertită pe un fâgaș al începuturilor salvatoare:

„Și dintr-o dată mă simt
aproape fericit
că se mai aud greierii
și trandafirul
mai are miros”.

Este limpede că în acest caz autorul e deținătorul epigon al unor „conturi” în banca de sensibilitate a romanticilor europeni cu care încearcă să acopere multiplele goluri sau patologii mai noi ale vidului interior. Între acestea se află: vidul valorilor, al noului individualism care, în timpul de la urmă, este tot mai accentuat în scrisul aspiranților la gloria literelor, tirania intimității, narcisismul.

Tentativa personajului liric de ancorare a sinelui are loc în mod diferit în poezia lui Paul Celan. După cum observă același Arcadie Suceveanu într-un eseu recent pe care i l-a consacrat, „metafora lui nu apare ca o invenție artistică, ca un artificiu lingvistic, ci este chiar «idiomul» su-

ferinței, vocabula nervilor, auzului și văzului” [3, pag. 113]:

„Înnodați în noapte
buzele flori
răstignite și încrucișate
blândețea pinilor
încărunțește mușchii
zdruncinând piatra și
trezește nesfârșitul zbor
al păsărilor peste
lumea de gheață.
Acesta este ținutul
unde poposiră o clipă
spre care noi alergăm”
(*Înnodați în noapte*).

Incertitudinea aici e totală: „ora nenumită”, despărțirea, „fiecare cu moartea sa, fiecare cu noaptea sa”, un „aici și un Nicăieri” ce se confruntă și tind să se completeze. Este evident că timpul și spațiul sunt nedeterminate. Logosul, în acest context, este și el expus riscului indefinirii. Așa se explică prezența unui fenomen straniu al tăcerii pe care autorul mizează mult. „Un cuvânt – tu știi! – un cadavru”, „zăbrelile vorbirii”, tremurul secundelor, „forfota de cenușă a zilei”, – toate transmit o tristețe metafizică depășind timpul și spațiul. Personajul liric trăiește în miezul cuvintelor, căutând protecția și ascunzându-se, în același timp, în golul lor ancestral. Ștefan Augustin Doinaș, remarcând „tăietura verbală și forța uneori virulentă”, prevestind parcă un destin de mare poet pentru Paul Celan, acordă un interes deosebit „lirismului dialogal atât de impentribil” al cărui „mister” a fost tentat să-l rezolve și filozoful Hans-Georg Gadamer. Răspunsul acestuia la

întrebarea „Cine este acest Tu” din poezia lui Paul Celan?” e în funcție de un context anume în care „Eul fiecărui lector ia foarte ușor locul Eului poetului” [apud. 4, pag. 314-315]. Ștefan Augustin Doinaș poartă firul demonstrației sensurilor lirismului dialogal celanian și prin filozofia simpatiei personaliste a unui gânditor ca Martin Buber care, disociind perechea verbală Eu – Tu, susține că „nu există un Eu în sine, ci numai acel Eu din cuvântul fundamental Eu – Tu”, ajungând astfel la afirmația metafizică decisivă: „la început a fost Relația” [4, pag. 315]. Dificultatea la Paul Celan provine din „îndeterminarea rostirii” pe care Gadamer a consemnat-o în trecere, iar Ștefan Augustin Doinaș o relevă ca pe „o marcă distinctivă”. Această îndeterminare e cauzată, în viziunea cercetătorilor poeziei lui Celan, de raportul Eu – Tu, Tu fiind privit ca un *alter ego* al autorului cuprins de „foamea de sens”, precum și de un dramatism atât al poetului, cât și al logosului, al omului și al limbajului, or, „nici unul, nici altul nu poate atinge – singur – dimensiunea tremurătoare a viului, Ființa” [4, pag. 316]. Prin urmare, criza identitară a personajului liric din poezia lui Paul Celan e una complexă și nu poate fi descifrată decât într-un context amplu, cu rădăcini în ermetismul de care e marcată poezia modernă de la Mallarmé încoace. Paul Celan vorbește din interiorul unei experiențe literare, inclusiv românești, în care s-a integrat și care era plină la acea vreme de fervoarea căutărilor suprarealiste. Autenticul, expresie a

ceea ce e mai profund în ființa umană, transpare în revenirea obsesivă a tăcerii, a pietrei, a ochilor, a privirii încremenite. Însă dincolo de tentația artistică de ordin programatic sau de căutare a emoției particulare poetul disimulează un sentiment de spaimă încremenită sub semnul căreia se află identitatea personajului liric. Amintim aici că Hugo Friedrich vorbește despre „spaima” operată de către Mallarmée la nivelul limbajului fără să poată trece în lumea reală [5, pag. 128]. La Paul Celan se întâmplă tocmai ceea ce nu s-a întâmplat în poezia lui Mallarmée: „spaima”, „operată” la nivelul limbajului, trece în lumea reală sau, mai exact, spaima din lumea reală se regăsește în cea „inoculată” de către Mallarmée la nivelul limbajului. Esența modernității personajului liric al lui Paul Celan anume în aceasta constă.

Prezent și în poezia postbelică din spațiul pruto-nistean, fenomenul „spaimii” e propulsat printr-un imaginar contorsionat, influențat de multiple aspecte politice și culturale. Unul din ele vine pe filiera creației

lui Nichita Stănescu, „mirarea” din poezia acestuia generând în creația confrăților săi de dincoace de Prut un „mutant” al spaimii. Ceea ce se remarcă, mai cu seamă în ultima perioadă, este faptul că motivele legate de starea de criză a personajului liric tind să fie transpuse într-un limbaj al incertitudinii.

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. Nicolai Berdiaev, *Filozofia istoriei*, Editura Institutul European, Iași, 1996.
2. Jacques Le Rider, *Jurnale intime vieneze*, Editura Polirom, Iași, 2001.
3. Arcadie Suceveanu, *Paul Celan, poetul existenței „presate”*, în revista *Sud-Est cultural*, nr. 2, 2005.
4. Ștefan Augustin Doinaș, *Paul Celan: Hermetism sau „poezie absurdă”?*, în volumul *Poeți străini*, Editura Eminescu, București, 1997.
5. Hugo Friedrich, *Structura liricii moderne de la mijlocul secolului al XIX-lea până la mijlocul secolului al XX-lea*, Editura Univers, București, 1998.

Mina-Maria RUSU

RE-SACRALIZAREA LUMII PRIN POEZIE (în literatura română interbelică)

Aproape unanim recunoscută, prăpastia dintre teologie și filozofia existenței umane a creat teren fertil nașterii poeziei – puntea dintre cele două forme de cunoaștere, elementul de conciliere a lor prin artă. Fiindu-i proprie transfigurarea realității, crearea de imagini sensibile – cum a spus Maiorescu –, poezia unește profanul ontologic cu sacralul teologic într-un produs nou, care invită la percepții originale și inepuizabile în modele poetice noi ale lumii obiectuale.

Ca fenomen spiritual absolut, sacralul se manifestă, cum remarca Mircea Eliade, drept „un element în structura conștiinței!”, fiind astfel o latură preexistentă a universului individual, activată în stări de criză a conștiinței prin influența coordonatelor profane ale existenței umane.

S-a observat că dimensiunea sacră a conștiinței umane devine activă, uneori dominantă, ca urmare a unor stimuli externi, de ordin social, cu implicații în sfera afectului. În spațiul literaturii interbelice, sacralul reactivat creează un orizont ideal, în care sufletul zbuciumat își caută refugiul în liniște.

Prin urmare, evadarea în sacru este singura șansă a sufletului de a se sustrage efectului nefast al traumelor psihice atât de frecvente, produse sub semnul unei lumi hao-

tice, prizonieră a speranței de a-și descoperi identitatea sacră pierdută în timpurile biblice. Sacralul este, înainte de toate, o categorie religioasă, care acum provoacă o nostalgică întoarcere spre origini, stare ce deseori supralicitează valoarea în susținerea morală a ființei.

Neavând un sens univoc, sacralul desemnează atât un fenomen în sine, cât și orizontul acestuia, ca spațiu propriu unei *instanțe sacre*, concretizată într-o forță supraumană, înțeleasă ca o structură ce unește două componente ale *Ființei*: *summum ens* și *ens commune*¹, care o definesc drept expresie a desăvârșirii, ideal ontologic și gnoseologic al *omului căzut*.

Prin diferența specifică dintre abordarea religioasă și cea filozofică a termenului de sacru, se pun în relație două valori: Dumnezeu și Ființa, cu ipostaza ei profană de *Om*. În timp ce Dumnezeu este o idee, omul este o realitate, o existență definită în timp și în spațiu, un element al concretului.

Se creează astfel o punte sufletească între Dumnezeu – ipostaza supremă, absolută a Ființei – și om, acesta din urmă dominat de două coordonate: una comună, eminentemente profană, și alta sacră, derivată din aspirația depășirii propriilor limite. Considerăm că în această din urmă dimensiune a ființei umane își are originea fascinația sacralului, stare extatică, ce provoacă *poezia*.

La originea acesteia se află sintagma lansată de Platon, încăr-

¹ *Summum ens* – ființa supremă / *ens commune* – ființa în generalitatea ei.

cată de conotații *το παντελοσ ον*², obiect al aspirației și determinant categoric al recurgerii de către om la gestul *sacralizării orizontului mundan*.

Oricâte încercări de a fixa cu strictețe coordonatele spațio-temporale, ontologice și gnoseologice ale categoriei în discuție s-ar fi făcut, aceasta rămâne definită ca un *Cu Totul Altul* (Rudolf Otto) decât ceea ce posibilitățile noastre de percepție ne dezvăluie, o prezență inefabilă, care provoacă stări contradictorii, prin atributele sale paradoxale: *fascinează și înspăimântă*, iar *dezvăluindu-se, învăluie* și mai mult în *mister* totului, provocând omul la căutare, incitându-l și determinându-l să depășească *starea adamică*, adoptând o atitudine de *creatură în situație de Creator*.

Are loc astfel, prin activarea sacrului, o reconsiderare a *Ființei*, așa cum o susține Aristotel, adică supremă, datorită *valorii sale absolute și atotcuprinzătoare*. Ideea de sacru va media întotdeauna relațiile dintre *finit* și *infin*it (ca *spațiu*), dintre *trecător* și *etern* (ca *timp*) și mai ales dintre *materie* și *spirit* (ca *formă și idee*). Orice fenomen neînțeles a beneficiat de-a lungul timpului de atributul de sacru, fiind perceput în maniera propusă de Rudolf Otto, ca un *Ganz Anderes*. Existența sa se află în două structuri spațiale distincte, ambele marcate de ilimitat: fie în universul uranian, fie în cel spiritual, sufletesc al ființei umane.

Creată din joacă, *lumea* devine un *produs imperfect*, iar Dumnezeu apare ca un *Deus otiosus*,

abandonând-o. Acest sentiment al îndepărtării indifferente a Creatorului de propria creatură a stârnit fie teama de reacții neprevăzute ale forței transcendente, fie ambiția omului de a-și lua pe cont propriu existența, dirijând-o pe calea dorită, independent de voința *Tatălui Cerească*, care, abandonându-l hazardului, l-a provocat la *autocunoaștere*, prin activarea și stimularea excesivă a *conștiinței de sine*.

Înălțându-și privirile spre cer, sentimentul care-l tulbură este fie de implorare a milei divine, semn al neputinței omenești, fie încercarea de a determina coordonatele sacrului pentru a le stăpâni și, eventual, spre a se plasa în orizontul lor, prin părăsirea condiției profane. Momentul acesta al căutării unei căi de acces la sacru va fi decisiv atât în evoluția teologiei, cât și a filozofiei.

Din perspectivă poetică, studiul relației dintre *sacru și profan* impune delimitarea a trei căi: una a identificării *sacrului instituționalizat*, reperabil în *poezia religioasă* propriu-zisă, alta a *sacrului poetic*, ce exclude dogma, procedând la revelarea lui în structurile profane, iar ultima ca produs al îmbinării teologice cu ontologicul și cu poeticul.

Este limpede că în perioada interbelică, sub semnul nefast al războiului și al degradării condiției umane, necesitatea renovării morale și a menținerii în afara cotidianului fără a capitula în impactul cu destinul, poezia va deveni o cale accesibilă ființei umane, prin urmarea căreia aceasta să poată accede la sacru. De fapt, în perioada amintită, cele două categorii antinomice, *profanul* și *sacrul*, coincid cu *prăbușirea și înălțarea*, iar omul, conștient de coexistența lor în propriul destin, face eforturi să

² Ființa întru totul desăvârșită.

se eschiveze tragicului, prin *refugiul în sacru*. Apare, firește, *nostalgia originilor*, temă poetică frecventă, discutată pe larg de Mircea Eliade, acestea luând fie înfățișarea *Raiului adamic*, fie a *ipostazelor telurice* ale acestuia: *copilăria, satul, familia*.

Deseori, sentimentul se refugiază în trecutul istoric și în folclor, de fapt într-un *illo tempore* al neamului, echivalent cu personalitatea acestuia, manifestată în tradiții. Există, de aceea, pericolul conflictului cu orientările moderne, ireconciliabil deseori. Si totuși, în mod paradoxal, tradiționaliști sau de orientare modernă, poeții vremii au abordat tema sacrului.

Alături de Crainic sau Voiculescu, regăsim demnitatea creatorului de poezie pură a lui Ion Barbu, iar lângă acesta, pe Blaga și Arghezi, fără a-i omite însă pe Adrian Maniu, Ion Vinea sau B. Fundoianu. Dacă pentru slujitorii poeziei ce cultivau *sacrul canonic* transcendența era privilegiată, având un statut de *tabú*, în concepția majorității poezilor amintiți aceasta incită la cunoaștere, invită în universul incifrat, fascinând prin capacitatea de a prolifera semne ce se cereau descifrate.

În concepția poetului, omul nu mai avea statutul opus valoric lui Dumnezeu, ci devenea o *axis mundi*, loc de întâlnire a sacrului cu profanul. În acest sens, poezia lui Minulescu, *Drum crucial*, ni se pare cea mai reușită definire a noii relații dintre *profan și sacru*, așa cum s-a manifestat în literatura interbelică: *Pe scara sufletului meu / M-am întâlnit cu Dumnezeu – / Eu coboram mâhnit din conștiința mea, / Iar El urca surâzător spre ea. // Si ne-am oprit la jumătatea scării /*

Încrucșându-ne în clipa-ntâmpinării / Săgețile perechilor de ochi, ca de-obicei – / Ah! Ochii Lui cum semănau cu ochii mei! // Pe scara sufletului meu, / M-am întâlnit din nou cu Dumnezeu – / El cobora solemn din conștiința mea / Iar Eu urcam surâzător spre ea!...

De acum înainte, în ființa umană se va afla locul întâlnirii *sacrului* cu *profanul*, astfel încât poetului îi va reveni sarcina să-l facă pe om conștient de această reuniune din sine, luându-l părtaș la descoperirea unei alte fețe a Lumii. Se operează apoi după principiul transcendentului care coboară, dar, într-un fel, condiția sacrului se degrada prin limitarea spațio-temporală și prin acordarea unui destin omenesc. Ca și Moise, omul va rosti celebrul *Yahwe*³, atunci când Dumnezeu, ca singura întruchipare celestă a transcendentului, i s-a arătat. Odată cu perioada marilor profeți, apariția Mântuitorului deschide o altă perspectivă a inițierii în sacru; *nostalgia adamică* e înlocuită cu jertfa de sine spre mântuire, ca mod de a redobândi spiritual *paradisul pierdut*. Mesia este fiul lui Dumnezeu și al omului, imagine concretă a transcendentului ca *produs divin-omenesc*. Însuși Iisus care s-a arătat oamenilor prin întrupare este semnul reconcilierii sacrului cu profanul, oferind șansa *restaurării păcii edenice*.

Așadar, căutarea sacrului înseamnă fie drumul spre origini, fie întruchiparea binelui absolut în ființa divin-omenească a Mântuitorului, fie întoarcerea spre universul

³ Eu sunt cel ce sunt.

ingenuu, interior, adevăratul *locus sacer*, sălaș al lui Dumnezeu. În oricare dintre aceste situații problematice s-ar plasa, omul mărturisește că în subconștientul său legătura cu sacralul este o permanență. *Homo religiosus* se manifestă în deplinătaea trăirilor sale! De la accepția dată acestei denumiri de antici și medievali, aceea de „persoană care avea o responsabilitate religioasă, sau trăia o viață religioasă intensă”⁴, la sensul contemporan, acela de „om ce participă în mod intim la viața și puterea lui Dumnezeu”⁵, evoluția semnificațiilor concordă cu statutul poetului, el însuși o astfel de ființă care, prin har, mijlocește relația Lumii văzute, profane, cu fascinantele ei fețe nevăzute, sacre. Fiind el însuși un mijloc de revelare a sacralului, îi revine sarcina de a ne iniția în drumul acesta misterios; personalitatea lui are însă și atributul de *symbolicus*, fapt ce leagă indestructibil poezia de religie.

Pentru Mircea Eliade, profilul contemporan al lui *homo religiosus* își identifică structurile cu schema ontologică proprie celui marcat de har. Dornic de a pătrunde ființa în aspectele sale nevăzute, *homo religiosus* asociază adevărul cu sacralul, opunându-se, ca mod de trăire, omului modern, captivat de timpul curgător, ca expresie a devenirii. Dacă pentru *homo religiosus* arhetipul este structura spațio-temporală și morală definitorie, păstrătoare fidelă a sacralului, a realului primor-

dial, a trecutului și a tradiției, omului modern îi atrag atenția toate fenomenele iluzorii ale viitorului, spre care înaintează, ignorând originile. Se produce, firesc, o desacralizare a *universului mundan*, prin efectele civilizației, purtătoarea virusului distrugător al culturii, după cum aprecia Oswald Spengler.

Studiind comportamentul omului în clipa întâlnirii cu sacralul, Rudolf Otto realizează un studiu introspectiv, remarcând mutațiile pe care acest eveniment le produce în structura interioară a personalității umane. Între *fascinans* și *tremendum* – efectele acestor contacte cu sacralul – sentimentele au o configurație duală, declanșând fie confesiuni de orientare mistică, fie revolta împotriva laturii înspăimântătoare, incitând la descifrarea semnelor sau la crearea unui orizont paralel, în care acestea să prolifereze în orizontul poeticului. Studiile de filozofie și istorie a religiilor conduc implicit la structurile etnologice, folclorice și artistice, în general, ale societății; în sistemul propus de Mircea Eliade, discuția despre *homo religiosus* se plasează în istorie, ca „sinteză mentală, filigran spiritual”, din „perspectiva sincronică a faptelor și a documentelor religioase”⁶.

Concluzia studiilor lui Mircea Eliade este că omul își desfășoară existența pe două coordonate fundamentale; una *istorică* și alta *religioasă*, echivalente cu trăirea inițială în orizontul profan, pentru ca în final să se producă întâlni-

⁴ Wilhelm Danca, *Homo religiosus și ontologia pragmatica în viziunea lui Mircea Eliade*, în *Orizontul sacru*, Editura Polirom, Iasi, 1998, p. 82.

⁵ *Idem*.

⁶ Wilhelm Danca, *Definitio sacri*, Editura Ars Longa, Iasi, 1998, p. 59.

rea cu sacrul prin *ruperea de nivel ontologic*. Conștient că pentru a-și asigura accesul la sacru e necesar să trăiască în *Centru*, omul face efortul de a-l descoperi. Identificând etapele istorice ale relației omului cu Dumnezeu, Eliade observa că, după *Facere*, divinitatea se comportă ca un *Deus otiosus* și provoacă proliferarea unor *divinități antropomorfizate*, mult mai apropiate de om și care-i permit acestuia o *imitatio Dei*, fie în cadrul riturilor – adevărate manifestări ale *anamnesisului*, reiterări voluntare ale gesturilor divine. Punând în cumpănă devenirea iluzorie a *omului modern* cu trăirea în orizontul arhetipului, definitorie pentru *homo religiosus*, Eliade conchide că acesta „este un om care știe, care cunoaște tainele, care a avut revelații de ordin metafizic”. Pornind de la acest raționament, rezultă că în *homo religiosus* se naște un microcosmos prin analogie cu macrocosmosul, care-și proiectează structura în ființa umană. Așadar, în el coexistă *macrocosmosul* cu *imaginea exemplară a existenței umane*. În **Sacrul și profanul** Eliade va defini această convertire ca „omologare” izvorâtă din „experiențe trăite”, care adaugă vieții omului „o dimensiune în plus, pentru că nu este numai omenească, ci și cosmică, pentru că are o structură transumană”. Această remarcă deschide o nouă perspectivă asupra profilului moral al omului, care dobândește „o experiență transparentă”, care îi permite „să se cunoască pe sine” și, prin raportarea lumii întregi la acest tip de cunoaștere, să aibă acces la sacru. Eliade o numește „cunoaștere religioasă, deoarece se referă la sacru sau la ființă”.

În ipostază de „ales” al lui

Dumnezeu, investit cu har, poetul este, în opinia noastră, un *homo religiosus*, care, prin gestul ritual de *Facere* prin Poezie, sanctifică propria existență, prin imersiunea la „izvorul ființei”. Desprins de Tatăl Ceresc prin independența creației, stimulată de mistere, el e un Demiurg la scară umană, o ipostază a ființei în care *coincidentia oppositorum* îi adaugă și atributul de *homo interrogator*, din care proliferază însușirile lui *homo symbolicus*.

Un Arghezi însă activează și latura ingenuă a ființei, prin manifestarea pregnantă a lui *homo ludens* – o replică umană la gestul divinității în momentul Facerii. Din acest motiv, dimensiunea sacră a ființei nu are un reper cronologic, ci unul ontologic, ce deschide orizontul nemărginit al veșniciei, abandonând timpul istoric, sau convertindu-l în durată. Eternitatea devine *fața viitorului*, asociat indisolubil cu ideea de *nemurire*. Prin poezie, accesul la sacru se deshide ca o cale paralelă cu aceea a misticilor, dar având aceeași finalitate – *întâlnirea cu transcendentul, cu supraumanul*. În acest demers inițiativ se produce o „hierofanizare progresivă a Lumii, a Vieții și a Istoriei”⁷, de fapt o simbolizare poetică a *nevăzutului* prin analogie cu *văzutul*. Paradoxal, nu are loc o limpezire a misterului, ci o amplificare a acestuia, căci orice text poetic se comportă ca un *mesaj al sacrului*, încifrat într-un *cod lingvistic*, prin care orice ermetizare a realului produce acea „opera

⁷ Cristian Bădilița și Paul Barbăneagră, *Mircea Eliade – Întâlnirea cu sacrul*, Editura AXA, Botoșani, 1997, p. 108-109.

aperta”, care „deschide metafora” (Umberto Eco). Devenit *homo faber*, poetul, ca *emitent* al mesajului, stabilește raporturi noi cu *destinatarul* (Maria Corti), pe care-l provoacă la o identificare cu starea propusă de poezie, prin ceea ce se numește „inserare psihologică”⁸. Din acest moment, poetul trece într-un plan secund, lăsând în prima linie *destinatarul* și *opera*.

În **Încercare de poetică medievală**, Paul Zumthor conchide: „Le Lecteur reste engagé dans son temps; le texte, par un effet tenant à l'accumulation des durée intermédiaires, apparaît comme hors du temps, ce qui est une situation contradictoire”⁹. Starea aceasta a lectorului este dirijată de poetul care, „schimbând unghiul de vedere, gradul său de intensitate, înlocuiește în real raporturile cunoscute cu altele, noi, inedite și secrete, descoperind o neașteptată contiguitate sau un fel neobișnuit al lucrurilor de a se asocia sau de a se substitui între ele”. Cititorului i se induce *starea de poezie*, de fapt *starea de religiozitate*, care activează sistemul de semne ale universului transuman; se mijlocește astfel trăirea „sentimentului sacralului”, care provoacă evaziunea din profan, din lumea istorică, într-un univers de *lumi paralele*, construite, ce-i drept, prin analogie, dar în structura căroa categoriei *sacralului* i se asociază, din punct de vedere estetic, *sublimul*, *grandiosul*, concretizate în acel *Cu Totul Altul, atotștiutor, atotputer-*

nic, transuman. Prin imersiunea în această nouă ipostază semnificativă a Universului, cititorul are șansa de a se sustrage angoaselor și neliniștilor chinuitoare, interogațiilor rămase invariabil retorice, de fapt prin abandonarea spirituală a dimensiunii istorice a timpului atât de tumultuos al perioadei interbelice.

Ceea ce definește poezia din această perioadă, când *sacralul* și *profanul* își dispută întâietatea în interiorul ființei, este această punere în relație a omului cu Dumnezeu, deschiderea spre instanța sacră, prin descoperirea lăcașului ei zeiesc în chiar adâncul firii omenești. Preexistent în ființă, sacralul se cerea reactivat, ca o șansă unică de a depăși starea provocată de criza morală a unei lumi îngenuncheate de un timp istoric ce nu mai avea răbdare. Identificarea lui *Dumnezeu* cu *Sinele*, prin raportarea ontologicului la momentul Crucificării Mântuitorului, oferă omului șansa de a se dez-mărgini, de a-și anula dimensiunea tragică a destinului, fie prin *jertfă*, fie prin *uzurparea divinității*, dar cel mai adesea prin *refugiul în dimensiunea poetică a lumii*, în care categoriile estetice de *Bine*, *Adevăr* și *Frumos* sunt constante care, prin raportare la aspectul lumii preexistente, produc o corijare subiectivă a imperfecțiunii originare.

Ca un nou Adam, poetul re-dobândește paradisul originar și, implicit, *dreptul la nemurire*.

⁸ Cf. Mukarovsky, *Studii de estetică*, 1966, p. 187.

⁹ Paul Zumthor, *Essai de poétique médiévale*, Paris, 1927, p. 120.

Dragoș VICOL

MIHAIL SADOVEANU: DE LA BIOGRAFIA SCRIITORULUI LA BIOGRAFIA NEAMULUI

În volumul memorialistic **Anii de ucenicie** Mihail Sadoveanu a încercat să răspundă la întrebarea: ce a fost la început, vânătoarea sau literatura? Apelând la înțelepciunea esopică, povestitorul susține că prima a fost vânătoarea, dar, într-un fel, tot prima a fost și literatura, care ar fi apărut drept expresie a sentimentelor trăite la maximă intensitate de omul pe cale de formare. Vârsta de 12 ani marchează pentru autor un eveniment semnificativ. El este „admis” în tagma vânătorilor, fiindu-i încredințată și o armă pe potrivă. Bineînțeles, va avea și un învățător în ale artei cinegetice: Pricop Șentilici, cel dintâi amic care îl va iniția în secretele vânătorii.

Drumurile întreprinse prin toată țara îi vor „satisface” autorului pofta de a călători, cu pușca sau cu undița pe umăr, dar, mai important, îi vor aprofunda cunoștințele despre Țară, despre oamenii ei. Din acest punct de vedere sunt relevante următoarele considerații critice: „A reface cu câteva date exacte biografia lui Mihail Sadoveanu este o încercare grea și, într-o măsură, fără sens. În cazul lui, datele bio-

grafice strict exterioare nu sunt relevante pentru adâncul omului”. Deși și-a urmat destinul timp de 81 de ani (povestitorul se stinge din viață la 19 octombrie 1961), Mihail Sadoveanu este un om fără vârstă, indiferent în ce postură este surprins: la Academie sau în cadrul atâtor alte ocupațiuni mai importante sau mai puțin importante.

La 24 de ani scriitorul editează, concomitent, 4 volume: **Povestiri, Șoimii, Dureri înăbușite și Crășma lui moș Precu**, care vor marca debutul excepțional al celui care urma să scrie „Decameronul” românesc. Trebuie menționat, în această ordine de idei, că la începutul secolului al XX-lea literatura în România, inclusiv profesiunea de literat, erau considerate de lux. Faptul nu l-a împiedicat pe Mihail Sadoveanu să contribuie, în 1901, la îndemnul lui Șt. O. Iosif, la lansarea revistei *Sămănătorul*, iar în 1905 – să-și abandoneze serviciul de la Ministerul Artelor, unde avea șanse reale de promovare. Aceste decizii temerare l-au determinat pe scriitor să remarce cu ironie în volumul **Anii de ucenicie**: „Eram ca un D'Artagnan: aveam extrem de puțini bani în buzunar, dar n-aveam cal de vânzare și nici resursele gasconului. El avea spadă, eu eram complet dezarmat”.

Întreaga viață M. Sadoveanu a trăit cu gândul la baștină; adâncul ființei sale îl îndemna să părăsească orașul zgomotos, să se dezică de tumult și aglomerație, să revină la tihna care îi era cel mai fidel aliat. A luptat cu aceste antinomii în per-

manență: avea de ales între marea urbe, unde se plămădea cultura, și locurile dragi ale Moldovei.

Și-a găsit liniștea necesară pentru creație la Fălticeni, providența făcând să trăiască în casa din strada Rădășeni, unde, pe vremuri, a locuit Ion Creangă, modelul său artistic. Aici se plimba deseori prin livada străjuită de un zăplaz de viță-de-vie. În orele de respiro, „dura” câte un coteț pentru găinile sale de rasă, îngrijea de stupi sau zăbovea îndelung în grădină, îndeletnicindu-se cu creșterea zarzavaturilor. Se mândrea, îndeosebi, cu pădurea „ca o streșină verde”. Amintindu-și cu nostalgie de vremurile când făcea sfat cu argații, când ducea caii la apă sau stătea „călare pe păr”, când „se războia cu dihăniile născocite de dânsul”, când hoinărea zile întregi prin lunca Siretului, ori se juca de-a haiducii, Mihail Sadoveanu nota cu satisfacție: „Mulțumesc Domnului Dumnezeu că am avut copilărie”.

Scriitorul i-a ademenit cu farmecul pescuitului și vânatului și pe confrății săi de condei de la *Viața Românească*: pe George Topârceanu, Demostene Botez, Mihail Sevastos. Această pasiune a devenit atât de „contagioasă” pentru ei, încât îl însoțeau pe Sadoveanu peste tot, fiind părtașii multor peripecții și martori ai schimbării faptelor de viață în ficțiune.

Când se îndepărta pe un timp de aceste pasiuni, Sadoveanu aduna cu migală material pentru scrierile ulterioare. Dacă se întâmpla să-l părăsească inspirația, știa cum s-o

ademenească. Colinda munții (l-a condus pe scriitorul Panait Istrati la Cheile Bicazului), poposea la mănăstiri, fiind oaspetele monahilor de aici. Deseori era însoțit în aceste peregrinări și de Al. I. Brătescu-Voinești, și de D. D. Pătrășcanu.

În fața frumuseților naturii, Mihail Sadoveanu rămânea, aparent, insensibil. Doar în fața foi imaculate de hârtie se matamorfoza. Aici transfigura artistic impresiile, zugrăvind superb minunățiile naturii: „Balta scăpăra de bulbuci și pânza de stropi se învălui brusc – apoi rămase curgând asupra noastră, călduță și totuși răcoritoare”. S-a vorbit chiar de un anume cult pe care prozatorul îl nutrea pentru „baltă”. Apa reprezenta pentru el totul, ea îl făcea să-și recapete puterile iredite odinioară. În **Țara de dincolo de negură** autorul mărturisește cu multă exactitate psihologică și plastică: „Ochii lui aținteau zăvoaiele Siretului, pete de-o dulce culoare cafenie, sub fumegări străvezii. Era un țârm de visuri, unde încă nu-i călcase piciorul. Dintr-acolo se întorceau de multe ori la marginea târgului vânători bărboși, care vorbeau de vulpi, de iepuri, de vidre, de sitari și rațe. Dintr-acolo soseau cu undița pe umăr, în zori de vară, pescari, țigani cu pește puțin, însă cu amintirea neștirbită a unui somn uriaș, pe care l-au prins cândva, sub sălcii, într-un loc ascuns pe care numai ei îl știu. În afară de aceste imagini și ecouri, împletite cu bucuria tineretii, în sufletul lui nu mai era nimic. Toate legăturile cu lumea dispăru-seră. Cărțile de școală și profesorii,

fierberea impură a târgușorului de provincie căzuseră în întuneric, ca păpușile în cutia lor”.

Desprindem din rândurile de mai sus o pronunțată notă autobiografică, ce emană candoarea copilăriei și o aleasă curățenie a sufletului. Eul artistic sadovenian se contopește, în foarte multe puncte, cu întreaga creație a autorului. Aici găsim principalele ei elemente constitutive: istorie, folclor, esoterism. G. Călinescu afirma că Mihail Sadoveanu era interesat nu de preocupări banale, cum sunt pescuitul sau vânatul, ci de avantajul de a „pândi apa și pădurea”. Criticul literar Cornelia Ștefănescu susține că nici unul dintre prozatorii români n-a atins o „atât de multiplă și diversă bogăție de exprimare plastică. Fastuoasele descrieri sadoveniene au o savoare ireductibil complexă, o întindere extraordinară și neașteptată, de la materia palpabilă până la fantasticele apariții legendare din romanele istorice”.

Mihail Sadoveanu este un profund cunoscător al faunei și florei românești, evocând peisaje dintre cele mai vaste, epoci istorice dintre cele mai îndepărtate, spații geografice de mare diversitate. Opera lui este, pe bună dreptate, o vatră legendară de eroi. Contemporanul său, romancierul Camil Petrescu, nota: „Faima lui Sadoveanu s-a tot ridicat, a depășit zarea ținuturilor de obârșie, integrată în edificiul literaturii românești ca un stâlp, devenit cu timpul stâlp de reazem. De la văpaia dintre început care mărturisea despre obârșia telurică, pe măsură

ce se înălța pe firmament, această stea a devenit mai limpede și mai nuanțată în limpezimile ei; căci meșteșugul dintâi al povestitorului a prins să se decanteze în iscusințe stilistice, care au scos un fruct nou din limba literară”.

Referindu-ne la biografia lui Mihail Sadoveanu, este imposibil să nu amintim de învățătorul școlii primare din Pașcani, N. Busuioc, rebotezat de autor „Domnu Trandafir”: „Ca dânsul, își amintește scriitorul, poate au mai fost mulți. Și toți, dragă prietene, când te gândești bine, au fost niște Apostoli, care au îndurat sărăcie și batjocură, care au trecut printr-un vifor de nemulțămiri și vorbe rele, și care totuși au izbutit să-și îndeplinească cu bine menirea...”.

Anul 1894 aduce scriitorului o mare pierdere, de nerecuperat: se stinge subit din viață mama sa. Autorul rememorează în **Anii de ucenicie** acest tragic eveniment. Ca să-și aline durerea, a început să citească extrem de mult. Venise timpul cunoașterii, familiarizării cu opera lui Grigore Alexandrescu, Vasile Alecsandri, Dimitrie Cantemir, Dimitrie Bolintineanu și, bineînțeles, Eminescu și Creangă. Lecturile îi dezvoltă imaginația. Reîntors într-o iarnă acasă de la Liceul „Alec Donici” din Fălticeni, este rugat să scrie pentru școala din localitate un colind. Rezultatul îl va constitui un poem despre haiducul Jianu. Deși versurile au plăcut tuturor, fiind vorba de o creație calendaristică, peste un timp au fost date uitări. Abia în 1940, călătorind prin țară, Mihail Sadoveanu

a auzit, în unul din satele din jurul lașului, versurile pe care le-a compus în copilărie.

Încă de pe băncile școlii viitorul scriitor își făcea planuri mari, propunându-și să concureze, prin scris, lumea creată de Dumnezeu. Departe de ochii profesorilor, dar și de ai tatălui, care vedea în faptul de a scrie o pierdere de timp, pregătindu-i fiului o profesie „sănătoasă”, cea de legiuitor, tânărul autor plăsmuiește un „roman” din 4 părți, cu multiple ilustrații și intitulat **Haiducul Florea Corbeanu**. Scopul romanului, conform unor amintiri ale prozatorului, era de a contribui la unificarea tuturor provinciilor românești într-un stat unitar.

Soarta manuscrisului s-a dovedit a fi nu dintre cele de bun augur. Profesorul său, A. Stino, în mâinile căruia a nimerit, a zădărnicit nevinovata tentativă a autorului de a scoate la lumină întâia sa creație de factură istorică. Aceste prime încercări literare sunt „păcatele tinereții” autorului și trebuie, în consecință, judecate ca atare. Nici profesorul de română Nicolae Apostol n-a rămas încântat de o povestioară a lui M. Sadoveanu, prezentată de către acesta pentru lectură. El a opinat că „bucata este nepublicabilă”.

Aceste și alte „eșecuri” n-au făcut decât să stimuleze ambiția tânărului scriitor. Modestele încercări erau absolut obligatorii, prevestind încă de pe atunci viitoarele capodopere, care aveau să devină, cum s-a spus, demne de „realismul unui Balzac și melancolia unui romantic, meditația aspră a lui Miron

Costin, voluptatea senzorială a unui Rabelais”.

Experiența amară a debutului literar este valorificată de către M. Sadoveanu în anul 1935 cu prilejul apariției volumului **Cele mai vechi amintiri**. Narațiunile din această culegere au o structură dinamică, tinzând să păstreze cronologia vieții autorului. Ele reprezintă o „sumă” de amintiri, de frânturi de dialog, rememorări, atitudini, accente etc., caracterizându-se prin discontinuitate, care urmărește scopul de a reconstitui în mod fidel evenimentele vârstei copilăriei, evocate în cheie romantică.

Din negura acelor timpuri, autorul reține mai multe aspecte, deosebit de relevante din punctul său de vedere: cuțitul unchiului Vasile, după care tânjea atât de mult, biciul, pe care îl rupe în două pentru a stârpi răul de pe fața pământului, „părul din ograda bunicilor”, care îl bucura nespuse de mult în fiecare toamnă cu roadele lui. Aceste locuri, mărturisește autorul, „mă cheamă, mă mângâie; uneori suspină și lăcrămează”.

Creația artistică a lui Mihail Sadoveanu este laboratorul unor experiențe lăuntrice, terenul unor explorări intense de viață personală. Ecoul ei îl regăsim în **Otava, Cuțitul, Întâmplare cu niște comedianți, Domnu Trandafir, Jocuri cu primăvara** (ultimele două nefăcând corp comun cu celelalte scrieri). În volumul **Ți-adiuci aminte, Teofile**, Mihail Sadoveanu își propune să „reînvie oameni și întâmplări dintr-o perioadă ceva mai

târzie celei anterioare, deși cronologic ele sunt scrise înaintea **Celor mai vechi amintiri**".

Povestirea **Ți-aduci aminte, Teofile** este o evocare a primului fior de dragoste, într-o tonalitate gravă, sub formă de confesiune, ce adâncește sentimentul iubirii. Apelând, în aparență, la simple artificii mnemotehnice, scriitorul pregătește cu minuțiozitate „introducerea” în decorul **Țării de dincolo de negură** și al **Împărăției apelor**. Explicația este găsită în **Foi de toamnă**, dar și în **O întâmplare ciudată**. Aici este rememorată experiența primelor legături de prietenie și propria-i personalitate în cristalizare.

În **Catastiful păcatelor** Mihail Sadoveanu istorisește: „În iulie 1904 a apărut **Povestiri**. În puținătatea de producții și seceta de scriitori de atunci, cartea, cu îngrijire tipărită și frumos prezentată cu o copertă ilustrată de desenatorul V. Rolla-Piekarschi, a găsit destui cumpărători, așa încât, în zece zile, domnul G. Filip mi-a arătat o față satisfăcută și a pus imediat în lucru **Șoimii**. Tirajul prim al romanului a trecut în câteva săptămâni. La începutul toamnei tipăream o ediție nouă, pentru corectura căreia editura binevoia să-mi acorde o gratificare de trei sute de lei. Această sumă mi-a fost acordată și pentru a doua ediție a **Povestirilor**. Editura îmi cerea, în același an, al treilea și al patrulea volum, despre care știa că le am gata. Astfel, în 1904, a continuat tipărirea **Durerilor înăbușite** și a **Crășmei lui moș Precu**".

Ancheta revistei *Lucefărul*

din 1908 încearcă să facă lumină în culisele operei sadoveniene, însă răspunsurile scriitorului sunt extrem de succinte. Poate doar datele din cadrul conferinței „Cum lucrează dl. Mihail Sadoveanu” explică ceva mai bine aspectele necunoscute din experiența de creație a autorului. Aceste date biografice sunt îmbogățite substanțial de Valer Donea (Profira Sadoveanu) în reportajele sale: **De vorbă cu dl. Mihail Sadoveanu**. Însă, după apariția **Celor mai vechi amintiri**, scriitorul găsește o soluție salvatoare, itinerând, într-un volum separat, anii formării sale intelectuale. Începe publicarea însemnărilor cu caracter pronunțat autobiografic, memorialistic, sub titlul general **Mărturisiri**. Aceste creionări au fost reluate și pe parcursul războiului.

Cărțile lui Mihail Sadoveanu de la începutul secolului trecut, ca și volumele maturității, surprind și reflectă artistic „oameni și locuri, filtrate prin nostalgia copilăriei ireversibile și colorate corespunzător de lirismul creatorului”. Cele mai caracteristice personaje ale debutului sadovenian sunt vardistul orășelului, Baci, chipurile în continuă îmbătrânire ale lui Isac Zodaru, Iosub Orbul și David Focșăneanu, fiecare cu soarta și îndeletnicirea sa. Pentru a-i putea surprinde pe acești eroi, fie în prăvălia cu mățasuri, fie ducând gunoiul pentru câțiva bănuți, scriitorul a trebuit să dea dovadă de curajul „de a evada din curtea părintească până în preajma acestor târâmuri. Printre ele, «dughenița Mutului» rămâne locul de

ispită. Pentru că aici se afla o lume de basm, mirifică, plină de taine, în care se vindea ațe pentru smeie, fluiere și muzicuțe”.

Cercetătoarea Ovidia Babu-Buznea observă că pentru Mihail Sadoveanu târgul unde și-a petrecut copilăria era „universul privilegiat în care ochii copilului nu identificau urâtul ca atare, nu măsurau limitarea, găseau totul firesc, chiar cu deosebire plăcut, în avantaj, prin comparație cu lumea satului”. În faza debutului, orizontul lui Sadoveanu cuprinde zone familiare, bine cunoscute de el. Laitmotivele, mereu reluate, sunt satul și târgul de provincie. Aparent, această literatură poate fi considerată periferică, celulară. Dar, de fapt, închiderea nu este decât o variantă, un arhetip devenit factor al literaturii universale. Este o modalitate artistică ce ne permite efectuarea unor arheologii interioare ale personalității scriitorului.

Nu am spune adevărul întreg dacă l-am considera pe Mihail Sadoveanu doar autorul frescei spirituale moldave, muntene, ardelenene sau dobrogene. Prozatorul a demonstrat că este un excelent cunoscător, pe orizontală și verticală, nu numai al provinciilor istorice românești. El a descris cu fidelitate priveliști de pe tărâmurii îndepărtate; a pătruns în religia lui Zamolxe, rodul acestor investigații științifice fiind transfigurate artistic în romanul **Creanga de aur**. În paginile sale sunt prezente și frumusețile netrecătoare ale Bizanțului, precum și ale altor locuri devenite celebre.

Materialul deosebit de bogat și variat, utilizat la istorisirea celor întâmplate, i-a facilitat autorului munca la scrierea **Priveliștilor dobrogene și a Locului unde nu s-a întâmplat nimic**.

Pentru a percepe în adâncime virtuțile, dar și metehnele neamului românesc, Mihail Sadoveanu cercetează din interior specificitatea ființei românești, în plan arhetipal, dar și psihologic. În opera sa, geografia reprezintă doar un reper simbolic de cunoaștere și „recunoaștere” a pământurilor străbune. Astfel, în primăvara anului 1929, vizitează Constantinopolul, însoțitor și tovarăș de călătorie fiindu-i scriitorul Ionel Teodoreanu. Autorul își aduce aminte: „Pe mine mă interesau îndeosebi unele priveliști și locuri în legătură cu istoria Moldovei. Aveam nevoie de ele pentru un roman istoric pe care tocmai îl isprăveam: **Zodia Cancerului sau Vremea Ducăi Vodă**”.

Vânătoarea și pescuitul l-au determinat pe Sadoveanu să înțeleagă spiritul multor oameni, să le cunoască „durerile înăbușite”, să se bucure cu ei, să participe la obiceiurile și datinile lor. Taifasurile, istorisirile hazoase, nararea mucalită sunt surse inepuizabile de percepere a spiritualității românești. Căutările permanente ale peregrinului Sadoveanu se transformă artistic într-un „rai al vânătorilor și pescarilor”.

Experiența acumulată odată cu deprinderea „probelor vieții” l-a ajutat să-și contureze și să-și precizeze principalele teme ale scrierilor ce i-au adus notorietatea. Vâ-

nătoarea ca mod de existență, de percepere, de comunicare apare nu numai în **Frații Jderi**, unde „de astăzi într-o săptămână, adică vineri 11 septembrie, dorim să ieșim sub muntele Ceahlău, la vânatoare de bouri”.

Și în **Divanul persian** experiența cinegetică cunoaște o abordare mai mult picturală decât mitică, fiindcă „unii vânători erau călări pe cai, purtând sulite în mână și junghiuri în coapsă. Alți slujitori stăteau pe cămile, stăpânind pe genunchi copoii. Pe cămila cea mai bătrână era un slujitor vechi, care ținea în lăntug, în foisorul lui de trestie-bambu, pe vulturul cel mare care se cheamă ber-cut. S-au adus și șapte asini pentru cei șapte sfetnici; și mulți catâri care purtau samare grele, cu gustarea de prânz a măriei-sale și a alaiului”. Deși ritualul hieratic, presărat cu reminiscențe ale culturii orientale, ne îndepărtează de „vânătoria națională”, apărută cu mult înainte de Dragoș Vodă și chiar de vechii daci, Mihail Sadoveanu își învederează viziunea românească ontică prin descrierile-i particulare. În ele oamenii dețin chintesența gândirii și comportamentului strămoșilor. „Procedeu” hăituirii fiarelor are valoare gnoseologică, fenomen perceput de scriitor prin ochii vânătorului.

Fiind un „pelerin” neobosit, lui Mihail Sadoveanu îi plăceau mult călătoriile. „Drumurile” parcurse presupuneau, în mod obligatoriu, un „rod”: acumularea iubirii, răzbu-narea, pedepsirea răului, revederea celor dragi, întâlnirea cu prietenii; altele ele, aceste drumuri, probau

iscusița călătorului, scoțându-i în relief abilitatea, puterea, răbdarea, agerimea minții, virtuțile morale. Așa se face că mai toate personajele sadoveniene se află într-o eternă autocompetiție. Caută, uneori fără voința lor, aventura, indiferent că se numesc Vitoria Lipan, Nicoară Potocavă, Kesarion Breb sau Paul de Marenne, Ionuț Jder, Bogdănuț Soroceanu. Un paradox uimitor are loc în **Zodia Cancerului**, unde abatele, grație ospitalității fără margini a moldovenilor, devine unul „de-al casei”, pe când nefericitul beizade, din cauza iubirii pătimașe pentru Catrina Duca, ajunge un înstrăinat. Această inversare uimitoare amintește de structura labirintică a sufletului omenesc, zonă în care Mihail Sadoveanu este un neîntrecut investigator.

Este insuficient a judeca debutul scriitorului doar din perspectiva celor patru volume ce au marcat anul 1904. Mai mult, creația sadoveniană posedă o unitate interioară atât de organică, încât a interpreta romanele fără a face referiri la publicistică, la notele de drum, la memorialistică este, practic, imposibil.

Primele scrieri ale lui Mihail Sadoveanu abordează o tematică ce pune un accent definitoriu pe ancestral, pe „vechime”, titlu preferat de autor și pentru unul din volumele sale. Reprezentarea acestei lumi, lumea lui Sadoveanu, se produce prin prezența tuturor componentelor unui univers arhetipal, biologic, psihologic printr-o prismă cosmică și profund telurică.

Ion HADÂRCĂ

GLOSE ROMÂNE PENTRU LOGOSUL LUMII

*Celor două stele ale Ginții Latine:
Vasile Alecsandri și Federico Mistral*

* * *

Înainte de începuturile Glosa și Glosa întru Logos era și așa glăsuț-au Logostea.

* * *

Așa cum munții serbează prin cristalul zăpezilor memoria apelor căzute întru setea izvoarelor, tot astfel s-ar cere sublimată stihia Marelui Fluviu al Limbii – căci numai prin munci hesiodice omenindu-l, omeni-ne-vom permanent.

* * *

A sărbători o limbă înseamnă a o vorbi exemplar.

* * *

A vorbi incorect, străin și pocit, în toiul așa-ziselor „sărbători naționale ale limbii noastre”, nu înseamnă decât a fura și a batjocori adevăratele sărbători ale Graiului.

* * *

Decretarea Sărbătorii Limbii Române în cadrul imperiului sovietic monolingv a însemnat un act de emancipare și de sfidare a dictaturii unei singure limbi înarmate monstruos până-n dinți.

* * *

Astăzi sărbătorirea unei limbi, în fond anonime, în condițiile mistificării ei constituționale și ale regresului față de rigorile timpului, nu-i decât o comicărie înșelătoare, dacă nu chiar o absurditate inutilă.

* * *

Într-un spațiu lingvistic confuz și incert ne poate servi drept călăuză sigură numai salvatoarea vecinătate (în planu-i socio-politic funcțional) a Limbii Române, ce se confruntă, la rândul-i, cu alte probleme, însă nu are nevoie de rujuri calendaristice pentru a-și demonstra resursele viabilității.

* * *

A noastră, în cazul unei limbi indecise, înseamnă a tuturor și a nimănui.

* * *

Fără adevărata limbă română „limba noastră cea sărmană” nu-i decât o paiuță care întârzie ieșirea în scenă a Maestrului.

* * *

Dacă nu-i sărbătorită sus, în palate regale, halal de limba fără apărare.

* * *

Ceva mai odios decât glosolalia „Dicționarului moldo-român” nu știu să se fi întâmplat în alt spațiu lingvistic de pe mapamond.

* * *

Acest „ficionar” este în realitate un caz clinic dezbinatoriu, propunând fariseic unei limbi moderne să se autotraducă invers – de la înălțimile normei literare înapoi în grota ereziei barbare.

* * *

Mai ales bolile de limbă necesită o îndelungată și maximă terapie.

* * *

Prostia măgarilor moare pe câmpia dicționarelor.

* * *

Prefer să lucrez întru înălțarea limbii decât să sărbătoresc întru umilința ei.

* * *

Laptelui matern, ca și limbii materne, nimeni și nicicând pașaport să nu le ceară.

* * *

Poporului ce-și schimbă limba pe bucate îi este proscris să-i crească un alt turn Babel în spate.

* * *

Când faci din limbă un bibelou inutil, ea se răzbună ca lira pe urechile lui Midas.

* * *

Principalul „să avem ce pune pe limbă”, ne învață cinic mankurții noștri burduhoși. Pentru ei avem un singur răspuns: nici „să nu punem pe limbă” nimic, nici, doamne ferește, să nu ne punem. Atâta doar, să ne punem bine pe carte pentru a nu ajunge supușii altor limbi mai sus-puse!

* * *

Conștiința identității naționale este marcată prin raportul oscilatoriu dintre vorbirea orală și norma literară.

* * *

Implicit, pe cât se lățește pagina străinismelor din vorbirea orală, pe atât slăbește relația individului cu originile sale.

* * *

Când Eminescu zice că „nu noi suntem stăpânii limbii”, firește, că poetul nu pe stăpânul-străin îl are în vedere, ci pe Dumnezeu-Cuvânt Cel Dintâiu. În rest, nimeni alții decât noi.

* * *

Ceea ce simți prin iubire zidește prin carte și vei înălța prin credință.

* * *

Un paradox al istoricității și vechimii unei limbi, ca „limbă a vechilor cazanii”, este tocmai minunea permanentei sale reîntinerii.

* * *

Mulți pălvrăgesc și puțini au darul vorbirii.

* * *

Mai mult decât biblioteca poate fi numai limba, dar fără bibliotecă limba mai nimic nu este.

* * *

Am crezut că atuurile virtuții sunt încrederea și comunicarea, și m-am înșelat amar.

* * *

Adevăratele atuuuri ale omului sunt filtrele încrederii și frâiele comunicării. Cine le pierde este pierdut.

* * *

Trei sunt formele de rugăciune ale neamului românesc către Dumnezeu: rugăciunea prin cuvânt (Eminescu), rugăciunea prin muzică (Enescu) și rugăciunea prin muzica pietrei (Brâncuși).

* * *

O religie a erelor vorbind între ele este Limba în care fiecare cuvânt e un sfânt, fiecare carte e o biserică și fiecare mamă – o zeiță ce-și naște prin fiecare naștere nemurirea.

* * *

Poate că nimic mai mult nu consolidează o societate decât limba. Și poate că nimic mai mult nu dezbină indivizii unei societăți decât rătăcirile și înstrăinarea de propria limbă.

* * *

Garanția libertății este solidaritatea tuturor aspiranților ei, iar garanția unei limbi libere este solidaritatea în adevăr a tuturor purtătorilor ei.

* * *

Un binevenit accent polonez al sărbătoririi limbii la noi este coincidența zilei de 31 august cu ziua fondării „Solidarității”.

* * *

Orice limbă vorbită frumos, ascultată cu drag și ocrotită cu sfințenie este o sărbătoare în sine.

* * *

În vremuri imemorabile pomii, vietățile și omul comunicau într-o singură limbă paradisiacă.

* * *

Tocmai această cuminecare de taină era limba Logosului primordial întruchipat în Duhul Sfânt.

* * *

E de presupus că și neamurile, semințiile, vreme îndelungată făceau schimb numai de gânduri, sentimente și simboluri imaginate ori schițate în afara sunetului, pe care fiecare neam le îmbrăca în haina propriei rostiri.

* * *

Numai o dată cu fixarea Legilor, a Poruncilor sacre și a Sfințelor Scripturi s-a ajuns la necesitatea urmării Canonului și a *individualizării* artei traducerii.

* * *

Astăzi se traduce totul, nu se traduc numai distanțele dintre cuvinte și aura nevăzută ce le însoțește mut.

* * *

Natura curată, mintea întregă, lumea împăcată și omul fericit.

* * *

Apa chioară, limba spartă, lumea-n cap și omul nefericit.

* * *

Durerea înăbușă glasul rațiunii și fericirea îl face inutil.

* * *

Numai prin cunoașterea tăcerii se va afla adevăratul preț al rostirii de noi.

* * *

Limba de clopot vorbește rar și tăcut, și atunci numai pentru a așterne cale rugăciunii.

* * *

Profetic urmând Testamentul ebraic, latina și greaca au unit inimile în zorii creștinismului precum franceza și engleza în era modernă.

* * *

Asupra limbilor răsăritene franceza s-a reflectat irizant aidoma ploilor peste ogoarele arate-n primăvară.

* * *

În era luminilor franceza a avut același impact asupra civilizațiilor europene precum latina în evii mediu și renescentist.

* * *

Abia atunci când își va măsura hotarele cu Pușkin și Dostoevski, nu cu Molotov și Kalașnikov, limba rusă își va cunoaște adevăratele ei dimensiuni.

* * *

Fără profunzimea sanscrită și înălțimea algoritmilor arabe poezia europeană ar fi rămas la nivelul balcoanelor asaltate de trubaduri.

* * *

Majoritatea biografilor lui Cervantes i-au interpretat rădăcina numelui legendar prin asociere cu servitutea sau aluzia de servant al armatei regale, dar nimeni nu i-a recunoscut predestinarea de cerb divin (*Cervus divinus!*) al limbii spaniole.

* * *

O lume de Noduri și Semne întrezărea Nichita Stănescu dincolo de perdeaua vorbirii, în imperiul misterios al necuvintelor.

* * *

Numărul este rădăcina lucrului și numele este sufletul lui, iar noima lor este menirea omului.

* * *

Limba este lancea adevărului.

* * *

Dar unde-s lăncierii limbii, tot mai puțini și tot mai lași?

* * *

Urma cuvântului este nevăzută, iar urmările – neprevăzute.

* * *

Cu nodul în gât suferința spune mai mult decât cu morișca pe limbă.

* * *

Mereu pe drumuri, fără căpătâi, Eminescu și-a tăiat din cuvânt catedrală ca să officieze veșnic în ea liturghia Limbii Române.

* * *

Un faraon al Egiptului îl învăța pe fiul său că puterea omului stă în limba lui, cuvintele fiind mai puternice decât războaiele. Se vede că pe timpul faraonilor cuvintele aduceau mai multă glorie decât piramidele.

* * *

Imaginea mitică a Limbii prea bine că nu-i Gorgona cu multe capete și tot atâtea guri, deși putea fi și aceasta.

* * *

Nu este nici Taurul care a furat Europa, nici Minotaurul ascuns în Labirintul dedalic și nici Firul Ariadnei, care l-a scos din Labirint, deși simbolistica limbii se citește în toate.

* * *

Din cele nouă muze parnasiene minimum șase din ele sunt consacrate Cuvântului, de unde sugestia că unul Logosul le zămislește pe toate.

* * *

De fapt, toate Muzele sunt fiicele Mnemosinei, ele fiind deopotrivă supuse imperiului memoriei și uitării.

* * *

Curios rămâne în viziune mitică statutul aparte al Logosului, luat la întrecere cu fiecare muză în parte, dar supus la rându-i memoriei și uitării.

* * *

În același timp, Logosul este sinonimul șăgalnic al lui Hermes, zeul călătoriilor, negoțului și elocinței convingătoare.

* * *

Dacă mai amintim aici că Hermes, pe lângă *Logos-Logios*, s-a mai numit și *Pedagos* (învățătorul), vom înțelege ce forță zeiască avea limba asupra elinilor!

* * *

Așadar, anticii știau prețul comunicării, dar și pe cel al cuminecării, delimitând ființa cuvântului prin *Hieros Logos* – cuvântarea Sacră.

* * *

Marele Heidegger ne atenționa: când mergi prin pădure, mergi prin cuvântul pădure. De unde mai deducem cât de inconștient parcurgem această pădure a pădurilor care este limba! Și cât de profund răsună în această lumină „mândra glăsuire a pădurii de argint” eminesciene!

* * *

Unii își umflă bagajul lingvistic cu un conglomerat de vorbe străine și astfel se înșeală amarnic.

* * *

Alții poartă doar câteva sudălmi, porcării și injurii în bagajul prins de gât pe dinăuntru ca traista săracă a dobitocului.

* * *

Fiecare-și paște gura după propria măsură.

* * *

Pe când un singur cuvânt simțit și rostit cu toată ființa poate (a)duce cu sine întreaga comoară sufletească a omului.

* * *

Nu știu cât de des comunicarea se înalță până la cuminecare, dar știu că mult mai des vorbirea degenerază în orbire.

* * *

Cântă limba rar și dulce doar când sufletul te frige.

* * *

Dintre toate magiile cea mai adevărată este magia cuvântului.

* * *

Pentru dogoni a vorbi înseamnă a da naștere, iar la guarani un copil care se naște este un cuvânt ce-și găsește locul în lume!

* * *

Cât de profund a înțeles poporul nostru esența limbii se vede pe bolta cerului plin cu Stele-Logoste (!) și-n puterea Magului cititor (ghicitor) de ele.

* * *

E un adevăr știut că actul gândirii este complementar vorbirii, și invers.

* * *

Un paradox ce relativizează această complementaritate a vorbirii și gândirii rezidă în faptul că mai multă gândire de fapt duce la o mai mare tăcere.

* * *

Una din ultimele preziceri sinistre ale soboarelor filologice mondiale este apocalipsa limbilor peste circa trei sute de ani, peste care durată supraviețui-vor doar chineza, spaniola și engleza! Acestea să fie perspectivele globalizării, mă întreb? Sau premisele regăsirii acelei unice limbi paradisiace? Dar popoarele pe unde se vor fi rătăcit între timp?

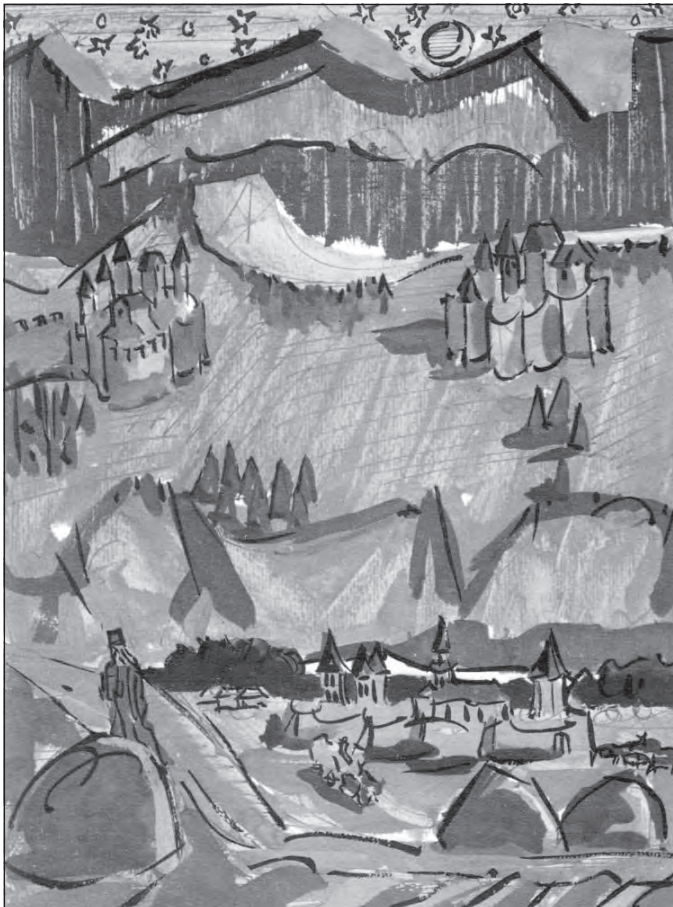
* * *

Oricâtă vreme vine se vede prin Cuvânt.

* * *

Câtă vreme la gurile Dunării neamul nostru va sta și-i va asculta învățăturile sacre, atâta vreme nu vor seca nici izvoarele Limbii Române.

31 august – 30 septembrie 2005

Ilustrație la nuvela *Sărmanul Dionis* de M. Eminescu

Nelea CROITORU

DEIXISUL PERSOANEI – ACTUALIZĂRI CONTEXTUALE

Noul **Dicționar enciclopedic al științelor limbajului** (autori: Oswald Ducrot, Jean Mari Schaeffer) definește *deicticele* în felul următor: „Expresia este numită deictică dacă, într-un anume context, referentul ei nu poate fi determinat decât în raport cu identitatea sau situația interlocutorilor în momentul enunțării”.

Unele expresii sunt deictice în toate contextele în care apar. Acesta e cazul pronumelor de persoana I și a II-a, desemnând locutorul și, respectiv, interlocutorul. De asemenea, unele timpuri verbale indică o perioadă trecută sau viitoare în raport cu momentul enunțării.

Din perspectiva lui E. Benveniste, deicticele constituie o manifestare a discursului în interiorul limbii, deoarece însuși sensul face aluzie la utilizarea lor discursivă. R. Jakobson le numește *shifters* sau *embrayeurs*.

Importanța *categoriei persoanei* pentru mesajul poeziei n-a rămas neremarcată în sfera poeziei moderne.

Barthes, Todorov, Genette, Ranfield, Benveniste, Jakobson sunt câțiva care au vorbit despre locul categoriei persoanei în constituirea ludicului și a literalității. Utilizate ca mărci referențiale, persoanele (explicite sau incluse în

forma verbului) pot îndeplini, grație statutului lor semiotic de „forme vide”, și o funcție exclusiv deictică, trimițând la un referent de fiecare dată unic și univoc, coincident cu locutorul (pentru eu) sau cu interlocutorul (pentru tu) situației de discurs particulare imediate. Dar posibilitățile de funcționare sub aspect referențial ale persoanelor sunt cu mult mai bogate.

Academicianul Iorgu Iordan în **Limba română contemporană** introduce în definiția categoriei gramaticale de persoană verbală și conceptul de „autor al acțiunii”.

La fel procedează și gramaticile elaborate de Academie: „Redând o acțiune, verbul implică și noțiunea de *autor* al acestei acțiuni. Autorul acțiunii poate fi la persoana I, a II-a, a III-a. Persoana este forma pe care o ia verbul pentru a arăta că acțiunea este făcută de cel care vorbește (pers. I), de cel cu care vorbește (pers. a II-a) sau de altcineva în afară de cei doi vorbitori (pers. a III-a) (**Gramatica Academiei**, vol. I, 1963, p. 243).

Categoria persoanei se definește prin raportul dintre protagoniștii procesului enunțat și antagoniștii procesului enunțării, adică după un criteriu semantic. Jakobson admite, ca și Benveniste, numai pers. I și a II-a, iar așa-zisa pers. a III-a este considerată nonpersoană. În teoria enunțării, Benveniste este primul care face distincția între „locutor” și „interlocutor”. Ea se reia și la alți cercetători, printre care Chatherine Kerbrat-Orechioni, care disociază un „subiect extratextual”, persoană reală aflată în afara actului lingvistic propriu-zis, și „subiectul intratextual”, operator al limbajului, proiectând discursul pe suportul

unei strânse relații intertextuale cu „enunțiatorul” său distinct de locutorul real.

Deicticele nu au numai o valoare denotativă, reprezentativă și demonstrativă, ci și valoare de „operatori de individualizare”, indicatori de „subiectivitate”, asigurând prezența subiectului uman în limbaj ca centru provizoriu al limbii.

Examinarea din unghi lingvistic a mărcilor pronominale personale în poezie ridică aspecte specifice, întrucât enunțarea lirică modifică valorile semantice și posibilitățile distribuționale ale pronumelor, mărește sau micșorează randamentul funcțional al opozițiilor de subiectivitate și de persoană în conformitate cu schema imaginativă matricială de tip empatic.

Astfel, în poezie, atât *tu*, cât și *el*, *ea* pot exprima persoana subiectivă (EU), extinzând latențele expresive ale limbilor naturale. Pronumele *tu* are o valoare considerabil ambiguizată prin nedeterminare contextuală, prin posibilitatea apariției în text a unui *tu* – marcă a „persoanei nonsubiective” (interlocutor imaginat în poem – iubita, mama – sau imaginar, potențial lector al textului).

În poezie, *el*, *ea* funcționează adesea ca mărci ale unei „alterității intropatizate”

Formele pronominale de *noi*, *voi* pot cunoaște în poezie mai multe variante referențiale, în funcție de modul în care se dispun relațiile intersubiective nu numai cu enunțiatorul și referenții interni ai textului, ci și cu receptorul real.

Luarea în considerație a configurațiilor specifice în care se distribuie deicticele persoanei, valorile

contextuale și tipurile de opoziții (de persoană) pot oferi relevarea particulară a subiectivității deictice a unui discurs liric, pe latura ei fundamentală.

Modalitățile lingvistice de analiză și interpretare pot contribui cu soluții proprii.

Benveniste face o delimitare a lui EU prin două opoziții „eu – tu” și „el”, pe baza mărcii semantice de personalitate, și „eu – tu”, pe baza mărcii de subiectivitate.

În calitate de constantă individuală, EU se definește prin două indicații într-un domeniu ordonat de două axe – spațială și temporală. Într-un anumit moment, în spațiul comunicativ o singură persoană își poate asuma rolul de locutor recurgând la forma EU.

Caracterul semiotic ambivalent al lui EU derivă din ceea ce lingvistica relevase în statutul persoanei, anume dubla dependență a sensului său, atât *de relația dintre cine enunță și despre cine se enunță* (o relație între protagoniști), cât și de condițiile reale ale situației comunicative în actul enunțării.

După Jakobson, persoana I semnalează identitatea unuia dintre protagoniștii procesului enunțului cu agentul procesului enunțării, după Benveniste „eul – îl desemnează pe cel care vorbește și implică în același timp un enunț în contul lui eu”. Jakobson îl include pe EU în clasa unităților gramaticale care, aparținând codului, reclamă referința la mesaj. Benveniste estimează că „*eu* nu poate fi identificat decât prin instanța discursului care îl conține, și numai prin ea, și că acest pronume își dobândește realitatea și substanța sa doar din discurs (Carmen Vlad, 1994, 155).

S-au făcut două interpretări ale *sensului referențial* al lui EU, considerându-se că EU este una dintre formele ce aparțin unui ansamblu de semne vide, nonreferențiale în raport cu realitatea, sau că, deși caracterizat prin variabilitate referențială, are o semnificație generală proprie, coincidentă cu destinatarul mesajului căruia îi aparține. Caracteristica de unicitate a lui EU derivă din calitatea sa de a trimite la un referent de fiecare dată *singular, unic*, iar specificul acestei unicități este determinat de faptul că identificarea referentului este în funcție de, și numai de enunțare, unică, la rândul ei, în fiecare împrejurare.

Vom urmări în continuare mărcile pronominale personale prin prisma funcției lor discursive, dar și a valorii *semantico-stilistice* actualizate în text. *Camera se varsă prin ferestre / Și eu nu o pot reține în ochii deschiși / Război de îngeri albaștri, cu lănci curențate, / mi se petrec în iriși* (N. Stănescu, *A unsprezecea elegie*).

Să urmărim unele contexte unde verbul e folosit cu pronume-zero, persoana fiind indicată de desinența verbului. *Unde și când m-am ivit în lumină nu știu, / din umbră mă ispitesc singur să cred / că lumea e o cântare* (L. Blaga, *Biografie*). *Stau... și noima cade apă, glod...* (G. Bacovia, *Nocturnă*).

Este cunoscut faptul că în exprimarea curentă verbul se folosește cu pronume-zero, iar marcarea lui explicită este emfatică. Abordând rolul pronomelui dintr-o perspectivă sintactico-discursivă și a dinamismului comunicațional, observăm că pronumele-zero servește la realizarea unei coerențe textuale care merge mână în mână cu con-

tinuitatea referențială și tematică, el este, așadar, semn de continuitate și integrare, în timp ce pronumele personale marchează întreruperea, discontinuitatea textuală în ciuda permanenței referențiale.

Într-adevăr, în discursul liric marca pronominală de persoana I singular (subiect gramatical) este o formă specifică de emfază, având efect scenic de film turnat cu încețitorul. *În rada portului X stau pe o scândură mă uit la vapoare / O poetă foarte grasă mă mângâie pe mână cu o mânuță grasă / Zice că mă știe foarte bine că sunt aproape genial...* (G. Naum, *Ciudata întâmplare din rada portului X*).

Poemul lui Naum mizează pe asocierea contradictorie dintre o formă lingvistică – persoana I singular – și o manieră de construcție a discursului caracteristică narațiunii la persoana a III-a. În ciuda faptului că persoana I singular și prezentul par să indice o perspectivă unică, o serie de date instituie de fapt o perspectivă dublă: a unui eu-narator obiectiv, care folosește prezentul-narativ, și a unui eu-personaj. Perspectiva naratorului e dominantă, cea a personajului existând doar ca potențialitate. Textul nu face de fapt decât să confirme, prin utilizare intenționat deviantă, regula conform căreia, folosite la persoana I, verbele percepției vizuale tind să introducă și să emfatizeze o perspectivă interioară lumii textuale.

Un alt pronume, pronumele personal *tu*, nu privește însă în mod necesar pe lector. Lectorul este *eu*, un *eu* identificat, potrivit regulilor oricărei poetici, cu poetul, un *eu* care devine *el* numai în actul regăsirii critice al obiectivării, când lectorul spune, de exemplu: Lucian Blaga

(el) roagă munții să-i dea alt trup... Prin urmare, dialogul poetic are loc mai degrabă între poet și altcineva decât între el și lector, iar când acesta din urmă este direct vizat, adresarea către el trebuie să ia un aspect explicit, ca în: *Și-ți mai trimit aleanuri literare, / Cuvinte-n manuscris și de tipar, / Fără să vreau, fragilă cititoare / A stihurilor mele bărbătești, / Să știu trecând prin timp călare. / Nici cine sunt, nici cine ești* (T. Arghezi, *Din drum*).

Evident, nu are importanță dacă fragila cititoare poate fi identificată.

În alte cazuri, lectorul trebuie făcut să înțeleagă, printr-o insistență atragere în dialog, că *de te fabula narratur*, cum face I. Minulescu în *Romanța noului venit: Străinule ce bați la poartă, / De unde vii / Și cine ești?*

După care replica: *De unde vin? / De unde pot veni?*

Continuată prin: *Priviți... Sandalele-mi sunt rupte, / Iar toga ce mi-o dăte Apollo / În noaptea când pornii spre voi, / Abia-și mai flutură albastrul / De-a lungul umerilor goi.*

Față de ceea ce se întâmplă în dialogul obișnuit și în adresări ca cele de mai sus, alcătuite pe același model, *tu* își asumă în limbajul poetic încă o funcție, aceea de indicator al personificărilor de poartă deschisă spre alte lumi, căci el se poate referi la orice.

Atribuind sensul ei obiectivului invocat, formei verbale îi ajunge un singur indice al adresării, vocativul sau o interogație, și obiectul devine partener al dialogului. Exemple se găsesc cu duiumul:

La ce folos că-mi strălucești, tu, soare, / C-ai pus grădina noastră-n sărbătoare, / Că pardosești

pământul cu covoare... (T. Arghezi, *În deșert*).

Tu, care ești pierdută în neagra vecinicie / Stea dulce și iubită a sufletului meu (V. Alecsandri, *Steluța*).

Lună tu, stăpână-a mării, pe a lumii boltă luneci / Și gândirilor dând viață, suferințele întuneci (M. Eminescu, *Scrisoarea I*).

Brumă fugară, / Străbate curbule poteci / Întortocheate și coboară / În toamna vânturilor reci (I. Barbu, *Peisagiul*).

Personificările prin pronume sunt o formă indirectă de propagare a subiectivității enunțiatorului, căci „ego are totdeauna o poziție transcendentă față de tu”. Este un *tu* născut din vorbirea celui care numește și personalizează.

Un procedeu predilect devine personificarea abstracțiilor, mai ales a „stărilor de spirit” actualizate prin invocare cu un surprinzător patetism al rostirii:

Și tu, o tu, refacere din interior / Tu potrivire de jumătăți aidoma îmbrățișării bărbatului cu femeia sa, / O, tu și tu, și tu, și tu (N. Stănescu, *A patra elegie*).

Se poate vorbi de un *tu* ca echivalent al „sinelui liric”. Substantivizat, ipostaziat obiectual, ca și pronumele persoanei I, *tu* devine antonimul poetic al lui „însumi”. *Ceea ce este mai departe de mine, fiind mai aproape de mine, tu se numește / Iată-mă m-am trezit zbătându-mă / Se zbate în mine tu, tu pleoapă te zbăteai, / Tu, mână, tu, piciorule, te zbăteai / Și deși stau întins, alergam din jur-împrejurul numelui meu / Numai numelui meu nu-i spun tu, în rest însuși sufletul meu / Este tu / Tu, suflete* (N. Stănescu, *Stare*).

Toată gama personificărilor pronominale este uneori etalată, într-o enumerație cu rol emfatic și dramatizant, dând o supraîncărcare deictică textului.

Tu ca marcă a subiectului liric este caracteristic tipului „clasic” de monolog liric:

Ce singurătate / Să nu înțelegi înțelesul / Atunci când există înțeles / Și ce singurătate / Să fii orb pe lumina zilei / Și surd, ce singurătate / În toiul cântecului (N. Stănescu, *Creionul plin de sânge*).

Tu ca marcă a unui interlocutor imaginat

Dramatizarea monologului liric evidențiază caracterul reversibil al interlocutorilor lirici asumați ca ipostaze simbolice, ca mediatori fictivi ai „subiectului enunțării”:

Peste mine doarme alt înger, / Eu mă ridic de sub aripa lui și spun / Du-te, du-te nu vezi că ești altul? / El îmi răspunde: / – Lasă-mă, mai lasă-mă puțin, / Mi-e foarte somn. / De ce uiți tu că și tu ești altul (N. Stănescu, *Bate întotdeauna alt clopot*).

Potrivit principiului identificării dintre voce și viziune, în lipsa probelor contrarii, vocii naratoriale îi corespunde un punct de vedere al eului-personaj, care nu e nevoie să fie explicit; un enunț în care eul e obiect al privirii pune astfel în scenă două perspective – una implicită, alta potențială:

Sunt exemple în care naratorul (inclus adesea în persoana plural) e obiect al privirii altuia. / Pescarul întoarce capul și ne privește bănuitor (G. Naum, *Triunghiul*).

Ceilalți ne privesc printre degete / Ne spală pe ochii lor lungi se uită la noi (G. Naum, *Women love its aroma*).

Noi ca marcă a unui colectiv dual EU + TU

„Noi” presupune, după Benveniste, joncțiunea unor persoane între care există corelația de subiectivitate și exprimă „persoana amplificată și difuză”. Este drept că forma inclusă a lui „noi” îl reliefează pe „tu”, dar numai ca apartenent la cercul subiectivității eului:

Acolo-n ochiul de pădure / Lângă trestia cea lină / Și sub bolta cea senină / Vom șede în foi de mure (M. Eminescu, *Floare albastră*).

Pășim în doi / Sub pletele bătrânei ploi / Și-un vânt bezmetic ne adie / La ora udă și târzie / A stropilor ce cad mereu... (L. Deleanu, *Crochiu*).

Tu ești în vară, eu sunt în vară. În vară pornită către sfârșit, / pe multe-amândoi la cumpăna apelor. / Cu gând jucăuș – mângâi părul pământului. / Ne-aplecăm peste stânci, sub albastrul neîmplinit (L. Blaga, *La cumpăna apelor*).

„Noi” = EU + TU (colectivul dual) apare în poeziile de dragoste și este o marcă structurală definitorie la Eminescu.

„Noi” = EU + VOI (colectivul exponențial). Consecința acestei opțiuni este asumarea de către „subiectul liric” a unei „voci exponențiale”:

Din vremi uitată, de demult, / Gemând de grele patimi, / Deșertăciunea unui vis / Noi o stropim cu lacrimi (O. Goga, *Noi*).

Noi reducem tot la praful azi în noi, mâni în ruină / Proști și genii, mic și mare, sunet, sufletul, lumină – / Toate-s praful... Lumea-i cum este... și ca dânsa suntem noi (M. Eminescu, *Epigonii*).

N-avem puteri și chip de-

acum / Să mai trăim cerșind mereu, / Că prea ne schingiuiesc cum vreau / Stăpâni luați din drum! / Să nu dea Dumnezeu cel sfânt, / Să vrem noi sânge, nu pământ (G. Coșbuc, *Noi vrem pământ*).

Persoana a II-a plural apare ca marcă a unui vorbitor imaginat prin personificare (TU + TU + TU):

Așa... vă treceți, bieți bătrâni, / Cu rugi la Precurata, / Și plânge mama pe ceaslov, / Și-n barbă plânge tata... (O. Goga, *Bătrâni*).

A mai venit de-atunci să v-asculte, Voi plopi adânci, cu voci și șoapte multe? (T. Arghezi, *Oseminte pierdute*).

Voi = TU + TU sau TU + EI este marcă a unui interlocutor imaginar. EI apare numai în poemele cu un caracter de manifest social:

Voi urmați cu repejiune cugețările regine, / Când plutind pe aripi sante printre stelele senine, / Pe-a lor urme luminoase voi asemenea mergeți (M. Eminescu, *Epigonii*).

Voi singuri străjuți altarul / Nădejzii noastre de mai bine (O. Goga, *Plugarii*).

Conversiunea persoanei a III-a se produce exclusiv în planul reprezentării lirice (enuț), prin echivalarea simbolică a unui referent imaginar cu „sinele liric” (eul reprezentat):

În noaptea asta lungă, fără sfârșit, / O femeie umblă sub cerul apropiat / Ea înțelege mai puțin decât oricine / Minunea ce s-a-ntâmplat (L. Blaga, *Bunăvestire*).

Un bătrân și o bătrână / Trec pe-aleele cătinel / Ea cu-n trandafir în mână, / Cu o crizantemă el (D. Matcovschi, *Două toamne*).

Soldatul mărșăluia, mărșăluia, / Mărșăluia / Până când / Până la genunchi / Piciorul i se

tocea, i se tocea (N. Stănescu, *Tocirea*).

Mecanismele conversiei susmenționate nu sunt numai de natură enunțiativă, ci și transtextuale, ținând de schemele proiecției imaginative a ființei umane în ipostaze exemplare, aici soldatul este ipostaza „umanului eroic”, femeia – a umanului feminin.

În ceea ce privește conturarea subiectivității deictice, analiza a pus în evidență o polifonie a vocilor. Poezia rămâne fundamental a unui „eu” care enunță și se enunță, uneori emfatic sau chiar redundant, obsedat de propriile sale limite lingvistice.

Perspectiva din care am efectuat cercetarea poeziei este în primul rând una enunțiativă. Încercarea noastră este de a răspunde la întrebarea: cine vorbește într-un poem liric și care sunt strategiile acestei vorbiri? De aceea ni s-a părut esențial să abordăm, în primul rând, aspectul primordial al deixisului persoanei.

BIBLIOGRAFIE

1. Chelaru-Murăraș, I., *Deixisul persoanei – expresie a subiectivității lirice în poezia lui N. Stănescu* // Studii și cercetări lingvistice, 1994, nr. 3-4.
2. Ducrot, O., Schaeffer, I. M., *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, București, Editura Babel, 1996.
3. *Gramatica limbii române*, vol. I-II, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1963, 1966.
4. Iordan, I., *Limba română contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
5. Vlad, C., *Semiotica criticii*, București, Editura Științifică, Literară și Enciclopedică, 1982.
6. Vlad, C., *Sensul, dimensiune esențială a textului*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994.

Elena VARZARI

TOPICA LETOPISETELOR DIN PERSPECTIVĂ TRANSFRASICĂ

Ordinea cuvintelor într-o propoziție depinde, în mod cert, de un microcontext minimal, discuțiile încep din clipa în care se încearcă a delimita și a defini acest micro(con)text. Care trebuie să fie limitele / dimensiunile microcontextului (propoziția din stânga, propoziția din dreapta sau un șir de propoziții care să se constituie într-o secvență), ce criterii ar trebui luate în considerare pentru stabilirea unei unități de referire contextuală în cazul studierii topicii?

Problema este una spinoasă¹, cu siguranță însă, pentru a delimita în cadrul unui macrotext o secvență / unitate de referire în studierea ordinii cuvintelor, trebuie să se pornească de la structura textului, factorii comunicativi și gramaticali care determină această structură, de la specificul funcțional-stilistic al textului, particularitățile semantice ale lui etc. Se va ține însă cont și de faptul că propozițiile se grupează în cadrul unei unități mai mari, în măsura în care fiecare dintre aceste unități are un rol specific în dezvoltarea narațiunii².

Segmentarea textului în micro(con)texte, pe care am putea să le numim „unități transfrastice”³ (unitate de bază în lingvistica textului), are un caracter semantic,

comunicativ și stilistic. Sub aspect semantic, vor forma o unitate acele propoziții care au un conținut de bază (temă) comun(ă), care, de obicei, este redat(ă) printr-un substantiv sau pronume cu rol de subiect sau complement direct / circumstanțial. Pe lângă criteriul semantic, se impune și sublinierea rolului pe care îl deține factorul comunicativ în crearea unităților transfrastice, rol determinat de importanța pe care o are poziția fiecărei propoziții în text. Din perspectivă sintactică, unitatea transfrastică este „o îmbinare de propoziții unite printr-un sens comun, prin legături sintactice aparte, în stare să formeze o unitate semantică relativ independentă de context” sau „un fragment unitar de text constituit dintr-un grup de propoziții care sunt legate din punct de vedere structural și semantic și exprimă un gând într-o formă mai completă decât propoziția”⁴.

Coeziunea rămâne să fie dominantă acestei unități, căci unitatea transfrastică este, de fapt, un ansamblu de propoziții legate printr-un anumit tip de coeziune. Deși în cadrul unei asemenea unități pot să existe diferite modalități de coeziune, prevalarea unei singure variante facilitează delimitarea microtextului:

Cf.: Acestu Gin Ali-pașa era un păgân rău, turbat și mare sorbitoriu de sânge asupra creștinilor. Nu-i trebuie daruri sau rugămintele. Acesta au omorât pre Brâncovanul-vodă cu copiii lui. Acesta au omorât și pe Ștefan-vodă, și pe tată-său, Constantin-stolnic, și pe Mihai spatariul, și pe Lupul vornicul, și pre alții mulți. Acesta au omorât și pre vro 40 pași, tot aleși, fruntea turcilor, de sterpisă împără-

ția turcească de capete. Acesta au stricat și mănăstirea Mavramur de la Țarigrad. Și-i era gândul lui de a birui pre nemți, să puie pași și în Moldova și în Țara Muntenească. Numai nu i-au ajutat Dumnezeu că ș-au luat și el plata, că i-au luat tată-său, diavolul, sufletul (I. Neculce, p. 416).

Propozițiile din această secvență sunt coezive, în primul rând, datorită topicii obiective dominante în majoritatea propozițiilor. Tema („acestu Gin Ali-pașa”), constanță pe parcursul întregului microtext, rezumă totalitatea temelor din propozițiile membre ale unității transfrastice, iar hipertema secvenței (în rol de hipertemă apare dominantă semantică a unui șir de cuvinte coreferențiale) este „Gin Ali-pașa – un păgân rău, turbat și mare sorbitoriu de sânge asupra creștinilor”. Limitele unității sunt determinate de schimbarea hipertemei (secvența anterioară are hipertema „Evghenie cu nemții biruie pe turci”, iar cea care urmează are hipertema „nemții biruitori”), precum și de pierderea coeziunii directe cu propozițiile din secvența ulterioară. Începutul unității transfrastice următoare („iară nemții, dac-au bătut pe turci”) face o trimitere la o temă anterioară celei din secvența analizată.

Structura unităților transfrastice delimitate în cadrul cronicilor din secolele XVII-XVIII nu prezintă deosebiri esențiale de cea a unităților similare din limba română contemporană, totuși câteva observații se impun, întrucât la acest capitol cronicile românești sunt printre cele mai vechi scrieri originale în româna literară preocupate de propria organizare textuală.

În comparație cu textele actuale, în letopisețe mărcile transfrastice (elementele care semnaleză limitele între secvențe) sunt mai proeminente. Aceasta pentru că în textele vechi existau formule de deschidere și de încheiere specifice, diferite de la un cronicar la altul, diverse chiar și în cadrul operelor unui singur autor (a se vedea I. Neculce, **O samă de cuvinte și Letopisețul**; M. Costin, **De neamul moldovenilor și Letopisețul**).

Începutul unei unități transfrastice poate fi recunoscut în cronici după mai multe criterii, un rol aparte revenindu-i și topicii.

În primul rând, poziția inițială este ocupată, de multe ori, de tema întregii secvențe (hipertema), care este exprimată printr-un subiect (deseori un *nominativus pendens* / o structură anacolutică), mai rar printr-un *accusativus pendens* (complement direct sau unul indirect). În această poziție tema servește mai puțin legăturii cu propoziția precedentă și se referă mai mult la text în general. Cf. la Gr. Ureche: „**Alexandru-vodă făcu priiteșug mare cu leșii și legătură tare**” (p. 33); „**Iliașu-vodă știindu-să căzut jos, nu pierdu nădejdea**” (p. 34); „**Radul-vodă văzându atâta pradă în țara sa ce-i făcusă Ștefan-vodă, nu vru să lase să nu cerce strămbătatea sa**” (p. 43) etc. În propozițiile aflate la începutul unei unități transfrastice, cronicarii manifestă tendința de a plasa cuvintele după un principiu pe care l-am putea numi cu termenul lui E. Negrici „regula primului impuls”⁵. Și în textele contemporane deseori tema ocupă poziția inițială într-o astfel de propoziție, dar la cronicari o asemenea

ordine se poate opune topicii restului secvenței sau chiar restului propoziției atunci când este exprimată printr-un *nominativus* sau un *accusativus pendens*: „*Ilieș-vodă, ficiorul lui Petru-vodă, după ce s-au turcit, dzic să fie rămas o fată creștină după moartea lui*” (I. Neculce, **O samă de cuvinte**, p. 271). Astfel de teme deseori provoacă discontinuități între secvențe, ceea ce le deosebește de teme similare din textele actuale.

În al doilea rând, complementul circumstanțial, fiind în cronici unul dintre principalii organizatori ai textului, ocupă prima poziție pentru a sublinia continuitatea actelor istorice și pentru a crea un cadru spațial / temporal⁶. Cf. la M. Costin: „*În 28 a lui avgust și la 29 și 30*”; „*În dzi 1 a lui septemvrie*”; „*A treia dzi a lui septemvrie*”, „*În 5 dzile a lui septemvrie*” (p. 162). De regulă, cu acest rol este investit circumstanțialul de timp, întrucât cronicile se construiesc pe baza principiului temporal, dar el este concurat și de alte componente, în special de cel de loc, căci mențiunile spațiale sunt necesare atât în secvențele descriptive, cât și în cele narrative. Există și propoziții-comentariu care debutează cu diverse componente circumstanțiale. Dar circumstanțialele de timp, de loc ș.a., detașate la începutul propoziției introductive, formează un cadru la care se referă nu doar restul propoziției date, ci și propozițiile care urmează. Ele se prezintă ca un indice pe care lectorul trebuie să-l păstreze în memorie⁷.

Funcția structural-organizatorică este îndeplinită nu numai de prima poziție, ci și de întreaga pro-

poziție atunci când aceasta se află la începutul unei unități transfrastice. În cadrul unui episod mai multe propoziții care stau la începutul microtextelor pot forma o adevărată rețea de realizare a coeziunii, atunci când sunt construite cu aceeași topică. Cf. la I. Neculce: „*Iar turcii s-au spăriet pre tare*”, „*Nemții încă au răspunsu turcilor*”; „*Leșii iarăși au făcut săim la mai*”, „*Iar căzâlbașii, în cestu an, n-au avut bătați mari cu Turcul*” (p. 449). Aceste propoziții inițiale formează un lanț, bazat atât pe mijloacele semantice, cât și pe cele gramaticale, ordinea cuvintelor aici fiind: SPC; SPCC; SCPCC;

Propozițiile-„catalizatori” (fr. „catalyseurs”)⁸, care apar, de regulă, atunci când nu există o coerență între secvențe, constituie propoziții inițiale destul de frecvente în cronici: „*Ci dar să venim la prochimen*” (R. Popescu, p. 518); „*Să lăsăm di acmu domnia a doua a lui Gligori-vodă și să scriem di celli streine ce s-au făcut în dzilele lui*” (I. Neculce, p. 447); „*Să spunem dar și de Batâr Andreiaș, ce i s-au întâmplat după spartul războiului*” (**Letopisețul Cantacuzinesc**, p. 159);

Propozițiile existențiale cu ordine inversă (predicat – subiect) deseori pot începe unitățile transfrastice: „*Atuncea era un turcu, de-l chema Smail-efendi*” (I. Neculce, p. 372); „*Atuncea s-au făcut mare spaimă în toate țările împregiur*” (I. Neculce, p. 428).

În sfârșit, răspândită la unii cronicari (de exemplu, la Gr. Ureche) și mai puțin utilizată de alții, este includerea unei unități transfrastice într-un cadru chiastic, care cuprinde

topica propoziției introductive a secvenței (ordine inversă prin procliza predicatului) și topica propoziției aflate la finele ei (ordine directă sau inversă prin encliza predicatului). Cf.: „**Scrie letopiseșul nostru că în anii 6947 noembrie 28, întrat-au în țară oaste tătărască, de au prădatu și au arsu până la Botășani și au arsu și târgul Botășanii.** [...] **Iară letopiseșul leșesc de acești tătari ce scrie mai sus că au prădatu țara, nimica nu însemnează**” (Gr. Ureche, p. 35).

Propoziția de la finele microtextului (care îndeplinește rolul de propoziție-concluzie atunci când este exprimată în text), poate fi recunoscută și ea datorită unor formule specifice încheierii: „*Aceste toate au scris caștelanul la craiul*” (Gr. Ureche, p. 109); „*Ce precum s-a alege vremea viitoare va arăta*” (I. Neculce, p. 443); „*Vecinaia ego pameat*” (**Letopiseșul Cantacuzinesc**, p. 242).

Trecerea de la o secvență la alta se face resimțită în letopiseșe și odată cu trecerea de la un tip discursiv la altul: astfel, de la narațiune se poate trece la o secvență descriptivă, argumentativă sau injonctivă⁹. Spre deosebire de textele actuale, în care unitățile transfrastice pot fi distinse, de asemenea, datorită „tipurilor generice”¹⁰, în cronici trecerea este deseori bruscă, remarcându-se absența conexiunii. Limita între microtexte este resimțită mai puțin la M. Costin și I. Neculce și prezintă o evoluție în comparație cu alți cronicari, întrucât tipurile discursive aici fie că se succed ca la Gr. Ureche: [**secvență narativă**] [**secvență descriptivă**] [**secvență narativă**], fie că alternează

sau se includ [**secvență narativă**] [**secvență descriptivă**] [**secvență narativă**], ceea ce le apropie de textele actuale¹¹.

Modul în care diferiți cronicari includ microtextele în fluxul cronologic indică o remarcabilă evoluție în această privință. Practic, în toate letopiseșele din epoca studiată secvențele narative se prezintă ca niște mici istorioare sau „noduri epice”¹² construite dintr-un lanț de propoziții axate pe o singură temă. Asemenea noduri sau nuclee pot fi cuprinse într-o singură secvență, ca în **Letopiseșul Bălenilor**, **Letopiseșul Cantacuzinesc** sau la Gr. Ureche, acolo unde insuficiența informațională nu permite dezvoltarea acestora. Ele se pot constitui însă și în secvențe complexe, distribuite în două sau mai multe unități transfrastice în cronicile lui M. Costin și I. Neculce.

Aflată la o etapă incipientă, tehnica organizării textuale decurge în **Letopiseșul...** lui Gr. Ureche din caracterul preponderent narativ și voit obiectiv al lucrării: succesiunea microtextelor este cronologică, previzibilă, fără intercalări; topica este inclusă în formule stereotipe care servesc drept elemente introductive ale propozițiilor inițiale microtextului; propoziția inițială respectă în ordonarea cuvintelor un singur principiu în mai multe unități transfrastice la rând, dacă ele încep cu aceeași parte de propoziție. Modalități similare de organizare textuală utilizează autorii **Letopiseșului Bălenilor**, **Letopiseșului Cantacuzinesc** și ai altor cronici muntenești, unde, ca și la Gr. Ureche, progresia comunicativă se bazează pe o hipertemă (de regulă, domnitorul și faptele lui).

Drept mărturii ale unei organizări discursive destul de rudimentare servesc: o variantă a coeziunii numită „glutinarea”, care, până și în cadrul unității transfrastice, poate fi de gradul „zero”; microtextele care alternează cu fraze izolate, ce nu se încadrează într-o unitate transfrastică, ș. a.

În raport cu acestea, **Letopisețul...** lui M. Costin atestă o preocupare aproape savantă pentru organizarea textuală, deci și pentru realizarea coeziunii textului. Modelele livrești i-au sugerat eruditului cronicar inovații compoziționale nu doar la nivel de macrotext, perfecționarea modalităților de organizare a discursului este detectabilă și în cadrul microtextului. Predilecția cronicarului pentru aspectul moral al faptelor, cauzalitatea evenimentială are drept consecință devierea de la succesiunea simplă pe care o urmau la alți autori microtextele, de aceea în letopisețul costinian secvențele, bazate pe diferite tipuri discursive, se întrepătrund. La M. Costin fraza izolată nu mai are rol compozițional, microtextul se lărgește prin propoziții-comentariu. Progresia tematică este aici încălcată de intersecția mai multor teme, fragmentele de text capătă structură inelară, deseori autonomă.

Abia în cronică lui I. Neculce glutinarea atinge, grație mărcilor transfrastice, cel mai înalt nivel. Firul epic nu mai este întrerupt în letopisețul neculcian, decât rareori, de elementele demarcativă ale diferitelor secvențe. Influența modelelor organizatorice specifice comunicării orale are drept efect în **Letopisețul...** secvențe bine structurate. Topica în aceste condiții reușește să reali-

zeze pe deplin atât funcția comunicativă, cât și pe cea de realizare a coeziunii textului.

Cele spuse până aici ne permit să insistăm asupra ideii că specificul topicii trebuie căutat în limite mai largi decât cele ale unei propoziții, întrucât particularitățile comunicative, structurale, semantice ale acesteia se conturează în cadrul textului. Studiind topica la nivelul textului, pot fi delimitate cu o doză mai mare de obiectivitate funcțiile topicii și, totodată, poate fi urmărită în acțiune o funcție care depășește tiparele unei propoziții – funcția de organizare a textului (funcția structural-organizatorică). O metodă eficientă în acest sens este segmentarea textului în unități transfrastice, care facilitează studierea topicii în diferite tipuri de propoziții.

NOTE

¹ A se vedea Maingueneau, D., *Éléments de linguistique pour le texte littéraire. Notions de grammaire de texte*, Paris, Nathan, 2000; Ardeleanu, S. M., Manolache, S. A., *Syntaxe fonctionnelle du français contemporain*, Iași, Editura Fundației Chemarea, 1998, Adam, J.-M., *Les textes: types et prototypes*, Paris, Nathan, 1997 ș.a.

² Maingueneau, D., *op. cit.*, p. 149.

³ *Dicționarul de lingvistică și științe ale limbajului* (Dubois, J. et al. *Dictionnaire de linguistique et des sciences du langage*, Paris, Larousse, 1994, p. 495) utilizează termenul „le transphrastique” pentru a defini un nivel al analizei lingvistice constituit dintr-o suită de propoziții care formează un ansamblu într-un text. Cf. și J. M. Adam care distinge o unitate textuală numită „séquence” și pe care o definește drept

„rețea relațională ierarhică: mărime decompozabilă în părți unite între ele, dar și într-un tot pe care îl constituie; entitate relativ autonomă, dotată cu o organizare internă proprie și deci aflată în relație de dependență / independență de ansamblul mai vast din care face parte” (Adam, J. M., *op. cit.*, p. 28). A se vedea pentru alți termeni, Tamba Dănilă E., *Textul în teoria sintaxei: perspective europene și românești // Limba și literatura română în spațiul etnocultural dacoromânesc și în diaspora*, Iași, Tritinas, 2003, p. 265.

⁴ Фридман, Л. Г., *Прагматические проблемы лингвистики текста*, Ростов-на-Дону, Изд-во РГУ, 1984, p. 25; Солганик, Г. Я., *Синтаксическая стилистика (сложное синтаксическое целое)*, М., Высшая школа, 1973, p. 95.

⁵ Negrici, E., *Narațiunea în cronicile lui Grigore Ureche și Miron Costin*, ediția a II-a, București, Style, 1998, p. 109.

⁶ Prévost, S., *Les compléments spaciaux: du topique au focus en passant par les cadres // Travaux de Linguistique*, Bruxelles, 2003, nr. 47, p. 59 sqq.

⁷ Charolles, M., *De la topicalité des adverbiaux détachés en tête de phrase // Travaux de Linguistique*, Bruxelles, 2003, nr. 47, p. 43.

⁸ A se vedea pentru acest termen: Stati, S., *Le transphrastique*, Paris, PUF, 1990, p. 155.

⁹ În mod curent, în cadrul textului se disting cinci structuri secvențiale de bază: *narativă, descriptivă, argumentativă, explicativă, dialogală* (Adam, J. M., *op. cit.*). Alți autori delimitează texte (secvențe) *instructive, descriptive, narative, expozitive, argumentative* (Werlich, E., *Typologie der Texte*, Heidelberg, Quelle-Meyer, 1975). În sfârșit, o tipologie care pare a fi foarte potrivită și pentru cronicile românești aparține

lui C. Peyrouet, care distinge texte *explicative, argumentative, injonctive* (texte în care emițătorul este prezent direct, el dă sfaturi și mobilizează cititorul, sentimentele animă acest tip de text, iar forța expresivă are aici o mare importanță), *descriptive, narative și dialogale* (Peyrouet, C., *Style et rhétorique*, Paris, Nathan, 1994). În cronici tipul discursiv dominant este cel narativ, urmat de cel descriptiv și injonctiv. Secvențele dialogale și argumentative sunt valorificate doar de anumiți cronicari.

¹⁰ Gardes-Tamine, J., Palliza, M. A., *La construction du texte. De la grammaire au style*, Paris, Armand Colin, 1998, p. 76.

¹¹ A se vedea pentru texte contemporane Adam, J. M., *op. cit.*, p. 32.

¹² Negrici, E., *Expresivitatea involuntară. Vol. III: Imanența literaturii*, București, Cartea Românească, 1981, p. 101.

SURSE LITERARE

1. Costin, M., *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron-vodă încoace // Letopisețul Țării Moldovei*, Chișinău, Hyperion, 1990, p. 135-248.

2. Neculce, I., *Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija-vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat // Letopisețul Țării Moldovei*, Chișinău, Hyperion, 1990, p. 280-472.

3. Neculce, I., *O samă de cuvinte // Letopisețul Țării Moldovei*, Chișinău, Hyperion, 1990, p. 267-279.

4. Ureche, Gr., *Letopisețul Țării Moldovei de la Dragoș-vodă până la Aron-vodă // Letopisețul Țării Moldovei*, Chișinău, Hyperion, 1990, p. 23-118.

5. *Istoria Țării Românești de când au descălecat pravoslavnicii creștini (Letopisețul Cantacuzinesc) // Stolicul Constantin Cantacuzino. Istoria Țării Românești*, Chișinău, Litera, 1997, p. 144-255.

Elena ZGÂRCIBABĂ

UNELE CONSIDERAȚII REFERITOARE LA VERBUL *A TREBUI*

După cum s-a menționat în literatura de specialitate, *a trebui* este un verb foarte „capricios” [1], care a suscitât atenția mai multor specialiști. Un capitol întreg îi dedică profesorul A. Ciobanu, luând în discuție norma și potențele combinatorii ale verbului dat, precum și cauzele extinderii modelului *trebuie de...* [2]. De asemenea, *a trebui* a constituit obiectul discuției în articolele consacrate verbelor semiauxiliare semnate de V. Guțu, Gh. Nedioglo, C. Săteanu, Șt. Hazy, D. Irimia, C. Dimitriu ș.a. Particularitățile semantice, sintactice ale verbului dat au fost analizate și de Gh. Constantinescu într-un studiu dedicat în întregime verbului *a trebui* [3].

Chiar de la început e necesar a consemna faptul că *a trebui* manifestă două valențe: verbală și adverbială. În cea de-a doua valoare el are două sensuri: de probabilitate, fiind sinonim cu adverbul *probabil* (trebuie că vine), și de posibilitate, echivalând cu adverbul *posibil* (trebuie să fi plecat). Un exemplu: „Îmbrăcămintea de vară a acesteia data aproximativ și fotografia, care trebuie să fi fost de prin 1908 sau 1909” (G. Călinescu, **Scrinul negru**, p. 57).

Valoarea verbală a lui *a trebui* rezidă în caracteristicile gramaticale și semantica, statutul său de verb predicativ sau semiauxiliar.

În calitate de verb predicativ e utilizat cu sens personal tranzitiv de „a cere” (transmis din vechea slavă), de „a folosi”, „a întrebuința” (tot din slava veche), de „a considera folositor” (ceva) și de „a merita” – sensuri atestate în lucrări din sec. XVI-XVII, luate în discuție de Gh. Constantinescu [4].

Sensul fundamental al verbului este „a avea nevoie” (de ceva), se utilizează cu un pronume în dativ, care este un subiect logic. Cu acest sens verbul este predicativ, personal intransitiv. Cu sens impersonal intransitiv *a trebui* devine semiauxiliar. Diferența aceasta o putem observa în baza exemplelor: „De ce trebuie să știi? și De ce-ți trebuie s-o știi?”. În primul caz *trebuie* are sensul impersonal „e necesar”, iar în al doilea *a trebui* este utilizat cu funcție predicativă, cu sensul de „a avea nevoie”, iar pronumele *-ți* indică subiectul logic. În această poziție *a trebui* este predicativ chiar dacă are în distribuție un alt verb.

E de semnalat faptul că *a trebui* e considerat predicativ dacă are în distribuția dreaptă un substantiv: [5]

„Nu-mi trebuie a ta *milă*, nu vreau a tale daruri” (V. Alecsandri, **Opre**, II, p. 72).

„Nu-mi trebuie mâncare, nu-mi trebuie apă. Am ajuns ca la un scaun de judecată a lui Dumnezeu, unde trebuie să îngenunchez” (M. Sadoveanu, **Baltagul**, p. 89).

În calitate de semiauxiliar *a trebui* este considerat cel mai instrumentalizat fapt datorat utilizării impersonale, spre deosebire de valoarea predicativă în paradigma completă, deși unii cercetători (V. Marin) [6] îl consideră și în postura dată unipersonal.

Anume cu sensul impersonal intransitiv se utilizează ca semiauxiliar, având în distribuție un alt verb.

Mai e de adăugat că *a trebui*, ca semiauxiliar, este unipersonal și invariabil. Tendința de a-l acorda cu subiectul are mai multe explicații: Gh. Dragomirescu susține că aceasta e o influență livrescă, datorându-se limbilor franceză și germană [7], C. Săteanu notează că acordul semiauxiliarului cu subiectul este dovada relației de solidaritate reciprocă dintre cele două verbe, care au un subiect comun [8].

V. Guțu consideră acordul respectiv ca o consecință a faptului că vorbitorul conștientizează cele două verbe drept o singură unitate predicativă cu un subiect unic [9]. Prof. A. Ciobanu califică acest fenomen de factură populară ca fiind o utilizare „personalizată” a verbului *a trebui* [10] în distribuție cu participiul.

Luând în discuție ocurența dreaptă a verbului *a trebui*, putem semnaliza faptul omnicunoscut că în limba română contemporană el selectează doar conjunctivul; infinitivul a fost utilizat uneori de către scriitorii din sec. al XIX-lea. Concurența dintre conjunctiv și infinitiv are la origine o influență balcanică. La ora actuală această concurență s-a încheiat cu eliminarea totală a infinitivului care se întrebuiștea după verbul *a trebui*.

Distribuția supinală a verbului *a trebui* este considerată neliterară. Menționează și A. Ciobanu în studiul *Norma și potențele combinatorii ale verbului a trebui* [11]. Corectitudinea utilizării verbului *a trebui* este luată în discuție de I. Condrea, care specifică natura impersonală prin conținut și unipersonală prin formă a acestuia, pronunțându-se pentru o exprimare îngrijită, care prevede excluderea supinului din distribuția verbului dat [12]. Cu toate acestea, se mai întâlnește în literatura artistică și, mai des, în publicistică.

Iată un exemplu: „Păpușoi, slavă Domnului, ajung la genunchi, grâul mâine-poimâine dă în spic, se ridică de dincolo răsărita, atâta doar că de prășit ar mai trebui o dată” (I. Druță, **Scrieri**, p. 97).

După opinia lui N. Mățaș, în situații de acest fel, când topica este inversată, supinul nu mai este parte componentă a predicatului verbal compus, ci îndeplinește funcția de subiect gramatical al propoziției, iar *a trebui* este predicativ [13].

Cea mai mare frecvență în limbă o are distribuția lui *a trebui + conjunctiv* care se întâlnește în toate stilurile limbii.

Pentru confirmare, propunem o statistică a frecvenței distribuționale cu modul conjunctiv pe paginile literaturii artistice.

Tabelul 1

Autorul	Opera	Pagina	Distribuții cu conjunctivul	Distribuții cu particiul
I. Brad	<i>Muntele sfânt</i>	3-103	23	1
N. Breban	<i>Don Juan</i>	11-111	45	4
G. Călinescu	<i>Scrinul negru</i>	10-110	25	2
I. Creangă	<i>Opere, vol. I</i>	75-175	17	2
I. Druță	<i>Scrieri, vol. I</i>	12-112	29	4
M. Eminescu	<i>Geniu pustiu</i>	21-121	26	1
F. Neagu	<i>Îngerul a strigat</i>	5-105	25	2
I. Neculce	<i>O samă de cuvinte</i>	21-121	4	–
M. Preda	<i>Marele singuratic</i>	7-107	55	6
M. Sadoveanu	<i>Baltagul</i>	20-120	47	2
D. Săraru	<i>Niște țărani</i>	5-105	25	–
Z. Stancu	<i>Șatra</i>	24-124	30	2

În calitate de semiauxiliar *a trebui* poate lua forma indicativului sau condiționalului, dar frecvența este inegală atât de la un mod la altul, cât și de la un aspect temporal la celălalt. În baza fișierului am stabilit o frecvență mai înaltă a indicativului față de condițional, iar timpul prezent al indicativului are o utilizare evident superioară celorlalte timpuri.

Sporadic, este utilizat perfectul simplu și perfectul compus, ceva mai des se folosește imperfectul, iar prezentul condiționalului este avansat de perfect.

Pentru ilustrarea celor menționate reproducem sondajul efectuat în opera lui M. Sadoveanu și Z. Stancu (100 de pagini).

Tabelul 2

Autorul	Opera	Indicativ						Condițional	
		Prezent	Imperfect	PS	PC	MCP	V	Prezent	Perfect
M. Sadoveanu	<i>Baltagul</i>	19	3	1	1	–	–	1	1
Z. Stancu	<i>Șatra</i>	15	7	–	–	–	5	2	–

„Vai, cât trebuie să aștepte uneori omul o fericire visată!” (G. Călinescu, **Scrinul negru**, p. 75).

„Omul trebuie să-și consume prin ficțiuni instinctul de catastrofă...” (G. Călinescu, **Scrinul negru**, p. 91).

„Cu orice chip trebuia să-și înfrângă suferințele, să se stăpânească și să aibă răbdare” (Z. Stancu, **Șatra**, p. 69).

„Arhitectul se închipui cu câteva decenii în urmă, liber, și trebuie să admită că, dacă ar fi întâlnit-o atunci așa cum era acum, s-ar fi îndrăgostit neapărat de ea” (G. Călinescu, **Scrinul negru**, p. 98).

„Ar trebui să mă bucur, în definitiv, că am frați și surori chiar și vitregi” (G. Călinescu, **Scrinul negru**, p. 70).

„Arhitectul ar fi trebuit să spună, având în vedere că se consideră tânăr și liber: «Ai vrea să fii soția mea?»» (G. Călinescu, **Scrinul negru**, p. 104).

Ar mai fi de remarcat fenomenul de hipercorectitudine în utilizarea valorii de semiauxiliar a verbului *a trebui* – acordul lui cu subiectul propoziției:

„Legile noastre, păstrate din bătrâni, trebuie să se împlinească fără nici o abatere” (Z. Stancu, **Şatra**, p. 26).

Această formă sufixată a lui *a trebui* pătrunde și în stilul științific, deși mai moderat, remarcă N. Mătcăș [14], forma invariabilă fiind preferată celei din paradigmă.

E de notat și faptul că *a trebui* selectează în special conjunctivul prezent și numai în cazuri rare este utilizat și conjunctivul perfect:

„Când suna, știam ca Ramses trebuia să fi murit” (M. Eminescu, **Poezii**, p. 253).

În afară de conjunctiv perfect în distribuția lui *a trebui* apare și forma de prezumtiv prezent (el *trebuie să fi răzând* și acum) [15].

În cazul acesta, *a trebui*, chiar dacă se utilizează și la imperfect (Gh. Constantinescu, valoarea adverbială corespunde unei forme fixe, împietrite, de prezent indicativ persoana a III-a singular, echivalente cu adverbele de mod predicative *probabil, poate sau posibil*, p. 16), are valoare adverbială: *probabil să fi murit, probabil să fi răzând* [16]. Nici forma de timp, mod a verbului *a trebui* și nici preferința pentru o anumită distribuție a verbului următor nu confirmă valoarea de adverb al lui *a trebui*. Nu putem stabili exact indicii formali pentru a determina valoarea adverbială, în afară de cazul când după *a trebui* urmează conjuncția că: *trebuie că vine, trebuie că a plouat*. În celelalte cazuri valoarea adverbială a lui *a trebui* o putem deduce în baza contextului, adică reieșind din parametrii semantici: substituirea cu adverbele de mod respective.

La cele spuse mai adăugăm că valoarea adverbială a verbului *a trebuie* e mai puțin frecventă în limba română, preponderente fiind construcțiile cu modul conjunctiv prezent care realizează funcția de predicativ verbal compus.

Distribuția cu un participiu a lui *a trebui* este, statistic vorbind, destul de modestă (a se vedea tabelul 1), dar ea a ridicat foarte multe probleme în ceea ce privește interpretarea sintactică a construcției date.

Se conturează două variante de interpretare:

– sintetică: *a trebui* + participiu = predicat verbal compus.

– analitică: *a trebui* – predicat verbal simplu, iar participiul – o altă unitate sintactică.

În cazul interpretării bifuncționale a construcției în discuție, participiul cu formă variabilă este interpretat, în virtutea acordului cu subiectul, ca element predicativ suplimentar (atribut circumstanțial / completiv), participiul, fiind considerat adjectiv de proveniență participială cu dublă subordonare, în exemple de tipul: *balanța trebuie echilibrată și cererea aceasta vine rezolvată de cineva* [17].

Aceeași formă variabilă este atestată ca participiu trecut pasiv cu funcție predicativă constituind o subordonată subiectivă (*Trebuie stimulat acest efort pozitiv*) ori o completivă directă (*Și trebuie să luptate războaiele aprinse*) (M. Eminescu) [18].

Prin intermediul argumentelor invocate, se susține că modul nepersonal nu este predicativ propriu-zis și intră în relații cu subiectul doar în *construcții participiale subiective* de tipul: *trebuie luate măsuri* [19].

În literatura de specialitate se mai face distincție între forma invariabilă a participiului de pe lângă *a trebui* care poate fi pasivă (provenită dintr-un verb tranzitiv: *trebuie văzut, trebuie acționat*) sau activă (de la un verb intransitiv: *trebuie venit, ar trebui stat la aer proaspăt*). Ambele forme sunt echivalente cu modul conjunctiv: *trebuie să se vadă, trebuie să acționeze, trebuie să stea*, beneficiind de un tratament similar: construcții participiale subiective [20].

Informația privind interpretarea sintetică a construcției *a trebui + participiu* este mai sumară – în treacăt amintește V. Guțu despre un participiu cu sens pasiv care este echivalentul unui conjunctiv pasiv (*piesa trebuia jucată – trebuia să fie jucată*) [21], iar Șt. Hazy notează: construcțiile formate din *a trebui + participiu* au valoare pasivă [22].

Mai mult insistă în interpretarea diferitelor forme de participiu în distribuția lui *a trebui* C. Dimitriu, care face delimitarea între formele variabile și invariabile ale participiului și admite, în calitate de element al predicatului verbal compus, doar forma invariabilă: *trebuie subliniat* [23].

În cea ce ne privește, admitem interpretarea sintetică a construcției discutate atât în cazul participiului invariabil, cât și al celui variabil.

În cazul participiului variabil avem de-a face cu o structură de suprafață, obținută dintr-o structură de adâncime: „Războaiele *trebuie luptate*” (M. Eminescu). Războaiele *trebuie să fie luptate*. Așadar, binomul V_1 (*a trebui*) + V_2 (conjunctiv pasiv) va constitui un predicat verbal compus cu sens modal. Cele două structuri sunt sinonime din punct de vedere sintactic, având una și aceeași funcție.

În baza fișierului s-a constatat că în majoritatea exemplurilor este utilizat participiul variabil provenit dintr-un verb tranzitiv:

„Hotărât, trebuie consultat hazardul!” (M. Preda, **Marele singuratic**, p. 57).

„Vreau să spun că mortul trebuie îngropat aici” (Z. Stancu, **Șatra**, p. 80).

„Tu ești ca o vioară în care sunt închise toate cântările, numai ele trebuie sc trezite de-o mână măiastră...” (M. Eminescu, **Geniu pustiu**, p. 60).

Dacă ne referim la nuanțele de modalitate ale semiauxiliarului *a trebui*, e necesar a menționa că este mult redusă sfera acestora în comparație cu ale verbului *a putea*, dominantă semantică fiind *necesitatea*. Palitra nuanțelor de necesitate a fost ingenios observată de Gh. Nedioglu: de la necesitatea satisfacerii nevoilor de toate zilele până la necesitatea fatală a imperioaselor legi ale naturii, de la necesitatea logică până la necesitatea determinată de un simplu capriciu, de la necesitatea provocată prin constrângere până la necesitatea obligației morale, de la necesitatea inexorabilă a hotărârilor destinului până la necesitatea înfățișată ca un deziderat, de la necesitatea impusă de rațiune până la necesitatea dictată de puterea unui sentiment, de la necesitatea aspirației până la necesitatea izvorâtă dintr-o adâncă credință, de la necesitatea acțiunii sigure până la necesitatea probabilă a acțiunii [24].

V. Guțu îi atribuie patru nuanțe de modalitate: necesitatea (obliga-

ția), conformitatea cu o situație dată, probabilitatea, posterioritatea în trecut [25].

Cercetătoarea timișoreană M. Borchin atestă pentru *a trebui* următoarele nuanțe de modalitate ale verbului: obligativitatea, necesitatea, probabilitatea, persuasiunea [26].

Analizând faptele de limbă, am stabilit următoarele valori de modalitate ale semiauxiliarului *a trebui* în binomul $V_1 + V_2$ (conjunctiv).

1. **necesitatea**: „...și asta, cât îi de bună și blajină, tot are o coastă de drac într-însa, care trebuie scoasă numaidecât...” (I. Creangă, **Opere**, p. 141).

„...și știut este că un călugăr trebuie să trăiască și să moară în cămeșa în care și-a căpătat sfântul său cin” (C. Hogaș, **Pe drumuri de munte**, p. 26).

– necesitatea impusă de destin: „Cineva tot trebuia să moară și fiecare gândea că vor muri alții, iar că rândul lui la moarte va veni mai târziu...” (Z. Stancu, **Șatra**, p. 105).

2. **probabilitatea**: „Ce nenorocit trebuie să fi fost când reamintirea îi schimbă fața...” (M. Eminescu, **Geniu pustiu**, p. 102).

„Văd că vine argatul înainte de vreme. Trebuie să se fi întâmplat ceva” (M. Sadoveanu, **Baltagul**, p. 27).

„El tot căzut undeva trebuie să fie” (M. Sadoveanu, **Baltagul**, p. 77).

3. **obligția**: „...biata noră ... de voie, de nevoie, trebuie să se scoale, să sărute mâna soacrei și să-i arăte ce-a lucrat” (I. Creangă, **Opere**, p. 77).

„Ajunsese, sărmanul, la vârsta când meșterul trebuie să transmită tainele meseriei lui ucenicilor săi...” (I. Druță, **Scrieri**, I, p. 81).

„Nici eu, nici bunică-mea n-am știut de acestea – și-n legea noastră trebuie să trăiești și tu” (M. Sadoveanu, **Baltagul**, p. 26).

4. **persuasiunea**: „Și trebuie să știți că între oameni cea mai mare parte sunt dobitoace, care trebuie ținuți din frâu...” (I. Creangă, **Opere**, I, p. 160).

„Ființa ei începea să se concentreze asupra acestei umbre, de unde trebuia să iasă lumină” (M. Sadoveanu, **Baltagul**, p. 47).

„Legile noastre, păstrate din bătrâni, trebuie ținute fără nici o abatere” (Z. Stancu, **Șatra**, p. 26).

Dintre cele patru nuanțe de modalitate atestate la semiauxiliarul *a trebui*, cele mai frecvente sunt de necesitate și probabilitate, nuanța de persuasiune se îmbină deseori cu cea de obligativitate (vezi ultimul exemplu de mai sus). În unele cazuri e greu a defini nuanța de modalitate: „Cât foc trebuie să zacă în trupurile arămii sau negricioase!” (Z. Stancu, **Șatra**, p. 105) – nuanța de probabilitate se amalgamează cu cea de posibilitate, de certitudine, de admirație, astfel conturându-se ideea unei polivalențe semantice, a complexității actului lingvistic, care nu poate fi închisat în tipare.

Verbul *a trebui* poate fi însoțit de un alt semiauxiliar, astfel exprimând o modalitate dublă a acțiunii ce urmează a se împlini: „Nu mai voi să fug de la tatăl-meu, căci trebuie să caut a-mi uita nenorocirea, de se poate, prin o altă nenorocire...” (M. Eminescu, **Geniu pustiu**, p. 106).

„Când Dumnezeu dă o biruință unui nemernic, este un semn pe care trebuie să-l știm a citi” (M. Sadoveanu, **Zodia cancerului**, p. 32).

Așadar, limba română cumulează, în unele cazuri, într-un singur cuvânt, mai multe nuanțe de modalitate, iar în altele recurge la varianta „analitică”: *trebuie să caut a uita, trebuie să știm a citi...*

Din faptele discutate putem deduce următoarele:

1. *A trebui* este unul dintre cele mai „capricioase” verbe datorită ambiguității sale lexico-gramaticale.

2. *A trebui* este predicativ doar în distribuție cu un substantiv și când este însoțit de pronumele personal în dativ cu funcție de subiect logic.

3. În distribuție cu un verb la conjunctiv sau participiu variabil și invariabil alcătuiește o unitate indisolubilă, îndeplinind funcția sintactică de predicat verbal compus.

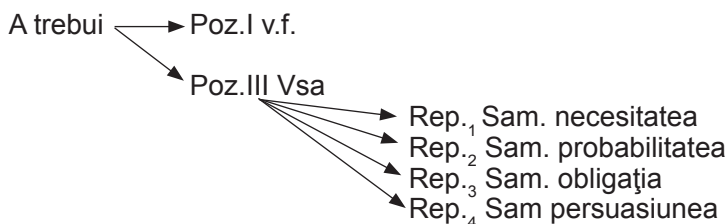
4. În calitate de semiauxiliar verbul *a trebui* este personal intransitiv și impersonal intransitiv.

5. Distribuția supinală cu verbul *a trebui* nu este recomandabilă ca normă literară.

6. Infinitivul în distribuție cu *a trebui* în limba română contemporană e substituit în totalitate de conjunctiv. Se întâlnește doar în textele vechi și în cele din sec. al XIX-lea, considerându-se o construcție arhaică. În textele moderne se întâlnește atunci când între *a trebui* și infinitiv sunt intercalate alte elemente sau din necesitate de versificație.

7. *A trebui*, în calitate de semiauxiliar, dezvoltă următoarele nuanțe: necesitatea, obligativitatea, probabilitatea, persuasiunea, precum și altele care se asociază acestora.

Schema reprezentărilor verbului semiauxiliar *a trebui* este următoarea:

NOTE

¹ Mățaș, N., *Meandrele unei construcții* // Cultivarea limbii, Chișinău, 1982, p. 28.

² Ciobanu, A., *Limba maternă și cultivarea ei*, Chișinău, 1988, p. 225-263.

³ Constantinescu, Gh., *Particularitățile semantice și sintactice ale verbului a trebui* // LR, XIX, 1970, nr. 1, p. 15-24.

⁴ *Ibidem*, p. 16.

⁵ Guțu, V., *Semiauxiliare de modalitate* // SG, 1956 vol. I, p. 70; Nedioglu, Gh., *Predicatul verbal* // LR, 1956, nr. 3, p. 43.

⁶ Apud N. Mățaș., *op. cit.*, p. 28.

⁷ Dragomirescu, Gh. N., *Auxiliarele modale* // L.L., 1963, nr. 7, p. 247.

- ⁸ Săteanu, C., *Predicatul compus* // Cercetări de lingvistică (Cluj), 1966, XI, nr. 2, p. 251.
- ⁹ Guțu, V., *op. cit.*, p. 69.
- ¹⁰ Ciobanu, A., *op. cit.*, p. 256.
- ¹¹ *Ibidem*, p. 239-256.
- ¹² Condrea, I., *Utilizarea verbului a trebui* // LR, 1999, nr. 1, p. 49-50.
- ¹³ Mătcaș, N., *op. cit.*, p. 33.
- ¹⁴ Mătcaș, N., *op. cit.*, p. 29.
- ¹⁵ Dimitriu, C., *Tratat de gramatică a limbii române*, Iași, 1999, p. 400.
- ¹⁶ Guțu, V., *op. cit.*, p. 68; Constantinescu, Gh., *op. cit.*, p. 18.
- ¹⁷ Dimitriu, C., *op. cit.*, p. 424.
- ¹⁸ Constantinescu, Gh., *op. cit.*, p. 22.
- ¹⁹ Neamțu, G. G., *Predicativul în limba română*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 157-157.
- ²⁰ *Idem*, p. 159.
- ²¹ Guțu, V., *op. cit.*, p. 68.
- ²² Hazy, Șt., *Predicativitatea: determinare analitică contextuală*, Cluj-Napoca, 1997, p. 59.
- ²³ Dimitriu, C., *op. cit.*, p. 422.
- ²⁴ Nedioglu, Gh., *op. cit.*, p. 43.
- ²⁵ Guțu, V., *op. cit.*, p. 67.
- ²⁶ Borchin, M., *Particularități morfosintactice ale semiauxiliarelor de modalitate* // AUT, 1995, p. 55.
- ²⁷ DLRLC, vol. IV, București, 1957, p.5 95.

SURSE

1. V. Alecsandri, *Opere*, vol. II, Chișinău, Editura Hyperion, 1991.
2. I. Brad, *Muntele sfânt*, București, Editura Demiurg, 1991.
3. N. Breban, *Don Juan*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996.
4. G. Călinescu, *Scrinul negru*, București, Editura Eminescu, 1977.
5. I. Creagă, *Opere*, vol. I, Chișinău, Literatura artistică, 1989.
6. I. Druță, *Scrieri*, vol. I, Chișinău, Literatura artistică, 1989.
7. M. Eminescu, *Geniu pustiu*, Chișinău, Litera, 1997.
8. M. Eminescu, *Opere*, vol. I, Chișinău, Gunivas, 2001.
9. C. Hogaș, *Pe drumuri de munte*, București, Minerva, 1988.
10. F. Neagu, *Îngerul a strigat*, București, Editura Eminescu, 1991.
11. I. Neculce, *O samă de cuvinte*, București, Editura Ion Creangă, 1990.
12. M. Preda, *Marele singuratic*, Oradea, Editura Marin Preda (după ediția M. Preda, *Marele singuratic*, Editura Cartea Românească, București, 1972).
13. Dinu Săraru, *Niște țărani*, București, Editura Eminescu, 1975.
14. M. Sadoveanu, *Baltagul și șapte povestiri*, Chișinău, Litera, 1996.
15. Z. Stancu, *Șatra*, Chișinău, Universitas, 1992.

Alexei CHIRDEACHIN

DESPRE UNELE PARTICULARITĂȚI ACUSTICE ALE SEMIOCLUSIVELOR PREPALATALE ÎN ROMÂNĂ ȘI ENGLEZĂ

Africatele prezintă un deosebit interes științific pentru lingvistică, ridicând o serie de probleme dificile ce țin de *natura fonetică* (durata, intensitatea, frecvența tonului principal – statutul fonetic) și *inseparabilitatea componentelor lor*, rolul *silabic* și cel *asilabic* (statutul fonologic / fonematic). În acest context africatele sunt sunete compuse *specifice*, la fel ca și diftongii, ele fiind numite și *diftongi consonantici*. Din acest punct de vedere, ne propunem să examinăm aspectul acustic al africatelor (semioclusivelor) prepalatale /tʃ, dʒ/ în română și engleză.

Africatele /tʃ, dʒ/ în română pot fi clasificate în felul următor: 1) *Non-vocalice, consonantice* – se caracterizează printr-un nivel scăzut de energie sonoră – petele negre din spectru vor fi mai șterse, mai slab conturate (articulatoric cauza rezidă în piedica obligatorie la rotirea sunetelor consonantice, care înăbușă intensitatea sunetului, amortizând energia sonoră a curentului de aer); 2) *Acute*, fiind produse într-un spațiu de rezonanță mic, divizat în 2 părți ca rezultat al atingerii (apropierii) limbii de dinți, alveole, partea anterioară sau medială a palatului; 3) *Compacte* – se pronunță într-un rezonator bucal mai deschis, în interiorul lui are loc o concentrare a formanților în zona centrală; 4) *Stridente* – se caracterizează prin niște pete negre foarte împrăștiate, efervescente (articulatoric se explică prin obstacole complexe, mixte, în care piedica totală (fără explozie) este urmată de una parțială (cu zgomot și cu fricțiune)); 5) *Continui-întrerupte* – condiționate articulatoric de o piedică combinată (opunându-se în felul acesta celei totale, ca la oclusive, și celei parțiale, ca la constrictive); 6) *Diezate* (se condiționează de palatalizarea ei); urmate de /u, o, oa/, ele prezintă varianta *diezat-bemolată* (cauza este articularea labio-palatalizată). Conform cercetărilor experimentale ale lui M. Mărdărescu, africatele /tʃ, dʒ/ au durata medie mai mică decât secvențele oclusiva+constrictiva: /tʃ/ = 191 ms., /tʃ+ʃ/ = 261 ms.; /dʒ/ = 150 ms., /dʒ+ʒ/ = 261 ms. Prima parte a africatelor (ocluzia) este mai lungă decât cea de a doua (fricativa), iar în grupurile de consoane /tʃ+ʃ, dʒ+ʒ/ – invers. După G. Gogin, diftongul consonantic semioclusiv anteropalatal apical sonor /dʒ/ se formează în două faze de articulare. Prima fază a ocluziei este de scurtă durată, a doua – de lungă durată. În prima fază energia acustică se repartizează în $F_1 - F_5$, formând un spectru difuz având trăsături comune cu structura acustică a consoanei /g/, în cea de a doua – în două formante de frecvență înaltă, caracterizată de o frecvență analogică spectrului mai difuz al elementului //l/. La audie-

rea secvențelor torentului de vorbire, corelate cu faza ocluziei a diftongului consonantic /d3/ se percepe clar sunetul /d3/, iar la cea a secvențelor fazei africată a diftongului – elementul /f/. Diftongul /d3f/, spre deosebire de semiocclusiva /ts/, se caracterizează prin procesul neclar al trecerii. A. Avram a efectuat următoarele cercetări experimentale asupra sonorității africaterii /d3/: „**Subiectul B.** Se substituie /d3/ din *geam* lui /t/ din *ceas*. Se aude /d3^eas/. Suprimând 1 cs. din finala lui /d3/, se aude o africată intermediară din punctul de vedere al sonorității (mai apropiată de /d3/). Suprimând 2 sau 3 cs., se aude o africată mai apropiată de /t/. Suprimând 4 sau 5 cs., se aude o oclisivă intermediară între /t/ și /d/, mai aproape de /t/. În sfârșit, dacă se suprimă 6cs. din partea finală a lui /d3/, se aude /t^eas/. **Subiectul A.** Se substituie /d3/ din *geam* lui /t/ din *ceas*; se aude /d3as/. Se suprimă, progresiv, partea finală a africaterii: 1 cs. – se aude un sunet intermediar între /d3/ și /d/; 2-3 cs. – se aude /das/; 4-6 cs. – se aude o oclisivă intermediară între /d/ și /t/, mai aproape de /d/; 7 cs. – se aude o oclisivă apropiată de /t/; 8-10 cs., 18 cs. – nu se mai percepe clar. În pronunțarea subiectului B, elementul oclisiv al africaterii /d3/ din *geam* are o sonoritate foarte redusă, și ca grad, și ca durată. La subiectul A, sonoritatea oclusivei e mai puternică (dovadă faptul că, la un moment dat, s-a auzit /das/), dar, și în acest caz, africata începe printr-un /t/. **Subiectul A.** Se substituie /d3/ din *fagi* lui /t/ din *saci*; se aude /sad3/. Se suprimă, progresiv, partea inițială a africaterii: 1 cs. – se aude o africată intermediară între /t/ și /d3/; 2-4 cs. – se aude /sat/; 5-7 cs. – se aude o consoană intermediară între /t/ și /f/; 8 cs. – se aude /sa/; ascultând banda în sens invers, se aude /^has/. Din această ultimă experiență rezultă că în consoana /d3/, rostită de subiectul A, elementul fricativ este în întregime surd; mai mult, e surdă și partea finală a elementului oclisiv – după suprimarea începutului consoanei, s-a auzit africata surdă /t/.”[1] După G. Gogin, în spectrul lui /t/ se disting două faze: ocluziune și constricțiune. Faza oclisivă se aseamănă cu cea a sunetelor /p, t/ și /t, d/ respectiv. Aici la /t/ nu observăm energie sonoră. Faza constrictivă se aseamănă într-o măsură oarecare cu cea a sunetelor /f,3/ și /i/ asilabic. Spectrul sunetului /t/ constă din 5 formați: $F_{2\max}$ e plasat în regiunea frecvenței de 700-1100 Hz; $F_{3\max}$ – 1900-2600; $F_{4\max}$ – 3000-3500; $F_{5\max}$ – 5500-6000; $F_{6\max}$ – 6500-7000. La /d3/ în faza oclisivă e prezentă bară de voce, în cea constrictivă energia sonoră e distribuită în 4 formați: $F_{1\max}$ e plasat în regiunea frecvenței de 400-600 Hz ($F_{1\max}$ fiind de 300 Hz – valabil numai pentru /d3/); $F_{3\max}$ – 1900-2600; $F_{4\max}$ – 3000-3500; $F_{5\max}$ – 5500-6000; $F_{6\max}$ – 6500-7000. Raportul structural al formațiilor consoanei /d3/: 1 (500 Hz):4,5:6,5:11,5:13,5. Diapazonul de frecvență al formațiilor $F_1 = 100$ Hz (valabil numai pentru /d3/); $F_2 = 300$ (valabil numai pentru /t/); $F_3 = 600$; $F_4 = 400$; $F_5 = 400$; $F_6 = 400$. În spectrul fazei constrictive a sunetului /t/ predomină zgomotul. Energia sonoră maximă a lui /t/ e concentrată în formații 3, 4, iar cea minimă – în formații 1, 5, 6. În cazul lui /d3/ diapazonul frecvenței formațiilor 3, 4, 5 și 6 e foarte larg. Energia sonoră a consoanei e concentrată în regiunea frecvențelor înalte și anume între 2250 și 3250 Hz. Sunetele /t, d3/ se caracterizează printr-un spectru întrerupt (prima fază) și continuu (a doua fază). Africata

/tʃ/ e percepută cu o tonalitate înaltă. Africatele /tʃ, dʒ/ în plan articulatoric și acustic au multe trăsături comune cu diftongii descendenți. Ele sunt diftongi consonantici. Această constatare este în deplină concordanță cu datele analizei röntgenogramelor dinamice și spectrogramelor. Sunetele /tʃ, dʒ/ trebuie rostite corect – palatalizat: *ceas, cetate, ciclu, cioc, ciumă, geam, ger, ginere, giulgiu* etc. Rostirea fricativă a africatelor /tʃ, dʒ/ nu corespunde normelor literare.

În engleză africatele /tʃ, dʒ/ posedă următoarele trăsături acustice: non-vocalice, consonantice, compacte, orale, neîncordate, continui, stridente.

În rezultatul examinării africatelor /tʃ, dʒ/ în română în plan comparativ-contrastiv cu semioclusivalele respective în engleză la nivelul acustic, observăm următoarele trăsături comune și distincte: 1) *Trăsăturile comune*: a) Amândouă consoane au același mod de articulare – faza ocluziei trece treptat în cea a construcției, formând în așa fel o unitate monofonematică organică; b) În amândouă limbi semioclusivale /tʃ, dʒ/ pot fi caracterizate ca consoane nonvocalice, consonantice, compacte, continui (parțial), stridente; 2) *Trăsăturile distincte*: a) Consoanele /tʃ, dʒ/ în română sunt însoțite de elementul /l/ considerându-se partea componentă a diftongilor consonantice date, ceea ce nu-i este caracteristic pronunției engleze; b) În plan acustic observăm că consoanele /tʃ, dʒ/ în română nu se caracterizează ca neîncordate, orale, pe când cele în engleză – ca acute, întrerupte, diezate, diezat-bemolate.

În rezultatul celor expuse mai sus, observăm că parametrii acustici ai semioclusivelor prepalatale depind direct de articulatorica lor și că parametrii acustici ai africatelor prepalatale /tʃ, dʒ/ depind, de asemenea, de articulatorica acestora.

BIBLIOGRAFIE

1. Avram A., *Cercetări asupra sonorității în limba română*, București, Editura Ac. RPR, 1961, 168 p.
2. Bogdan M., *Fonetica limbii engleze*, Cluj, Editura Științifică, 1962, 310 p.
3. Corlăteanu N.; Zagaevski V., *Fonetica*, Chișinău, Lumina, 1993, 272 p.
4. Gogin G., *Consoanele limbii literare moldovenești contemporane*, Chișinău, Cartea Moldovenească, 1969, 311 p.
5. Jones D., *An Outline of English Phonetics*. Third Edition, Cambridge, W. Heffer & Sons LTD, 1932, 328 p.
6. Ștefănescu-Drăgănești V., *Comparație între sistemul fonologic al limbii engleze și cel al limbii române* // *Analele Universității*. București, seria științe sociale. Filologie, București, 1966, XV, p. 285-296.
7. Turculeț A., *Introducere în fonetica generală și românească*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 1999, 288 p.
8. Vassilyev V. A., *English Phonetics. A Theoretical Course*, Moscow, Higher School Publishing House, 1970, 323 p.
9. Гожин Г., *Консонантные дифтонги /čj/, /dʒj/ в молдавских говорах (Акустические и воспринимаемые характеристики)* // *Proceedings of the Sixth International Congress of Phonetic Sciences*, Prague, Academia Publishing House of the Czechoslovak Academy of Sciences, 1970, p. 391-393.

Thierry de MONTBRIAL

*Fondator și director general al Institutului Francez de Relații Internaționale din 1979, conduce publicația anuală **RAMSES**. Este profesor titular al Catedrei „Economie aplicată și relații internaționale” la Conservatorul Național de Arte și Meserii din 1995 și profesor la Școala Politehnică. Între 1973 și 1979 a fost primul director al Centrului de Analiză și Prognoză al Ministerului Afacerilor Externe. În 1992 este ales membru al Academiei de Științe Morale și Politice. Membru de onoare al Academiei Române.*

Valeriu MATEI

THIERRY DE MONTBRIAL DESPRE SPAȚIUL ROMÂNESC ÎN PERIOADA TRANZIȚIEI

În contextul febrilelor dezbateri teoretice, desfășurate pe parcursul ultimelor trei decenii, în știința economică, în sociologie, politicologie și în istoria relațiilor internaționale, numele savantului francez Thierry de Montbrial este unul de referință. Pe parcursul acestei perioade, când pe scena politică a lumii s-au produs schimbări majore, comparabile poate doar cu cele survenite după destrămarea Imperiului roman sau cu cele produse de Revoluția franceză de la 1789, s-au derulat caleidoscopic, în arena dezbaterilor teoretice, strategii pe termen scurt și pe termen lung, previziuni ce s-au adevărit sau care nu s-au adevărit și au fost rapid înlocuite cu altele, scenarii și contra-scenarii privind evoluțiile economice și echilibrul geopolitic. Tezele și teoriile economice lansate de savantul francez în cele șase cărți de profil (de la **Economie théorique**, 1971 la **Introduction à l'économie**, 1999), viziunile sale asupra fenomenelor istorice în general (**La revanche de l'Histoire**, 1985) sau a evenimentelor recente (**Mémoire du temps présent**, 1996 și **Quinze ans qui bouleversèrent le monde. De Berlin à Bagdad**, 2003), supozițiile sale privind viitorul imediat al omenirii și, în fine, modelele propuse referitoare la sistemul de organizare a lumii au ră-

mas mereu în actualitate, suscitând vii dezbateri atât în spațiul cultural francez, cât și în cel european.

Evoluțiile politice din lume și, în special, cele din spațiul european au fost și rămân o preocupare constantă a profesorului Thierry de Montbrial. Începând cu 1981, savantul a publicat anual în revista *Ramses* studii ample privind evoluțiile politice recente – veritabile rapoarte asupra stării lumii actuale. Adunate împreună, studiile vizând anii 1989-2004 – perioada marilor schimbări survenite în lumea posmodernă – constituie esența ultimei sale cărți **Quinze ans qui boulevardent le monde. De Berlin à Bagdad**, apărută, în 2004, și în traducere românească. Autorul nu a intervenit la momentul publicării volumului pentru a-și ajusta sau corecta punctele de vedere, exprimate în 1990 sau 1991, din perspectiva evoluțiilor ulterioare, când unele supoziții s-au confirmat, iar altele nu, și aceasta îi conferă cărții farmec și autenticitate.

Ne vom referi aici, în special, la evoluțiile politice din spațiul românesc (Republica Moldova și România), văzute, cum era și firesc, în cadrul general al noilor revoluții din est, al dezmembrării imperiului sovietic și al evoluțiilor ulterioare din această zonă, dar și în contextul materializării tendinței generale a țărilor Europei Centrale și de Sud-Est de a se integra în Comunitatea Europeană.

Anul 1989 a fost, într-adevăr, cel al dispariției vechiului sistem de organizare a lumii și începutul apariției unei lumi noi, astfel că întrebarea ce și-o punea Thierry de Montbrial, în iulie 1989: *Putem noi spune ca Chateaubriand, în Mémoires d'outre-tombe, că lumea veche se sfârșește și că o lume nouă în-*

cepe?, era pe deplin justificată: pe parcursul a nouă luni – (de la acordurile „mesei rotunde” din Polonia, în aprilie, la revoluția română din decembrie) sistemul socialist a dispărut. *Fuga soților Ceaușescu și execuția lor pe 25* (decembrie – n.n.) *pun capăt puterii celei mai apăsătoare și celei mai tiranice din toate țările din est* (p. 42), nota Thierry de Montbrial, în studiul său din decembrie 1989, caracterizând regimul lui Ceaușescu ca fiind *erijat în comunism dinastic și a cărui ideologie ținea mai mult de polpotism și nazism decât de marxism* (p. 25). Această ultimă afirmație poate genera discuții privind resursele ideologice marxiste ale polpotismului sau ale maoismului și, cu atât mai mult, despre similitudinile dintre nazism și marxismul de tip stalinist, cu fenomene de genocid și etnocid pe care le-au îndurat popoarele captive din fostul imperiu sovietic, și, mai ales, despre experiențele diabolice unice în materie de asimilare, înfăptuite de regimul comunist de ocupație aici, în teritoriile românești anexate de sovietici în 1940. Spun toate acestea nu pentru a desculpabiliza *dictatura cea mai tiranică și mai atroce a lui Ceaușescu*, precum o definește just Thierry de Montbrial, ci pentru a nu se crea falsa impresie că dacă ideologia acestui regim ar fi ținut de *marxismul pur* esența lui s-ar fi schimbat. Oriunde a fost aplicat în practica socială – din Vietnam și până în Cuba – marxismul a dus la totalitarism și dictatură, oriunde a fost însușit de grupări politice sau extrapolitice – de la detașamentele de șoc ale Kominternului stalinist la gherilele columbiene – marxismul a generat violență și teroare.

În prima jumătate a anului, 1989, când în imperiul sovietic

nu se întrevădeau *semnele unei schimbări în bine a situației economice* (p. 4) și la ordinea zilei în țările occidentale era problema acordării de credite Uniunii Sovietice, aceasta fiind în stare să absoarbă *sume astronomice* (p. 5), concluziile formulate de savantul francez, demne de a fi luate în considerație, erau că occidentalii trebuiau să *rămână extrem de prudenți și să-l „ajute”* pe Gorbaciov doar dacă se obțineau *concesii tangibile în materie militară sau regională*. Mai mult decât atât, se estima just că *dincolo de un anumit nivel, creditorul se află la cherecul debitorului, și nu invers*, iar creditarea nechibzuită a U.R.S.S. mai era pândită de alte două pericole: *eventualitatea unui eșec al lui Gorbaciov sau extinderea fără precedent a puterilor acestuia*, de care el se putea folosi într-un mod cu totul diferit de ceea ce dorim să ne imaginăm noi astăzi. Analogia ce o face Thierry de Montbrial e de remarcat: *În trecut, Nicolae Ceaușescu a fost răsfățatul celor care îl considerau ca pe un de Gaule al Pactului de la Varșovia, adică un om de stat care afirmă sus și tare independența țării sale. În prezent, el nu mai e privit decât ca un despot megaloman, ținând de o altă eră* (p. 5-6).

În cea de-a doua jumătate a aceluiași an, 1989, când semnele dezmembrării imperiului sovietic erau tot mai clare, eventualitatea unei prăbușiri rapide a colosului de la răsărit îi îngrijora pe occidentali prin consecințele externe ce le putea produce. Iată de ce atitudinea față de mișcările de renaștere și de eliberare națională a popoarelor captive din imperiul sovietic era, în anii 1989-1991, una foarte reținută, dacă nu chiar rece. *Tendențele separatiste* (termen utilizat frec-

vent în acea vreme în cancelariile occidentale – *n.n.*) *care se afirmă în anumite republici sovietice, mai ales în țările baltice și în republicile Asiei* (în realitate, acestea au fost printre ultimele care s-au antrenat în proces – *n.n.*), *ar putea pune gaz pe foc*, susținea, în decembrie 1989, savantul francez, în opinia sa *în actuala stare de lucruri, singura rectificare sigură de frontiere, la capătul unui proces diplomatic complex în sine, fiind reunificarea Germaniei* (p. 32). Starea de lucruri s-a schimbat și, ulterior, s-au produs și alte „rectificări de frontieră”, în Occident însă persista în acel moment și teama unor revendicări teritoriale între statele din fostul lagăr socialist: *...ne-am putea imagina că ungurii vor dori să recupereze Transilvania, iar românii – fosta Basarabia, devenită Moldova Sovietică* (p. 31). Paralela e inadecvată, în virtutea unor erori de percepție și a propagandei revizioniste a contestatarilor tratatelor internaționale de după cel dintâi război mondial, devine un loc comun al schemelor analitice simpliste. În acest caz e binevenită și o remarcă a aceluiasi Thierry de Montbrial referitoare la occidentali, dar nu numai: *temerile noastre sunt inspirate de propriile noastre slăbiciuni* (p. 36).

Evoluțiile din spațiul sovietic, la fel ca și cele din fostul lagăr socialist au fost imprevizibile și mult mai rapide, astfel că, în iulie 1991, când viitorul imperiului sovietic era mult mai previzibil, savantul francez venea cu o cu totul altfel de estimare privind același spațiu: *prăbușirea imperiului sovietic... ridică problema... viitorului țărilor baltice și a Moldovei anexate la începutul celui de-al doilea război mondial* (p. 65). Nesemnarea de către Republica Moldova, alături de Țările Baltice,

Armenia și Georgia, la 23 aprilie 1991, a acordului „9+1” (încheiat între cele 9 republici care au participat la referendumul din 17 martie 1991 asupra menținerii U.R.S.S.; denumirea acestui acord era, de fapt, și o replică la varianta de acord propusă în cadrul negocierilor de la Novo-Ogariovo de Republica Moldova, cele trei state baltice și Georgia cu titlul „X+0”, X fiind numărul republicilor care urmau să semneze așa-zisul „nou tratat unional”, dar fără o reprezentare centrală stabilită apriori, variantă care a și dus la blocarea negocierilor), ar fi fost de natură să o înscrie, ulterior, pe traiectoria europeană, la 27 august 1991 ea proclamându-și independența (p. 86), dacă n-ar fi survenit, în decembrie, același an, actul de miopie politică comis de M. Snegur la Alma Ata – semnarea actelor de intrarea în așa-zisa Comunitate a Statelor Independente – prin care Republica Moldova s-a îndepărtat atât de aliații ei firești de până atunci – Țările Baltice și Georgia – cât și de procesele ce se derulau pe vechiul continent, astfel că, din acel moment, Republica Moldova nu mai prezenta un interes deosebit pentru analiștii occidentali și, în studiile ulterioare ale lui Thierry de Montbrial e menționată doar în cadrul problematicii din zona balcanică (p. 97), în legătură cu interesele Turciei de a dezvolta *în mod special... raporturi de bună vecinătate conform realităților geopolitice* (p. 74), sau în cazul nesemnării unor acorduri în cadrul CSI – de exemplu, a Cartei de la Minsk din 22 ianuarie 1993 (p. 117; *n.m.* – semnate ulterior, după instalarea în 1994 la putere a agrarienilor, însă fără clauzele militare).

Și aprecierile privind prezența armatelor rusești pe teritoriul

Republicii Moldova au fost pe parcursul anilor diferite: de la mențiunea hazardată din august 1992 că: *singurul succes cu care Boris Elțin se poate lăuda este acordul privind staționarea trupelor rusești. Căci unde ar fi putut fi instalați în Rusia soldații ruși din Moldova, de exemplu, când se știe că forțele repatriate din Europa de Est trăiesc aproape ca niște refugiați?* (p. 87) (cu remarcă de rigoare, că Republica Moldova n-a semnat nici un acord de staționare a trupelor rusești, ci doar, în iulie 1992, acordul de încetare a războiului din Transnistria, președintele de atunci, M. Snegur, a acceptat trupe «pacificatoare», altele decât armata a 14-a – *n.n.*) și până la constatarea realistă, în august 1993: *...în Moldova, armata a 14-a îi apără pe separatiștii rusofoni din Transnistria (Republica Nistreenă)* (p. 120).

În rest, cât privește Republica Moldova – e tăcere, și, așa cum menționa Thierry de Montbrial în cartea sa **La Revanche de l'His-toire, istoria continuă, identică cu ea însăși**.

Ceea ce continuă cu certitudine, în alte spații decât cel basarabean, e procesul de extindere a Uniunii Europene, fenomen examinat cu lux de amănunte de savantul francez. Aici referirile la România nu sunt puține. Fiind, în iulie 1990, adept al *înghețării provizorii a oricărei extinderi* (p. 51), pentru ca, între timp, Comunitatea Europeană să se consolideze în interior și să-și determine prioritățile pe termen scurt și pe termen lung, inclusiv în problema securității sale. Dar odată cu stabilirea acestor priorități, considera tot atunci profesorul Thierry de Montbrial, *ar deveni posibil să se formuleze principiul vocației Comunității de a se extinde la toate statele*

europene ale căror regimuri politice satisfac pluralismul democratic al Europei Occidentale (p. 52). Aprecierile sale privind aderarea Austriei s-au materializat în scurt timp, și criteriile pentru trecerea de la culoarea roșie la galben, apoi la verde au fost stabilite pentru extinderile ulterioare ale Comunității.

Thierry de Montbrial privea cu înțelegere tendințele țărilor din fostul lagăr socialist de a se integra în UE, invocând, în acest caz, în studiul său din iulie 1990, exemplul României: *Occidentalii nu puteau decât să condamne intervenția brutală a minerilor la București, în zilele de 14 și 15 iunie 1990, aprobată, dacă nu chiar comandată, de președintele Ion Iliescu. Este însă cazul să fie condamnat, fără drept de apel, regimul existent în prezent? Europeanii nu au făcut acest lucru și au avut dreptate. La Eliberare, peste Franța s-a abătut un val de epurări care nu aveau nimic democratic. Noi însă nu trecuserăm decât prin patru ani de încercări, pe când românii ies dintr-o noapte de peste patruzeci de ani, din care mai mult de cincisprezece – sub o dictatură implacabilă. De ce să ne mai mire că încă nu toate fragmentele Securității au fost dizolvate! Nu putem, desigur, să nu ne indignăm față de povestea cu minerii, dar să nu avem naivitatea de a crede că, șase luni după eliminarea lui Ceaușescu, ordinea publică din România putea fi menținută de CRS bine instruiți, conduși de un înalt funcționar imparțial, devotat cu trup și suflet servirii statului și perfect loial față de instituțiile lui! Cum să privim în acest caz poziția Doinei Cornea care le cerea occidentalilor să facă presiuni asupra lui Iliescu refuzând să-i acorde ajutor economic? Ar fi sporit aceasta șansele democrației*

sale sau ar fi putut să-i arunce din nou pe români în prăpastia din care abia încep să iasă?

Creadă fiecare ce-o vrea. În ce mă privește, n-am vrut decât să arăt dificultatea subiectului. Totul e să știi să arăți țărilor din Est direcția cea bună, să le insuflă speranța într-un final fericit, să-i incuți pe conducătorii lor la un comportament de natură să permită atingerea acestui rezultat cât de curând posibil (p. 52-53).

Analizând în studiile sale din anii următori evoluțiile din Europa Centrală și cea de Sud-Est, sesizând dezarticulările din aceste societăți aflate în tranziție, vulnerabilitatea lor la tendințele mafioate și la discursurile demagogice (cazul Bulgariei și al României, iulie 1995, p. 177), condițiile economice și sociale care nu sunt clare (p. 218) dar, bineînțeles, remarcând și progresele obținute, profesorul Thierry de Montbrial devenea, la 1996, un veritabil avocat al integrării României în UE: *Cazul României merită, de asemenea, analizat. Ce știu francezii despre această țară latină și francofonă, înconjurată de slavi și de unguri, în care islamul nu a reușit niciodată să pătrundă și a cărei unitate a fost sprijinită de două ori și de țara noastră (în 1861 și după primul război mondial). Pentru majoritatea compatrioților noștri, după câte se pare, România nu a ieșit cu adevărat din comunism; pentru ei, zilele de decembrie 1989, care s-au încheiat cu execuția cuplului Ceaușescu, au reprezentat nu atât o revoluție, cât o lovitură de stat. Economia rămâne într-o stare jalnică. Imaginea dominantă întreținută de mass-media este aceea a sinistrelor orfelinate, sechelă oribilă a unui regim infam. Pe scurt, România are o presă proastă. Ea rămâ-*

ne suspectă. Elitele noastre, ca și oamenii noștri de afaceri ezită să se ducă acolo. Mai mult sau mai puțin ostentativ, se dezinteresează de această țară, uitând că este vorba de a doua țară din întreaga Europă Centrală – după Polonia – ca suprafață (237.500 km. p.) și populație (22,8 milioane locuitori).

Orice ar spune unii comentatori – menționează în continuare Thierry de Montbrial – *România s-a angajat pe calea democrației la fel ca Polonia, Republica Cehă sau Ungaria*, aducând, în acest studiu al său, din iulie 1996, mai multe argumente în acest sens: faptul că se țin alegeri regulate, că se practică alternanța la putere, că libertatea de expresie este incontestabilă, iar viața intelectuală și științifică a țării cunoaște o adevărată renaștere.

Deși situația economică rămâne efectiv foarte dificilă, este suficient să călătorești prin țară pentru a vedea sate care arată bine, cu multe case în construcție, precum și unele exemple de privatizări fericite în industrie, iar potențialul agricol al României este considerabil. Profesorul francez apreciază și abilitatea prin care s-a reușit... în liniște, una dintre cele mai dificile tranziții după căderea imperiului sovietic, subliniind în continuare că *nici un popor european nu a fost mai greu încercat decât românii, iar occidentalii au partea lor de vină în lanțul de evenimente care s-au succedat după anexarea de către U.R.S.S. a Basarabiei și a Bucovinei de Nord, în iunie 1940, până la instaurarea și consolidarea totalitarismului comunist*. În concluzie, Thierry de Montbrial afirmă, pe deplin justificat, că *în dosare importante, cum este cel al extinderii Uniunii Europene sau cel al Alianței Atlantice, România este îndreptățită să ceară un trata-*

ment egal cu acela al statelor din Europa Centrală, fiindcă drepturile României nu sunt mai prejos decât cele ale țărilor din grupul de la Vișegrad sau, firește, decât cele ale Bulgariei, iar în ceea ce privește NATO, trebuie să recunoaștem că, din punct de vedere strict geostrategic, poziția României în raport cu fosta Uniune Sovietică este tot atât de importantă ca și cea a Poloniei: ea controlează accesul spre Bulgaria, Turcia și Grecia. În întreaga Europă Centrală și Orientală – menționează autorul – România este țara cea mai apropiată de Franța din punct de vedere cultural. Este timpul să luăm act de acest lucru și să tragem de aici consecințele în stabilirea priorităților noastre (p. 219-221).

Ce am putea spune în plus. Doar atât: evoluțiile ulterioare au confirmat și confirmă pledoariile ilustrului savant francez pentru o evoluție ascendentă a procesului de integrare europeană. Teoriile și supozițiile sale, așa cum spuneam la început, sunt viabile și rămân în arena dezbaterilor teoretice.

Cauzele rezidă în caracterul pluridisciplinar al majorității lucrărilor lui Thierry de Montbrial, în capacitatea savantului francez de a nu încremeni într-o schemă elaborată deja, ci de a-și plasa elementele construcției sale într-un plan al acțiunilor dinamice, cu largi deschideri spațiale și temporale, evitând, totodată, alunecarea pe panta eclectismului.

De formație matematician, Thierry de Montbrial a știut să aplice cu iscusință metodele acestei discipline atât în știința economică, cât și în toate celelalte domenii ce le-a abordat: politologie, sociologie, istorie, relații internaționale. Rezultatele obținute, vasta sa experiență

de profesor de științe economice la Școala Politehnică din Paris (1974-1992) și, din 1995, la Conservatorul național de arte și meserii, cea de specialist în relațiile internaționale (între 1973-1979 a fost directorul Centrului de analiză și previziune al Ministerului Afacerilor Externe, este fondatorul și, din 1979, conduce Institutul Francez de Relații Internaționale), precum și cea de autor și coordonator al unor proiecte și lucrări de anvergură (publicația pluridisciplinară anuală *Ramses*, menționată mai sus, *Dicționarul de strategie*, 2000, *La France du nouveau siècle*, 2002, *Réformes – Révolutions. Le cas de la France*, 2003 ș.a) au dus, în mod firesc, la elaborarea și fundamentarea de către Thierry de Montbrial a unei științe a acțiunii, a unei praxeologii – știința activităților umane organizate, privite din punctul de vedere al exercițiului puterii, expusă în lucrarea sa de sinteză **L'action et le système du monde**, apărută în 2002 (în traducere românească: **Acțiunea și sistemul lumii**, Editura Academiei Române, 2003). E, așa cum menționează academicianul Eugen Simion în prefața la ediția românească, *un studiu amplu și sistematic despre legile vizibile și legile secrete ale societății...*, vizând *cu precădere acțiunile colective, acelea care vor – și uneori reușesc – să schimbe lumea*. Componentele elementare care pot produce aceste schimbări sunt *unitățile active* – grupurile umane ai căror membri individuali sunt legați prin Cultură (în sensul larg al acestei noțiuni ce comportă o multitudine de definiții) și printr-o Organizație (presupunând, de cele mai multe ori noțiunile de *stat* sau

țară, numite și *unități politice*). Pornind de la aceste noțiuni, definind resursele și elementele puterii, conflictele și modalitățile de soluționare a acestora, conceptul de strategie, obiectul și natura științelor economice, examinând teoriile și sisteme în relațiile internaționale, precum și aspecte importante ale ideologiei, culturii, moralei și politicii, savantul francez își fundamentează teoretic *praxeologia* – o știință ce *folosește mai multe instrumente de lucru: ale economiștilor, ale politologilor, ale specialiștilor în relații internaționale, ale istoricilor, ale psihologilor, ale sociologilor*, o știință *dacă nu riguros exactă*, cel puțin una *verosimilă* (Eugen Simion).

Deși privește *cu scepticism orice filozofie a istoriei care pretinde că într-o lectură directă a trecutului găsește în esență cheile viitorului*, remarcabil și încurajator e optimismul autorului, că lumea nu e fatalmente sortită haosului, că dezastrele sociale, politice și morale pot fi anticipate și controlate, că, în perspectiva secolului și mileniiilor ce vin, omenirea are viitor, chiar dacă, la scara timpului geologic, *specia umană este sortită dispariției*.

Conștient de imperfecțiunile inerente unui studiu de o asemenea anvergură, mai mult decât atât, considerând că tocmai lacunele ar fi de natură să-i *inspire pe alții pentru a realiza cercetări în acest sens*, Thierry de Montbrial – un reprezentant de marcă al spiritualității franceze care știe că în orice acțiune serioasă trebuie să pui și o infimă doză de umor și chiar de autoironie – rămâne în arena debaterilor teoretice asupra viitorului lumii ca un veritabil atlet al „științei acțiunii” – *praxeologia*.

PRINCIPELE RADU DE HOHENZOLLERN-VERINGEN LA CHIȘINĂU

În zilele de 28-29 septembrie 2005, Principele Radu de Hohenzollern-Veringen, Reprezentant Special al Guvernului României pentru Integrare, Cooperare și Dezvoltare Durabilă, a efectuat o vizită oficială în Republica Moldova.

A fost pentru prima oară – după inaugurarea în 1935 a Catedralei Ortodoxe din Bălți în prezența membrilor Familiei Regale – când Basarabia s-a bucurat de atenția onorantă a unui reprezentant al Familiei Regale.

Însoțit de ambasadorul României, Excelența Sa Filip Teodorescu, Alteța Sa a vizitat – în cadrul unui program special – Casa Limbii Române din Chișinău. Înalții oaspeți au avut o întrevvedere cu directorul instituției, dl Alexandru Bantș, redactor-șef al revistei *Limba Română*, cu personalități distinse ale științei și culturii, membri ai consiliului director al Casei Limbii Române și ai colegiului de redacție a revistei *Limba Română*: acad. Anatol Ciobanu, șeful Catedrei de Limba Română, Lingvistică Generală și Romanică a Facultății de Litere, U.S.M., conf. dr. Grigore Canțaru, redactor-șef adjunct al revistei *Limba Română*, conf. dr. Ana Bantș, critic literar, cercetător științific coordonator, Institutul de Literatură și Folclor al A.Ș.M., actorul și regizorul Ion Ungureanu, scriitorul Mihail Gh. Cibotaru, profesorii de română Iulia Lordăchescu, Alexei Acsan ș.a.

În cadrul întâlnirii, s-au discutat parametrii strategici ai activității Casei Limbii Române (cursuri de română pentru concetățeni români și alolingvi, acțiuni vizând cunoașterea și promovarea culturii naționale și a valorilor europene), s-au făcut referințe la obiectivele echipei redacționale a revistei *Limba Română* (valorificarea potențialului intelectual și de creație al tinerilor autori, crearea unui spațiu al comunicării libere între cei interesați de limba, cultura și istoria românilor, extinderea contactelor interculturale etc.). În cursul întrevederii, Alteța Sa a manifestat o receptivitate exemplară față de problemele cu care se confruntă, în ultimii ani, Casa Limbii Române și revista *Limba Română*.

După încheierea dialogului, Principele a ținut o conferință în fața unui impresionant număr de tineri: elevi, liceeni, studenți, profesori. Expunându-și opiniile și observațiile inedite cu privire la rostul democrației în lumea civilizată, importanța comunicării interumane, crezul în viitorul european al Republicii Moldova etc., Alteța Sa și-a exprimat admirația pentru libertatea interioară și pentru deschiderea spre dialog a tinerei generații. Treptat, conferința a luat forma unui schimb antrenant de idei.

După încheierea părții oficiale a vizitei, în bătaia caldă a unui soare autumnal, Principele Radu a oferit autografe, încurajând aspirațiile de afirmare ale tinerilor interlocutori.

FIȘIER BIOGRAFIC

Născut (Radu Duda) la 7 iunie 1960, la Iași, într-o familie de medici.

Soțul Alteței Sale Regale Princesa Margareta a României (1996).

Principe de Hohenzollern-Veringen (1 ianuarie 1999).

Liceul Internat din Iași, 1979.

Universitatea de Artă Teatrală și Cinematografică, 1984.

Colegiul Național de Apărare, seria a XI-a, 2002.

Colegiul „George C. Marshall”, Garmisch, Germania, 2003.

John F. Kennedy School of Government, Universitatea Harvard, „2004. Program for Senior Executives in National and International Security”.

Colonel în Armata României.

Doctor în științe militare, la Universitatea Națională de Apărare.

Consilier al Majestății Sale Regele Mihai I.

Înaltul patronaj al Camerei de Comerț Româno-Britanice.

Membru fondator și membru al consiliului director al asociației „Casa NATO”.

Membru de onoare al Senatului Universității „Aurel Vlaicu” din Arad și al Universității din Oradea.

Din 1974 până în anul 1999, Principele Radu a susținut o bogată carieră artistică în teatru, film și televiziune – în țară, în Franța, Belgia, Elveția, Luxemburg, S.U.A., Israel, Macedonia și Camerun. A fost asistent universitar (1990-1994) la universitatea pe care a absolvit-o. A realizat în 1993 primul proiect de terapie prin artă „Artécole”, pentru orfanii din România.

Principele a jucat un rol important în conceperea, planificarea și organizarea vizitelor oficiale ale Majestății Sale Regele Mihai I, din 1997 și 2002, pentru integrarea României în NATO. Cu aceste ocazii, Regele s-a întâlnit cu șefii de state din Marea Britanie, Belgia, Spania, Luxemburg, Țările de Jos, Norvegia și Danemarca. Principele Radu a însoțit pe Rege în majoritatea acestor vizite.

Din 1997, însoțește pe Rege în călătoriile lui în România; Alteța Sa a creat conceptul *Turneul Mileniului*, pe care Majestatea Sa l-a făcut în țară în anul 2000.

În compania soției sale, Princesa Margareta a României, Principele Radu reprezintă, în diverse ocazii publice, Familia Regală.

Susține frecvent conferințe despre România în țară, în Elveția, Belgia, Franța, Italia, Marea Britanie, Suedia, Polonia, Ungaria, Olanda, Canada, Irlanda, Japonia, India, Austria, Lituania, Finlanda, Croația, Slovenia, Iordania, Tailanda și în Statele Unite.

Este autorul cărților: **Dincolo de mască**, UNITEXT, 1997; **L'âme du masque**, Belgia, 1998; **Ana a României – Un război, un exil, o viață**, Humanitas, 2000; **Michael of Romania – A Tribute**, Suedia-S.U.A., 2001; **Mihai al României**, Humanitas, 2001; **Anne of Romania, A War, An Exile, A Life**, Fundația Culturală Română, 2002; **Kildine** (traducere în română a cărții de povești a Reginei Maria a României), Corint, 2003, Nemira, 2003, **The Royal Family of Romania**, Humanitas, 2004.

29 septembrie 2005, Casa Limbii Române din Chișinău. Secvențe de la întâlnirea Alteței Sale Principele Radu de Hohenzollern și a domnului Filip Teodorescu, Ambasadorul României în Republica Moldova, cu conducerea Casei Limbii Române și cu reprezentanți ai tineretului studios din municipiul Chișinău.

29 septembrie 2005. Casa Limbii Române din Chișinău.
O întâlnire de neuitat...

ALTE OBIECTIVE ALE VIZITEI PRINCEPULUI RADU ÎN REPUBLICA MOLDOVA

În timpul aflării în Republica Moldova Alteța Sa Regală a avut întrevederi cu dl Vasile Tarlev, prim-ministrul Republicii Moldova, cu ministrul Apărării, dl Valeriu Pleșca, și cu ministrul Economiei și Comerțului, dl Valeriu Lazăr.

Principele Radu a vizitat Brigada II de Infanterie Motorizată.

De asemenea, Principele s-a întâlnit, la Parlamentul Republicii Moldova, cu dl Iurie Roșca, vicepreședintele Parlamentului.

La monumentul lui Ștefan cel Mare și Sfânt din centrul municipiului Chișinău, A.S. a depus o coroană de flori, într-o ceremonie militară la care au asistat: șeful Marelui Stat Major al Armatei Republicii Moldova, generalul Ion Coropcean, adjunctul ministrului Afacerilor Externe, dl Valeriu Ostalep, precum și ambasadorul României, Excelența Sa dl Filip Teodorescu.

Principele Radu a vizitat apoi Primăria municipiului Chișinău și s-a întâlnit cu primarul general interimar Vasile Ursu, precum și cu reprezentanți ai Primăriei și ai mass-media.

Principele a vizitat Mitropolia Basarabiei și s-a întâlnit cu ÎPSS mitropolitul Petru.

A fost oaspetele Editurii Cartier, unde s-a întâlnit cu întregul colectiv al editurii. La Fundația Soros, Principele s-a întâlnit cu reprezentanți ai fundației și ai Institutului de Politici Publice. AS a mai vizitat Biblioteca Evreiască din Chișinău și Academia de Muzică.

În orașul Bălți, Principele s-a întâlnit cu autoritățile locale, a vizitat Universitatea „Alecă Russo”, Liceul „Mihai Eminescu” și a ținut în fața studenților conferința intitulată „Democrație, libertate și stabilitate. Un nou început”. Tot la Bălți, a vizitat Catedrala Ortodoxă, inaugurată în anul 1935, în prezența membrilor Familiei Regale. Principele Radu a luat masa de prânz în cantina studentescă de la universitatea din oraș.

În orașul Soroca, s-a întâlnit cu autoritățile locale, a vizitat Liceul „Constantin Stere”, unde s-a întâlnit cu profesori, părinți și elevi și a vizitat cetatea medievală de pe malul râului Nistru.

La Universitatea de Stat din Chișinău, Principele a ținut, în fața profesorilor și a studenților de la Științe Politice, conferința „Democrație, libertate și stabilitate. Un nou început”.

A vizitat apoi Liceul „Prometeu”, unde s-a întâlnit cu profesorii și a dialogat cu un mare număr de elevi.

Principele a luat parte la o conferință de presă ce a avut loc la Ambasada României, în prezența reprezentanților mass-media din Republica Moldova și din România.

Prezentăm în continuare cititorilor prospectul acțiunilor publice și diplomatice de importanță majoră pentru românii de pretutindeni, precum și extrase din conferința „Democrația, libertatea și contribuția individuală în secolul al XXI-lea”, susținută de Principele Radu la Institutul Francez de Relații Internaționale din Paris, 6 iulie 2005.

ACȚIUNI PUBLICE, OFICIALE ȘI FORMALE, ÎN ANUL 2005

ÎN ȚARĂ:

- **35 de vizite** (3 x Constanța și Mangalia, Ploiești, Târgoviște și Pucioasa, 2 x Călărași, Giurgiu, Reșița, 2 x Târgu-Jiu, 2 x Galați, 2 x Craiova, Caracal, Vâlcea, Plopeni, Buzău, 3 x Brașov, 2 x Iași, Focșani, Arad, Timișoara, 2 x Cluj, Sibiu, Satu-Mare, Baia-Mare, Botoșani, Piatra-Neamț, Bacău).

- **16 întâlniri cu militarii români** (3 x Constanța, Ploiești, 2 x Craiova, Caracal, Buzău, Focșani, Cincu, Brașov, Sibiu, Satu-Mare, Iași, 2 x București).

- **9 întâlniri în universități** (Constanța, Giurgiu, Galați, Craiova, Brașov, Satu-Mare, Baia-Mare, Iași, Bacău).

- **18 întâlniri în licee** (Ploiești, Constanța, Târgoviște, Călărași, Reșița, Targu-Jiu, Galați, Craiova, 2 x Cluj-Napoca, Satu-Mare, Baia-Mare, Iași, Botoșani, Piatra-Neamț, Bacău, 2 x București).

- **15 întâlniri economice** (2 x Camera de Comerț Româno-Britanică la PE și Howard Johnson, Eurodunărea la Călărași, Seara Prahoveană la PE, Clubul Forum Invest la Sofitel București, Seara Doljeană la PE, Baia-Mare, Bacău, 2 x București, Camera de Comerț a României, delegație cehă la PE, delegație cehă la Praga, delegație ieșeană la PE, delegație italiană la PE, delegația guvernatorilor Băncilor Naționale ale Spaniei, Albaniei, României la PE).

- **21 de întâlniri cu ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române** (2 x Constanța, 2 x Târgoviște, 4 x București, Craiova, Brno, 2 x Galați, Buzău, Iași, Arad, 3 x Cluj, Baia-Mare, Paris, Sibiu).

- **25 de conferințe la licee și universități** (2 x Constanța, Ploiești, Călărași, Reșița, Tg.-Jiu, 2 x Galați, 2 x Craiova, 2 x Brașov, 3 x București, 2 x Baia Mare, 2 x Satu Mare, 3 x Iași, Botoșani, Piatra-Neamț, Bacău).

- **Distincții:** Cetățean de onoare al municipiului Târgoviște, al comunei Sebreus-Arad, membru de onoare al Camerei de Comerț a județului Bacău, Premiul Brașovului.

- **1 volum lansat. Europa din noi** la Editura Polirom.

- **33 de talk show-uri și documentare la TV** (TVR 1 (Garantat 100%), TV Neptun Constanța, Alfa TV Ploiești, TV Galați, 2 x Antena 1 (Duminica în familie), TV Craiova, TV Terra Sat Craiova, RCS Arad, 2 x TVR Timișoara, TV națională Cehia, TVR Timișoara (Armata Regelui), Prima TV (Nihil Sine Deo), TVR Iași, 3 x Tele M – Iași, TVR Cluj, TV Nord Vest Satu-Mare, TV Axa Baia Mare, Pro TV Baia Mare, Pro Cinema, Pro TV (Parte de carte), TVR Cultural (Plaisir de France), TVR International (Plaisir de France), TV Somax Botoșani, Alfa TV Bacău, Realitatea TV (100%), Realitatea TV (Analiza finală), Televiziunea RTT Brașov, Televiziunea Mix TV Brașov și TVR1 (documentar).

- Vizitele în țară au cuprins întâlniri cu autoritățile locale (primari,

prefecți, președinți ai Consiliilor Județene), cu Camerele de Comerț, cu mass-media, cu oamenii de afaceri, cu societatea civilă, la unități economice, industriale, comerciale, agricole și la instituții publice.

- Un mare număr de întâlniri au avut loc la București: miniștri, ambasadori, oameni de afaceri, ziariști, personalități militare și civile.

ÎN LUME:

- **23 de vizite pe 4 continente** (Luxemburg, Slovenia, 2 x Bulgaria, Emiratele Arabe Unite, 2 x Turcia, 3 x Marea Britanie, 3 x Franța, Maroc, Slovacia, Cehia, Rusia, Azerbaidjan, SUA, 2 x Belgia, Republica Moldova, Suedia).

- **6 întâlniri cu șefi de Stat și Guvern** (Luxemburg, Bulgaria, Maroc, Slovacia, Rusia, Republica Moldova).

- **2 întâlniri cu lideri de Parlamente** (Slovenia, Republica Moldova)

- **17 întâlniri cu miniștri din Guverne străine** (2 x Slovenia, Bulgaria, 2 x Emiratele Arabe Unite, 4 x Turcia, 2 x Franța, 2 x Maroc, 4 x Republica Moldova).

- **18 conferințe** (2 x Slovenia, 2 x Turcia, Marea Britanie, Maroc, Azerbaidjan, Franța, SUA, 3 x Franța, 4 x Republica Moldova).

- **4 întâlniri economice** (2 x Marea Britanie, Bulgaria, Belgia).

- Vizitele în străinătate au mai cuprins întâlniri cu autoritățile locale (primari, prefecți, guvernatori etc.), cu Camerele de Comerț, cu mass-media, cu oamenii de afaceri, cu societatea civilă, vizite la unități economice, industriale, comerciale, la instituții publice, precum și vizite la universități, licee și unități militare.

ȘTIAȚI CĂ...

- Biroul A.S. de la Palatul Elisabeta funcționează cu numai **4 colaboratori?**

- În fiecare an, o parte importantă a bugetului de **8 miliarde** de lei a fost returnat statului?

- Distanța parcursă cu mașina în țară, pentru întâlniri în municipii, orașe, comune și sate a fost, în anul 2005, de **55.000 de kilometri?**

- Cartea **Europa din noi** de la Editura Polirom a fost **patru săptămâni în topul celor mai vândute zece cărți ale editurii**, iar pentru **două săptămâni bestseller?**

- Mai multe **zeci de mii de euro au fost returnate în anul 2005** la bugetul de stat, pentru că gazdele din lume ale A.S. Principele Radu (Franța, Belgia, Marea Britanie, Emiratele Arabe Unite) au refuzat să primească plata cazării în timpul vizitelor oficiale, din respect pentru Familia Regala a României?

- Principele Radu a ținut în 52 de **săptămâni** ale anului 2005: **43 de conferințe despre România în 15 orașe din țară, plus în alte 10 țări de pe 4 continente?**

- Palatul Elisabeta a găzduit, în anul 2005, peste **300 de evenimente publice**, întâlniri și vizite cu caracter economic, militar, cultural, educațional?

Din comunicarea *Democrația, libertatea și contribuția individuală în secolul al XXI-lea*, susținută de Alteța Sa la Institutul Francez de Relații Internaționale (IFRI), Paris, 6 iulie 2005

„În anul 2000, omenirea trăiește, aparent, o perioadă total opusă dar, în fapt, profund asemănătoare cu cea parcursă acum o mie de ani. Globalizarea aduce cu ea «un nou medievalism». Frontierele redevin astăzi ne semnificative, ca acum o mie de ani. Informația mileniului al treilea și lipsa de informație a începutului de mileniu doi au ca finalitate același tip de efecte. Dacă acum o mie de ani stagnarea și lipsa de viziune se datorau limitelor și închistării sociale, astăzi informația ne asaltează, este prezentă în toate formele în jurul nostru, pătrunde în viața noastră înlocuind cunoașterea, iar acest fapt induce fiecărui individ în parte și societății în ansamblu o senzație de orbire datorată valului de superficialitate.”

* * *

„Anul 2000 ne arată o lume total schimbată în finisajele sale sociale, statale și de civilizație, dar deloc modificată în substanța ei. Marea Schismă, acum, după 1000 de ani, o regăsim pulverizată în mii de «Mici Schisme», fie că ele se referă la diferențele dintre religii, grupuri etnice sau rasiale, nivele de calitate a vieții, viziuni asupra prezentului sau viitorului omenirii, lupte între puterea *hard* sau efectivă și cea *soft*, sau cea simbolică. O lume accelerată (deși a fi grăbit nu înseamnă a fi dinamic!) s-ar plictisi să aibă de gestionat o singură criză, o singură dispută majoră, de aceea anul 2000 a „complicat” aria preocupărilor omenirii.”

* * *

„Mă uit la drumul spectaculos al unor lideri ca Papa Ioan Paul al Doilea, Lech Wallesă, Mihail Gorbaciov, Vaclav Havel, Nelson Mandela și alții. Produse ale unor sisteme viciate sau ridicăți din spații geografice potrivnice ori marginalizate, cei ai căror nume le-am amintit mai sus s-au putut baza mai puțin sau deloc pe sistem, pe instituții. Ei au fost nevoiți să reformuleze cadrele strâmte din care s-au ridicat și fiecare din ei, luați în parte, au făcut pentru țara lor mai mult decât a făcut instituția pe care o reprezentau. Mai mult, ei înșiși, prin viziunea lor, prin curajul lor de a schimba mentalități și de a sparge bariere, au transformat propriile lor instituții. După fiecare dintre ei, societatea lor, țara lor, nu a mai fost aceeași ca înaintea lor.”

* * *

„Toate ideologiile pretind că apără și amplifică libertatea. Majoritatea ideologiilor pretind că oferă puterea maselor, poporului și, mai mult decât atât, ea le este distribuită în mod egal. Valul democratizant și globalizant care a deschis secolul al XXI-lea menține vii aceste iluzii recurente ale

istoriei omenirii. Faptul că avem alegeri libere în aproape 70% din țările Pământului ne face să credem că putem decide prezentul sau viitorul nostru; faptul că avem fiecare câte un vot ne întărește credința că există și o egalitate în decizie.”

* * *

„Pentru a depăși impasul democratic european și al sistemului internațional, trebuie să nu cădem pradă ispitei pâinii și a circuitului, ci să ținem ochii larg deschiși, la fel ca anticii care spuneau cu tâlc: *Non licet omnibus adire Corinthum* (Nu-i dat tuturor să se ducă la Corint). Democrația și libertatea, dacă nu sunt gestionate și îmbunătățite permanent de lideri capabili și responsabili, rămân la stadiul de iluzii pentru mase și aduc cu ele impasuri, șovăieli și ezitări. Liderii și ideile lor strălucite sunt cei care fructifică oportunitățile istorice, trag lumea înainte, stimulează progresul și motivează popoarele.”

Proiecte pentru 2006

În anul 2006, Casa Regală a României sărbătorește, împreună cu întreaga națiune română, mai multe evenimente de importanță istorică:

- **140 de ani** de la fondarea Dinastiei Regale române, prin venirea pe tronul României a Domnitorului Carol I, proclamat Principe Suveran în ziua de 10 mai 1866, prin plebiscit. În aceeași zi, Domnitorul Carol I al României a depus jurământul de credință față de țară.

- **125 de ani** de la proclamarea Regatului României, sub sceptrul Regelui Carol I, la 10 mai 1881 (la 14/26 martie 1881 se aproba proiectul de lege prin care România devine regat și Regele Carol I primește titlul de Rege al României).

- **100 de ani** de la Expoziția Națională Română din Parcul Carol din București, inaugurată de Regele Carol la 6 iunie 1906.

- **85 de ani** ai Majestății Sale Regele Mihai I, la 25 octombrie 2006.

Cu fiecare din aceste ocazii, Casa Regală va organiza evenimente importante care vor fi anunțate din timp opiniei publice. De asemenea, diferite instituții ale statului, organizații neguvernamentale, mass-media și societatea civilă vor organiza evenimente la care Casa Regală va colabora, în ceea ce se va numi „Anul Carol I”.

Ziua de 10 mai are în istoria României trei semnificații de importanță națională:

- 10 mai 1866, depunerea jurământului lui **Carol I ca domnitor al României**, în fața Parlamentului. Domnitorul a jurat că va fi credincios legilor țării, că va păzi religia românilor, integritatea teritoriului lor și că va domni ca domn constituțional.

- 10 mai 1877, **Independența României** (în acea zi, Parlamentul a votat legea pentru desființarea tributului către Înalta Poartă; moțiunea votată de Cameră se numea „Independența absolută a României”).

- 10 mai 1881, **proclamarea Regatului României**.

AUTENTIC MESAGER AL IDENTITĂȚII NOASTRE

Pe 9 septembrie 2005 la Casa Limbii Române din Chișinău a fost omagiat profesorul Valeriu Rusu, președinte de onoare al acestei instituții. Participanții la întrunire – scriitori, oameni de știință, cadre didactice – au vorbit cu aleasă prețuire despre personalitatea distinsului basarabean. Nume de referință în Franța, Valeriu Rusu este de aproximativ două decenii unul dintre cei mai prodigioși promotori ai limbii, literaturii și civilizației românești în spațiul francofon. Sensibil la evenimentele științifice, literare, dar și politice din Republica Moldova, Valeriu Rusu participă la diverse acțiuni ce au loc în Republica Moldova și România, încurajază realizarea unor proiecte în măsură să amelioreze climatul social, cultural și lingvistic de la noi. Astfel, cu sprijinul Departamentului de Lingvistică Comparată a Limbilor Romanice și Română de la Universitatea Aix-en-Provence, condus de Domnia sa, a fost elaborată concepția Casei Limbii Române din Chișinău. Inaugurată în 1998, instituția promovează cultura, literatura, istoria noastră, contribuie la extinderea ariei de utilizare a limbii oficiale în Republica Moldova, având o pondere aparte în procesul de asanare a situației lingvistice de la noi, contribuind la integrarea alolingvilor în societate. Sute de concetățeni au urmat aici cursuri calificate, obținând deprinderile necesare de a comunica în limba română. Utile în acest sens s-au dovedit a fi manualele lui Valeriu Rusu (**Limba română. limbă, literatură, civilizație; Limba română. Cuvinte și imagini**) traduse din franceză și editate de echipa redacției noastre. Cu participarea domnului Valeriu Rusu și a doamnei Aurelia Rusu (cunoscută editoare a creației eminesciene și autoare a unor fundamentale exegeze despre opera marelui poet) a fost inaugurat Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu”.

Referindu-se la activitatea științifică și didactică a omagiatului, Alexandru Bantoș, director al Casei Limbii Române, poezii Grigore Vieru, Nicolae Dabija, Iulian Filip, Ion Hadârcă, Vasile Romanciuc, Ianoș Țurcanu, profesorii Anatol Ciobanu, Ana Bantoș, Vitalie Zagaevschi, Vasile Pavel și alți vorbitori au remarcat competența profesională a lui Valeriu Rusu. Studiile, articolele, prelegerile Domniei sale, originale și accesibile pledoarii în favoarea cauzei românismului, suscită interesul străinilor pentru adevăratele valori ale literaturii și culturii noastre, dezvăluie frumusețile nebanuite ale limbii române. Valeriu Rusu, au menționat cei prezenți, este un autentic mesager al identității noastre naționale. Grație lui, francezii au posibilitatea de a se familiariza cu tezaurul spiritual al românilor, cu cele mai reprezentative lucrări din domeniul literaturii, lingvisticii etc. Din inițiativa profesorului, în Franța, în România și în Republica Moldova au apărut în traducere franceză câteva antologii de poezie românească contemporană, incluzând și un important număr de autori din Republica Moldova, literatura română obținând o șansă în plus de a se lansa în circuit internațional.

În ziua sa de naștere Valeriu Rusu a primit felicitări din partea prietenilor, a admiratorilor, a multor basarabeni ce cunosc și apreciază munca ilustrului nostru compatriot.

Limba Română

**VALERIU RUSU
70**

9 septembrie 2005. Profesorul Valeriu Rusu omagiat la Casa Limbii Române

FIȘIER BIOGRAFIC

Valeriu Rusu s-a născut la 9 septembrie 1935, com. Mihăileanca, Hotin, România.

În 1953 a absolvit Liceul „Minai Viteazul” din București.

În 1958 a absolvit Facultatea de Litere a Universității din București.

Între 1959-1986 este colaborator științific, șef de sector la Centrul de Fonetică și Dialectologie al Academiei Române.

În 1965 obține o bursă de 3 luni la Universitatea din Toulouse (Franța).

În 1966 este invitat ca lector de limba română la Universitatea din Belgrad (Iugoslavia).

În 1970-1971, 1971-1974 este invitat ca lector, ca *maître de conférence* asociat, la Université de Provence.

Din 1987 se stabilește în Franța la aceeași Universitate, funcționând ca *maître de conférence*, apoi profesor, director de teze la limba română, șef al Departamentului de Lingvistică Comparată a Limbilor Romanice și Română.

A organizat o serie de conferințe științifice internaționale, simpozioane, printre care *Săptămâna poeziei românești basarabene* (1999), *Colloque International „Ginta latină” et l'Europe d'aujourd'hui* (2001), la care au participat savanți și scriitori din Republica Moldova.

A publicat peste 300 de lucrări (studii, articole, rezumate, note, recenzii), inclusiv 27 de cărți, o serie de Atlase lingvistice, antologii bilingve; a tradus (împreună cu doamna Aurelia Rusu) din românește în franceză și a editat capodopera **Țiganiada** de Ion Budai-Deleanu; a redactat, comentat și a pregătit pentru tipar celebra operă lexicografică a lui Tache Papahagi **Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic** (tradus în franceză de către doctorul în filologie Estelle Variot, discipolă a profesorului Valeriu Rusu).

Profesorul Valeriu Rusu este Membru titular al Academiei Agricole din Aix-en-Provence; Profesor Honoris Causa al Universității Libere Internaționale din Moldova, Cetățean de Onoare al Municipiului Chișinău, Președinte de Onoare al Casei Limbii Române din Chișinău și membru al colegiului de redacție al revistei *Limba Română*, Membru de Onoare al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova, Membru de Onoare al Centrului Academic Internațional „Minai Eminescu” din Republica Moldova; este distins cu Medalia „50 de ani ai Academiei de Științe a Moldovei”.

Imagini de la serata
de evocare a personalității
ilustrului basarabean.

În aceeași zi a fost
lansat volumul omagial
**Moment poetic cu
profesorul Valeriu Rusu.**

În onoarea
sărbătoritului a fost
prezentat un recital
de poezie.

SPOVEDANIE LA O ANIVERSARE

*Domnului Alexandru BANTOȘ
Casa Limbii Române, Chișinău
Aix-en-Provence
8/9 septembrie 2005*

Frumoasă, poetică întrunire!

Dragi prieteni,

Deși de-o viață mă ocup de **cuvinte** (în variatele lor forme, funcții și semnificații: „Ca într-o biserică intru-n cuvânt. / De aici ajung cu sufletul / Până la Tatăl nostru, / Care este în ceruri, / până la tatăl meu, / care este-n pământ”, spune Poetul Neamului!), iată că acum, la cei 70 de ani ai mei, nu găsesc cuvintele care să spună, într-o frază, **toată recunoștința mea** pentru gestul Dumnevoastră de **solidaritate intelectuală**, care, sfidând miile de kilometri, de-a lungul Europei, face **ca și astăzi**, în ciuda vremurilor, să fim împreună, la Casa Limbii Române din Chișinău, uniți în gând, simțire și faptă românească. „Podul de flori”, pe care, într-un avânt extraordinar, l-ați aruncat peste Prut, acum câțiva ani, nu a fost zadarnic; el rodește mereu, sub forme variate, tot mai durabile și mai frumoase, sub însemnele nobile ale **Poeziei**, și va rodi mereu, până când gândul nostru cel mare se va înfăptui. Vă îmbrățișez pe toți, **tinerește**, cu inima puțin **îmbătrânită**, dar care nu încetează, nici o clipă, să tremure, **juvenil**, pentru **Țara mea de Dor, Basarabia!** Vă mulțumesc, să ne vedem cu bine, pe curând!

Valeriu RUSU,
căruia i se alătură Aurelia,
Romanița și Iulian-Românul

CĂRTURAR ȘI OM AL CETĂȚII

Mult stimat domnule profesor,

Cu sentimente de înaltă considerație, îmi face o reală plăcere ca, în numele meu și al soției mele, să vă transmit cele mai sincere felicitări, cu urări de multă sănătate și viață îndelungată, împlinită prin creație științifică majoră, cu prilejul celei de a 70-a aniversări, pe care o sărbătoriți în mijlocul admiratorilor de la Chișinău, care vă prețuiesc cu recunoștință pentru bogăția operei și a sufletului Dvs. de român. Iubiți România și oamenii care o reprezintă prin lucrări de valoare, prin dragostea pentru cultură și civilizație, iar adevărații intelectuali din țară și din Republica Moldova știu să cinstească pe măsură învățații care fac cinste patriei noastre comune – LIMBA ROMÂNĂ.

*Exemplara Dvs. activitate, concretizată în cărțile științifice de referință **Limba română. Limbă, literatură, civilizație; Limba română. Cuvinte și imagini; Tratatul de dialectologie românească** – pentru a aminti doar câteva, precum, și cu deosebire, opera de ctitorire și de promovare a unor instituții și proiecte – vă recomandă ca pe un cărturar și om al cetății condus de deviza „Labor omnia vincit improbus” (Munca perseverentă învinge totul).*

Proveniența Dvs. din zona Basarabiei v-a imprimat acele virtuți specifice oamenilor cărora destinul le-a încredințat misiunea de apărători ai fruntariilor, ai gliei și zestrei țării lor. Ca lingvist patriot, format de câțiva dintre savanții cei mai de seamă pe care i-a avut știința filologică în secolul al XX-lea, ați știut să comunicați și plastic, și doct, atât studenților și auditorilor simpli, cât și forurilor academice că limba reprezintă un tezaur profund și semnificativ al existenței integrale a unui neam și că limba română este una dintre cele mai frumoase și expresive dintre limbile lumii.

Pentru această devoțiune vă cinstesc discipolii Dvs. din România, Republica Moldova și din Franța și vă respectă și iubesc romanștii din marile centre universitare ale Europei.

Vă rog să primiți urarea mea din toata inima: La mulți ani fericiți, domnule profesor, și să vă bucurați, alături de toți conaționali, de triumful adevărilor sfinte în care credeți!

Chișinău, 9 septembrie 2005

Filip TEODORESCU,
Ambasador al României în Republica Moldova

Secvențe de la „Săptămâna poeziei românești basarabene” organizată în luna mai 1999 în Franța. Invitații de onoare ai profesorului Valeriu Rusu au fost: Grigore Vieru, Mihai Cimpoi, Ion Hadârcă, Vasile Romanciuc, Iulian Filip, Ana și Alexandru Bantoș

Ana BANTOȘ

**LIMBA NU ESTE
UN SIMPLU MESAGER
AL CULTURII,
CI CULTURA ÎNSĂȘI**

Biografia distinsului dialectolog, filolog și profesor universitar Valeriu Rusu face parte din biografia Basarabiei. Avându-i drept primi dascăli pe părinții săi, Vasile din Sauca și Daria din Niorcanii Sorociei, „în buna tradiție a familiilor românești”, Valeriu Rusu a urmat îndemnul mamei de a se face profesor de limba română. Ulterior, la Liceul „Mihai Viteazul” din București (1946-1953), i-a avut drept repere morale și pedagogice pe profesorii Octav Șuluțiu și Vasile Florescu, iar la Facultatea de Litere a Universității din București (1953-1958) i-au fost profesori Al. Rosetti, Boris Cazacu, Iorgu Iordan. Încadrat, după absolvirea facultății, la Centrul de Fonetice și Dialectologie al Academiei Române (nu fără dificultăți, căci descoperindu-se că e basarabean, a fost considerat nedemn de a fi cercetător și numai intervenția vicepreședintelui de atunci al Academiei Române, Iorgu Iordan, a înfrânt acea prejudecată), Valeriu Rusu va participa la elaborarea **Noului Atlas Lingvistic român pe regiuni. Oltenia** (5 volume publicate, premiul „T. Cipariu” al Academiei, în 1972) și **Muntenia și Dobrogea** (2 volume), **Satul românesc** (din Transilvania, Moldova, Muntenia, Oltenia, Banat și Maramureș) cu

realitățile sale tradiționale, „cuminți, așezate în domeniul graiului, folclorului și entografiei”. Cercetarea era efectuată în spiritul școlii „Ovid Densusianu” din care făceau parte Tache Papahagi, Al. Rosetti, B. Cazacu, plasând în centrul atenției țăranul cu existența sa tragică de după război, țăranul trecut prin secetă și colectivizare (despre care A. Soljenitin avea să spună: „Scopul principal al colectivizării a fost de a înfrânge sufletul și credința de veacuri a poporului”). După cum va mărturisii ulterior, acei ani de cunoaștere rodnică a mentalității, a modului de a fi al țăranului român i-au asigurat „superioritate, liniștea didactică și morală”, indispensabile profesorului care își împărtășea experiența studenților francezi de la Universitatea Provence, tinerilor studioși care, de fapt, nu au văzut un sat autentic. Cu câtă grijă și pasiune își împărtășea Domnia sa cunoștințele promovând cultura poporului său au înțeles și cei care au avut prilejul să-l asculte în aulele Facultății de Litere a Universității de Stat din Moldova, când, răspunzând invitației domnului profesor Anatol Ciobanu, a ținut prelegeri în fața studenților de la Chișinău. Fiind prezentă la orele domnului Valeriu Rusu, precum și ale distinsei doamne Aurelia Rusu, pasionată cercetătoare a operei eminesciene, am fost impresionată de vastele și profunde cunoștințe, dar și de implicarea afectivă a domniilor lor în ceea ce comunicau, implicare pe care mai târziu aveam s-o înțeleg mai bine: în discuțiile pe care le-am avut la Chișinău, în vizită la Cărpiana, la Paris, la Aix-en-Provence, Marsilia, Bandole, Cassis, la Maillane, baștina poetului Mistral, pe munte-

le Saint-Victoire sau în ospitaliera lor casă de la Vălenii de Munte. În momentele de comunicare nestin-gherită, răzbăteau crâmpiele din viața familiei Rusu, din suferința și durerea nedreptății suferite. Supra-puse peste destinul lor, acestea, de fapt, vizează un timp ieșit din matcă, timp în care ei au reușit să se ridice deasupra la toate câte le-a hărăzit destinul, păstrând și promovând va-lorile spiritului și culturii românești la Aix-en-Provence și Marsilia.

De la întâlnirile cu publicul francez, pe care le-a avut delegația celor șapte basarabeni (M. Cimpoi, V. Romanciuc, I. Filip, I. Hadârcă, Gr. Vieru, Al. Bantș și subsemna-ta) în cadrul „Săptămânii poeziei ro-mânești basarabene” (1999), mi-a rămas în minte o lecție în materie de promovare a valorilor sau de comunicare interculturală, lecție pe care mi-a oferit-o doamna Aurelia Rusu: orice mediu contează și este important pentru a-ți impune va-lorile culturale – de la studenți, pro-fesori universitari până la elevi sau pensionari.

Profesorul Valeriu Rusu a lă-sat dovezi majore a eforturilor făcu-te pentru susținerea și cunoașterea culturii românești în mediul fran-cez. Iată care sunt acestea: **Petite anthologie de poésie roumaine moderne** (Editura Minerva, 1976), **Éloge du village roumain** (Editure de l’Aube, 1990), **M. Eminescu – Anthologie bilingue** (Publication de l’Université de Provence, 1990), **Échos poétiques de Bessarabie** (Editura Știința, Chișinău, 1998), **Dialog cultural. Paris-Bucarest. Lettres adressées par Al. Rosetti à Tache Papahagi** (Sap, 1995). Toate au fost realizate cu concu-rsul studenților pe care i-a conside-

rat întotdeauna interlocutori, iar în cele mai bune cazuri – colaboratori în activitatea științifică și universi-tară.

Punând accentul pe faptul că profesorul de limba română în Fran-ța trebuie să fie mesager al cultu-rii naționale, Valeriu Rusu, autorul manualelor alolingvi **Limba româ-nă. Cuvinte și imagini (I)** (în cola-borare cu Romanița Mattei-Rusu), **Limba română. Limbă, literatură, civilizație (II)**, a optat pentru recep-tarea în Occident a bogatei tradiții culturale a satului și a poeziei lirice românești: „Să nu uităm că limba este un tezaur, profund și semnifi-cativ, al întregii experiențe de viață a unui popor, nu este un simplu me-sager al culturii, ci cultura însăși, în toată varietatea și bogăția ei”.

Inițiindu-și discipolii în studiul literaturii în plan comparat, profeso-rul V. Rusu menționează că dincolo de interesul față de acest tip de cer-cetare, literatura comparată implică și un aspect moral, în sensul că nu-mai prin comparație cu alte valori poți să te cunoști pe tine însuși.

Astfel, vegheat de gândul în-dreptat neconținut către Neam și Țară, Valeriu Rusu înțelege că a fi patriot, noțiune vehiculată în tim-purile de azi în fel și chip, înseam-nă să-ți faci datoria cu pricepere, cu dăruire, cu generozitate și cu onestitate.

În vizitele sale efectuate la Chișinău, a încurajat tot ceea ce a considerat că poate spori demni-tatea basarabenilor, conform convin-gerii sale că a fi intelectual înseam-nă a fi și „om al cetății”.

A participat la inaugurarea Casei Limbii Române în 1998, a Centrului Academic Internațional „M. Eminescu”, trăind plenar, îm-

Valeriu Rusu acasă, pe malul bătrânului Nistru, după... o jumătate de secol

preună cu basarabeni, bucuria unor speranțe pe care dorea să le vadă împlinite. La fel l-am văzut plin de elan, mergând cu pași siguri, tinerești, însoțit de ceata celor șapte basarabeni, la Universitatea din Provence, unde am avut clipe de comunicare adevărată, convingându-ne cum arată în realitate acea Europă pe care urmează să o construim și noi, cei din îndepărtatul Est al continentului. Pentru cei care l-au cunoscut în acele împrejurări, ca și la colocviul internațional „*Ginta Latină*” et l’*Europe d’haujourd’hui* (2001), organizat de Domnia sa la aceeași universitate, pentru cei care cunosc sau care vor cunoaște importantul **Tratat de dialectologie românească** (Craiova, 1984), în care, datorită insistenței sale, a

fost respectat, în condiții vitrege, adevărul cu privire la limba vorbită în spațiul dintre Prut și Nistru*, pentru studenții și doctoranzii săi între care amintesc aici numele Estellei Vaiot și al Marianeii Danilenco-Crăciun, autoarea volumului **La poésie culturelle** (Editure Connaissances et Savoie, Paris, 2005), pentru toți aceștia, dar și pentru toți basarabeni, Valeriu Rusu este un model de omenie, de curaj și de elan prin care orice obstacole pot fi învinse, inclusiv anii, anii care se adună, se adună...

* Acest episod din activitatea autorului este povestit pe larg în interviul publicat în *Limba Română*, nr. 6-12 (60-66), 2000.

DREPT ÎN DEMNITATEA LUI, SORBIND DIN CUPA LIBERTĂȚII

Cine a avut norocul să-l cunoască îndeaproape pe distinsul om de teatru și de cultură Ion Ungureanu n-a putut să nu rămână emoționat de tresărirea duioasă și bucuria sinceră de copil pe care i-o provoacă orice atingere a corzilor inimii Domniei sale de sonorile dumnezeiesc de frumoase ale limbii române. De zece ani de când ne aflăm împreună în „exilul” bucureștean, maestrul nu prididește a-și apleca urechea și a se delecta cu o vocabulă mai veche sau mai nouă – ordinară pentru purtătorul nativ al limbii materne din București sau din orice colț de țară

În anul 2005 distinsul actor, regizor și om de stat Ion Ungureanu a împlinit 70 de ani.

Îi adresăm cele mai sincere și mai calde felicitări, exprimându-ne – și cu acest prilej – sentimentul de recunoștință pentru efortul constant de a promova **Limba Română**, pentru sprijinul acordat, de-a lungul anilor, revistei noastre, în calitate de membru al colegiului de redacție, precum și pentru contribuția Domniei sale la valorificarea și răspândirea în lume a patrimoniului spiritual național.

Să ne trăiți, maestre!

**Colegiul de redacție
al revistei *Limba Română***

românească, extraordinar de plăcută și neaoșă pentru înotătorul de-o viață de creator prin stihia altui grai, care a așteptat cu setea de libertate a întemnițatului de după gratii întâlnirea cu marea sa dragoste din copilărie și adolescență: nealterata și curgătoare în albia ei firească limbă română. Ca un veritabil filolog de profesie, maestrul Ungureanu nu se jenează să-și noteze în agendă și să-și însușească o vorbă nouă sau o semnificație nouă, deosebită de cea de-acasă, a unui cuvânt românesc mai vechi rostit de un nativ din România, fie acesta un intelectual cu ifose de subtil cunoscător al duneilor și recifelor limbii române literare, fie un modest unchiaș mucalit de la Săpânța sau din Humulești („la ascultați, dle Mătcaș, ce-am auzit eu deunăzi în Ardeal: „De-atâta lup prinde-a mușca și oaia!”; sau: „Să te ferească Dumnezeu de hărnicia prostului!”).

O întâmplare nefericită (sau

fericită? Parcă-l aud pe badea Ion, optimist incorigibil: „Să știți, dle Mătaș, că nu-i nici un rău fără bine!”) din viață (rămas, ca și subsemnatul, șomer după demiterea, în 1994, din postul de ministru al culturii și cultelor din Republica Moldova, o dată cu venirea la putere a agrarienilor și comuniștilor, ca pedeapsă pentru „păcatul” de a fi „românizat” cultura din Republica Moldova) face ca maestrul Ungureanu nu numai să se întâlnească pe viu cu țara, al cărei nume nu aveai voie să ți-l amintești nici în gând (necum să-l rostești) timp de peste 50 de ani de ocupație sovietică, ci și să-și găsească un loc de muncă și o apreciere pe potrivă cunoștințelor la sânul patriei-mame. Despre aceasta însă, mai la vale.

De unde i se vor fi trăgând rădăcinile acestei mari dragoste față de Măria-sa Domnul Cuvânt, din ce izvoare își va fi alimentând ea seva dătătoare de bucurie?

Cred că, în primul rând, de la unduirea lor molcomă și catifelată în cântecele de leagăn ale mamei Marfa din Opacii Tighinei, din fermecătoarele, nesfârșitele povești din lungile seri de iarnă la lumina lămpii cu gaz („Mama era o iscusită povestitoare”, i se confesa Domnia sa unui interviiator), din alintările surorii mai mari Nastia, căreia tare îi mai plăcea să-l poarte în brațe pe „frumușelul și pufoșelul ursuleț lonică” (după cum ne-a relatat fiica acesteia, Elena, nepoata maestrului, născută în deportare în devoratoarea Siberie și care locuiește azi la Chișinău), legănându-l ca pe o păpușă și îngânându-i la ureche, în susurul de cleștar al melosului nostru popular: „Alei, frate, pui de

lotru”, „Are muica trei feciori”, „M-a făcut mama oltean”, „Când a fost să moară Ștefan”...

Negreșit că viitorul ilustru actor și mai puțin cunoscutul de toată lumea scriitor, Ion Ungureanu, și-a format dragostea de carte și de cuvântul artistic și în mediul familiei de țărani din Opaci de pe vremea când încă nu exista nici radio, nici televiziune, dar în care se încetățenise neobișnuita pentru acele timpuri și pentru familiile de țărani tradiție de a se citi cu voce tare („Se citea din Eminescu, Turghenev, Tolstoi”, își amintește cu duioșie maestrul). Dacă mai ținem cont de faptul că o altă soră mai mare era preoteasă și avea harul de a interpreta pasagiile întregi din Psaltire și din vechile cazanii, iar Zaimul, care i-a încântat de mic auzul cu melodiile sale preotului deșteptării noastre, părintelui Alexie Mateevici, pe care compatriotul acestuia îl venerază, se afla la o aruncătură de suliță de Opaci, vom înțelege mai bine secretul pasiunilor filologice ale reputatului actor, regizor, om de cultură, demnitar și publicist Ion Ungureanu. Am putea chiar să afirmăm, fără riscul de a exagera, că anume aerul ozonat al limbii române vorbite și cântate pe meleagurile căușenene este cel care l-a îmbătat, l-a înaripat și i-a alimentat în permanență feciorului de țărani din Opaci, în vârtejul vremurilor de restriște, pasiunea pentru farmecul slovei artistice.

Cunoscându-l din preajmă, am convingerea că, prin osârdia și capacitatea de înțelegere și asimilare, colegul de crez și ideal Ion Ungureanu ar fi putut lesne trece Rubiconul oricăror materii de studii. Cu harul său de promotor al sfintei

credințe pravoslavnice ar fi putut să devină un bun preot (și nu numai preot, ci chiar mitropolit!), de care avea nevoie atât de mult biserica neamului. Cu harul său de admirabil povestitor ar fi putut deveni un iscusit semănător de lumină în sufletele învățăceilor din școlile basarabene. Cu modul său de a se apleca cu religiozitate asupra sonurilor fermecătoare ale graiului românesc de pretutindeni ar fi putut deveni un reputat filolog. Cu meticulozitatea cu care știe să lucreze asupra traducerii și redactării unui text (este suficient să ne referim la colaborarea cu renumitul traducător Igor Crețu la traducerile din Cehov) ar fi ajuns un excelent traducător. Cu capacitatea sa de a asculta „cum iarba crește”, cum sună secunde în marea lor trecere sau „își suflă-n mâini cum morții-n țintirim”, de a reda poetic cele mai subtile stări ale sufletului (de ex., **Balada unui câine vagabond**) ar fi putut să ajungă un vestit poet. Iar cine a luat cunoștință de debutul său în proză (**Nichita nebunul**, bunăoară) sau de bijuteriile sale de mai târziu (de ex., **Povestea puiului de găină**) nu vrea să se împace cu gândul că literatura română din Basarabia nu l-ar mai putea recupera încă pe prozatorul Ion Ungureanu.

Dar și așa cum este, atât la propriu, cât și la figurat, oricât nu le-ar veni pe plac unor pigmei mici de patimi și slabi de virtuți de prin părțile noastre, Ion Ungureanu este cu un cap mai mare decât toți! Este aproape imposibil să te ridici la cota spirituală a dlui Ungureanu. Domnia sa nu numai că a fost în stare să devină, ci chiar este, figurat vorbind, un bun preot, un neîntrecut

dascăl, un excelent poet. Pe lângă că este, întâi de toate, un mare actor, un mare regizor, un mare om de cultură, un iscusit analist politic, un declamator de zile mari. Pe lângă că este un mare patriot, bărbat al neamului de care puțini se mai găsesc astăzi, care și-a sacrificat liniștea și bunăstarea în numele unui crez și al unui ideal, în numele adevărului. Care s-a împărtășit mai devreme decât noi, sorbind din mult râvnita cupă a libertății. Care, în numele dreptului de a fi liber să facă ceea ce știe, ceea ce a învățat, ceea ce poate să facă, a preferat de două ori exilul: o dată, pentru mai bine de 17 ani, la Moscova, altă dată, pentru 10 ani și mai bine, la București. Oricât de paradoxal sună să fii exilat la tine acasă, însă aceasta s-a întâmplat! *Acest dulce cuvânt: libertate* nu e numai titlul cunoscutului film al regizorului lituanian Vitautas Jalakiavicius, turnat la studioul „Mosfilm” în 1972 (film în care, à propos, Ion Ungureanu, ca actor de cinema, a interpretat și un rol, iar renumitului regizor i-a pețit-o de mireasă pe compatrioata noastră Lica Melnic, azi Jala-kiaviciute), nu e numai visul nostru de a ne smulge de sub cortina de fier. Libertate e însuși sensul vieții omului de creație Ion Ungureanu. Spre deosebire de mulți dintre noi, Ion Ungureanu a avut fericirea să soarbă un strop din cupa libertății cu mult mai devreme, încă înainte de revirimentul de la 1989 Domnia sa reușise să izgonească, vorba lui Cehov (pe care îl adoră), sclavul din sine și să devină, astfel, un om liber. Căci numai izgonind frica, lașitatea, slugărnicia, supunerea oarbă și mersul de râmă, poți deveni un

om cu adevărat liber, cu atât mai mult – un om de creație.

În timp ce noi, iștilalți, de-acasă, numai visam la libertate – gând tainic și rebel pentru timpurile când filmul omonim, *Acest dulce cuvânt: libertate*, ne răvășea sufletele –, maestrul Ion Ungureanu se simțea oarecum descătușat în chiar „ura chitului”, cum îi place să se exprime. Căci în mediul intelectualității de creație, al intelighenției ruse de la centru, exista totuși un dram de libertate. Pe când această sete de libertate era sugrumată cu bestialitate la periferie. S-o luăm însă *da capo*.

La vârsta când omul visează marea și zborul spre azur al cocorilor, albatrosul din Opaci a ales să se ducă la actorie. Muniție (arta de a reproduce artistic, de a declama, harul de a imita, simț lingvistic etc.) și ambiție le avea berechet.

Astfel se face că, în toamna lui 1955, odată cu țipătul prelung de cocori, o trupă de tineri feciori și fiice de țărani moldoveni, unii mai talentați decât alții, selectați de Ministerul Culturii din Moldova Sovietică, își lua zborul spre forjeria de cadre actricești pentru republicile unionale: Școala Teatrală Superioară „B. V. Șciukin” din cadrul Teatrului de Stat „Evgheni Vahtangov” din Moscova. În 1960, după 5 ani de studiere a artei scenice și a măiestriei actricești cu renumiți profesori și reprezentanți ai genului, se întorceau cu diplome de actori de teatru și cinema, la fel de tineri și de frumoși ca și atunci când au plecat, însă mult mai bogați spiritual și profesional, plini de elan și de setea de realizare pe arida scenă teatrală moldovenească de atunci. Scenă văduvită nu atât de talent actoresc (pe care îl aveau

din plin, trebuie s-o recunoaștem, și „veteranii” de la Național), cât, mai cu seamă, de spirit național și de pronunție literară autentică, pură, perfectă, românească. Aveau ambiția să întemeieze un teatru nou, pe potrivă vârstei și a romantismului lor. Teatru care să abordeze și să interpreteze problemele tineretului din unghiul de vedere al acestuia. Cu exuberanța lor încă adolescențină se încumetaseră să ne aducă pe scenă – și de unde? Tocmai de la Moscova! – un model de rostire literară românească, pe care n-o mai auzise nici Parisul (pardon: Bucureștiul), necum sălile de teatru și nici aulele facultăților de litere sau cele cu predarea în limba română de la universitățile din Chișinău. Nu știa circumspectul minister al culturii că, atunci când luă decizia de înființare a Teatrului Republican pentru Tineret „Luceafărul” (numirea, simbolică și ea pentru spiritul național înăbușit în fașă de cerberii culturii de la Chișinău), își amplasase, de fapt, o bombă cu efect întârziat la căpătâiul tihnei sale aparent bine asigurate în fața mai-marilor republicii.

Un Ion Ungureanu drept, înalt ca un plop și măreț în demnitatea sa ca un împărat roman; frumoasa și plutitoarea ca o principesă Ecaterina Malcoci, a cărei apariție și ținută ne lua mințile; vrednica și înțeleapta Valentina Izbeșciuc; mândrul și doctul aristocrat autohton Sandri Ion Șcurea; tarabostele semeț cu vocea-i răgușită de bas Dumitru Caraciobanu; dezinvolta și băiețoasa fătucă Eugenia Toderașcu, descinsă, parcă, de-a dreptul dintr-o povestire de Gogol; excentricul Dumitru Fusu, care nu stătea locului cât ar sta un câine în coadă; introvertitul, rigidul și, în același timp, explozivul în ti-

1. 31 august 1998. La inaugurarea Casei Limbii Române din Chișinău; 2. La teiul lui Eminescu cu Mircea Albulescu; 3. 1990. De ziua limbii române; 4. Cu dna Iulia Coșeriu, sora ilustrului lingvist basarabean, la 5 ani ai revistei *Limba Română*; 5. 1991, SUA. O întâlnire cu Majestatea sa Regele Mihai.

Moscova, 1973. La studioul „Mosfilm” împreună cu regizorul V. Jalakiavicius

1973. În rolul senatorului Ramires din filmul *Acest dulce cuvânt: libertate*, realizat la studioul „Mosfilm”

La inaugurarea Bibliotecii „Onisifor Ghibu” din Chișinău împreună cu Mihai Ghibu, fiul ilustrului cărturar, și primarul Nicolae Costin

rade și butade care ne aminteau de un moș Teacă de factură bacalbașiană Ilie Todorov; sobra și meditativa Nina Doni; frumosul ca Apollo paj de curte Vladimir Zaiciuc; Nina Mocreac-Vodă, cu gesturile de sculptură și cu notele-i de tragism în vocea coborâtă din tragediile antice; Vasile Constantin cel blajin și bun la inimă ca bădița Vasile al lui Ion Creangă prins la oaste cu arcanul... Această generație de aur de luceferiști din anii '50-'60, prin rostirea lor de zile mari a cuvântului românesc, prin replicile lor pline de vervă și suculențe, prin conotațiile esopice pe care le atribuiam vorbelor și expresiilor, prin naturalețea cu care se confundau cu personajele întruchipate, prin acuratețea mișcărilor scenice, prin energia pe care o degajau de pe podium și care încingea focul inimilor spectatorilor însetați de frumos și sublim, prin noutatea viziunii regizorale neaoșe, prin exteriorul lor, au aprins nu numai o capitală de provincie, ci întreaga republică. Ei au animat viața culturală a capitalei bâhlite, au trezit tineretul la o viață de care nici nu bănuia că ar exista. Era pentru prima dată când biletele se vindeau cu săptămâni înainte de spectacol, când actorii neangajați într-un spectacol nu mai aveau ei înșiși loc în sală și nici la cucurigu, din cauza aflului de spectatori. Autobuzele cu spectatori din satele republicii făceau coadă la serile de teatru de la „Lucaefărul”, iar copiii de la țară mai însușiseră un neologism: „anșlag”. Vă puteți imagina cum se va fi simțit în acele momente unul dintre animatorii vieții teatrale și culturale din republică – actorul, regizorul, recitatorul și directorul artistic al teatrului „Lucaefărul” Ion Ungureanu, când o lume întregă

reproducecea expresii, vorbe de duh, pasagii întregi (de tipul: „dromaderule!”, „Da ce naiba căuta pe galera aia?”, „Mă, Fănel tată, nu mă scoate din țâțâni, că dacă intru în tine, ies tocmai la toamnă!”), din piesele jucate de inovatorii vahtangoviști de la Chișinău: *Copiii și merele*; *Nota zero la purtare*; *Violențele lui Scapin*, *Steaua fără nume* de M. Sebastian (spectacol la scurtă vreme interzis, pentru că în el se vorbea de trenul București – Sinaia), *Pescărușul* de A. Cehov, *Ipolit* de Euripide, *Casa Bernardi Alba* de Fr. Garsia Lorca, *A douăsprezecea noapte* de W. Shakespeare, *O noapte furtunoasă* de I. L. Caragiale, *Radu Ștefan* de A. Busuioc, *Minodora* de A. Strâmbeanu...

Efervescența cu care evolua se tânărul teatru de la Chișinău, euforia care cuprinsese nu numai tineretul studios din capitală, ci și întreaga republică, gestul temerar al prim-regizorului Ion Ungureanu de a monta piese din dramaturgia națională (și acesta era un act de curaj în timpurile acelea!), precum și piese din repertoriul clasic rusesc și internațional (Shakespeare, Molière, Cehov), dar cu replici actualizate sau cu subtext „subversiv”, cum erau ele catalogate în sferile vigilenților locali, crearea unui climat cavaleresc-camaraderesc care le dădea posibilitate și altor colegi de trupă să poată monta spectacole pe scena teatrului îi supăraseră rău pe diriguitorii vieții culturale din Moldova Sovietică. Sabia lui Damocles a destituirii din post a directorului artistic al teatrului plana deja deasupra capului dumisale... De aceea, în 1971, când Boris Ravenskih, regizorul principal al Teatrului Mic din Moscova, îl invitase pe proaspăt de-

misul director de la „Luceafărul” din Chișinău, regizorul Ion Ungureanu, să monteze pe scena renumitului teatru de stat piesa scriitorului basarabean Ion Druță (și acesta strămutat cu traiul la Moscova din cauza stigmatului de naționalist pe care i-l aplicaseră Ivan Bodiul *et Co*), conducerea Ministerului Culturii din republică nu i-a permis deplasarea. Numai intervenția promptă din partea Ecaterinei Furțeva, pe atunci ministru al culturii din U.R.S.S., le mai răcise zelul fărădelegilor baronilor locali ai culturii: „*Boris Ivanovici, nu vă înțeleg, îi replică lui Ravenskih, în audiență, simpatia lui Hrușciiov. Sarcina mea a fost să-i numesc pe regizorii principali de la Teatrul Mare, Teatrul Mic, Teatrul „Kirov”... Montarea de spectacole vă revine dvs. Sunteți prim-regizor într-un teatru al U.R.S.S., astfel încât invitarea unor colegi talentați din teatrele din republicile unionale este la latitudinea dvs. Dacă spectacolul va ieși bine, îl voi lăuda pe regizorul invitat; dacă nu va ieși, vă voi trage un perdaf dvs. Dar ce înseamnă să nu-i permită cineva?!*”. Se dovedi că o fostă țesătoare, care ajunsese să conducă treburile statului, denota o viziune mult mai clară asupra politicii partidului în domeniul culturii în raport cu diriguitorii acestei politici de la Chișinău! Astfel, piesa lui Druță *Păsările tinereții noastre*, interzisă de către „culturnicii” locali, a trebuit să fie montată mai întâi la Moscova (slavă Domnului, în regia unui mare regizor moldovean!), rolurile personajelor moldovene să fie interpretate cu brio de actori ruși, ca abia mai târziu să fie acceptată și la Chișinău.

Succesul regizorului Ungureanu la Moscova nu ca i-ar fi înlesnit

cumva viața artistică la Chișinău. Dimpotrivă, invidia fraternă congenitală, ostracizarea capacităților dumisale regizorale și actricești îl impun să părăsească teatrul pe care l-a înființat și pe a cărei scenă a ars, timp de peste 10 ani, împreună cu colegii săi școliiți la „Șciukin” în tradiția lui Stanislavski, Vahtangov, Meierhold și să revină, pentru o gură de aer mai favorabilă pentru respirația artistică, la Moscova. Din 1972 și până la Marea Renaștere Națională din 1989 de la Chișinău, maestrul lucrează la Moscova ca regizor de teatru și televiziune și ca actor. Montează peste 25 de spectacole la Teatrul Mic, „Sovremennik”, Teatrul Armatei, Teatrul Național din Estonia după piese din W. Shakespeare, H. Ibsen, R. Boit, I. Druță etc. Piesele lui Druță *Păsările tinereții noastre*, *Biserica Albă* și *Sfânta sfintelor*, interzise să fie jucate acasă, la Chișinău, erau vizitate de temerarii chișinăuieni la Moscova și la Tallin, iar maestrul Ungureanu, la lumina rampei, era ovaționat și considerat un artist împlinit, ne bucuram că „nasc” și la Moldova oameni...

În calitate de actor de cinema, se produce (după evoluările anterioare de la studioul „Moldovafilm” din filmele *Când omul nu-i la locul lui*, 1958; *Serghei Lazo*, 1966; *Se caută un paznic*, 1967, etc.), la studioul „Mosfilm”, în mai multe filme de rezonanță, cum ar fi: *Acest dulce cuvânt: libertate*, 1972; *Centaurul*, 1976; *Povestea unui necunoscut*, 1979; *Enigma vilei Greta*, 1984; *Serghei Vavilov*, 1985, ș.a. Are în palmaresul său peste 25 de roluri de actor de film. A evoluat în compania / anturajul unor somități în domeniul actoriei și regiei de

teatru și cinema precum: Inokentii Smoktunovski, Donatas Banionis, Vitautas Jalakiaivicius, Sava Kuliș, Irina Miroșnicenko.

Sporadic, de-a lungul celor 17 ani, a fost invitat ca actor de cinema și la „Moldova-film” din Chișinău în filme precum: *Calul, pușca și nevasta*, 1975; *Favoritul*, 1977; *Podurile*, 1980; *Povestea lui Făt-Frumos*, 1981; *Dansul efemer al dragostei*, 1988, ș.a.

Așa cum actorul de teatru și cinema Ion Ungureanu terminase, între timp, și cursurile superioare de regie de la Institutul Teatral „A. V. Lunacearski”, în aceeași perioadă, ca regizor de cinema, montează 6 filme la Televiziunea Centrală din Moscova.

Funcționează în calitate de cadru didactic și de prorector la Filiala Chișinău a Institutului Teatral „Evghenii Vahtangov”. Cu promoția de actori pe care i-a educat la Moscova viitorul domn ministru al culturii și cultelor din Republica Moldova va legifera, în 1991, la Chișinău, fulminantul teatru „Eugène Ionesco”.

De-a lungul anilor, artistul Ion Ungureanu ne-a mângâiat auzul cu vocea sa catifelată, citindu-ne rânduri înaripate de versuri și proză din literatura română, cea rusă și universală. La posturile de radio Chișinău, București, Moscova, declamatorul Ungureanu este așteptat ca la el acasă. Iar radioascultătorii îl așteaptă în miez de zi, ca și în miez de noapte, ca să-i apropie – cu timbrul său, domol, cameral, intim sau sobru, patetic, invocator – de marea literatură.

Talentul și vocația nu putea să i le ia, nici chiar să i le ignore cu impertinență vechea nomenclatură. Astfel, în 1980 Moscova îi conferă titlul de maestru emerit în

arte din Federația Rusă. În iunie 1989 Prezidiul Sovietului Suprem al R.S.S.M. e nevoit să-i confere și el titlul onorific de artist al poporului din R.S.S. Moldovenească “pentru înaltă măiestrie artistică cu un bogat conținut de idei, contribuție adusă la propagarea dramaturgiei naționale moldovenești, educația schimbului oamenilor de creație”, în 1990 i se acordă Premiul de Stat al Republicii Moldova.

În plină restructurare gorbaciovistă, odată cu preludiul căderii zidului Berlinului și al renașterii naționale în așa-zisele republici unionale ale U.R.S.S., pe când marea majoritate nici nu intuia apropiata destrămarea a „unității de nezdruccinat” a imperiului sovietic, Ion Ungureanu nu aderase numai cu sufletul la programul de revendicări și la acțiunile întreprinse de Frontul Popular din Moldova, ci contribuia în persoană la elaborarea strategiei și tacticii mișcării de renaștere și – de ce nu? – de eliberare națională. Se înrolează în campania electorală pentru constituirea unui nou parlament, pe care ni-l doream cu toții democratic. Devine deputat al acestui nou parlament, alături de alți luptători pentru cauza națională. Se află în epicentrul revendicărilor mișcării de eliberare națională. D-lui este cel care, în mărețul august 1989, dă glas, în Piața Marii Adunări Naționale din Chișinău, în fața unei mulțimi de peste 600 de mii de oameni veniți din toate colțurile republicii, Declarației de Suveranitate. La finele lui 1989, după victoria obținută de forțele democratice la Sesiunea a XIII-a a Sovietului Suprem al R.S.S.M. în marea bătaie pentru acordarea statutului de limbă de stat limbii „moldovenești”

pe teritoriul Republicii Moldova și revenirea la grafia latină, ca urmare a adoptării unei legislații lingvistice aparent ajustate la realitățile timpului, vechile cadre de nomenclaturişti, în încercările lor disperate de a mai salva ceva din corabia cu numele R.S.S.M., care intra într-un naufragiu iminent, îi propun maestrului postul de ministru al culturii, iar subsemnatului – cel de ministru al științei și învățământului. Fire ezitantă și nehotărâtă, cel de-al doilea avea să aștepte venirea lui Mircea Druc pe post de prim-ministru. Primul, impulsiv și nerăbdător de a face, în vâltoarea evenimentelor, cât mai multe schimbări benefice suflării naționale, acceptă, la început de 1990, cu patru luni mai devreme, să intre în guvernul pe ducă Pascari. Și bine făcu, dacă ținem cont de hălăciuga spirituală, care se cuibărise în domeniul culturii și în cel al învățământului din „provincia cu vreo cinci județe și nouă stâni de la est de Prut”!

Am avut ocazia să lucrez, în perioada 1990-1994, în calitate de ministru al științei și învățământului, alături de ministrul Ion Ungureanu, în trei guverne consecutive: Druc, Muravschi, Sangheli. Deși îl cunoșteam de la distanță încă de la descinderea din 1960 la „Luceafărul” și îi urmăream cu frenezie exuberanta sa evoluție artistică, abia în anii de ministeriat, iar apoi, în anii de pribegie la București, aveam să-l cunosc în persoană pe omul de suflet, omul de omenie și bărbatul de acțiune Ion Ungureanu.

Ca ministru, a purces cu râvnă de Hercule la curățirea de noroi a grajdurilor lui Augias din așa-zisa cultură națională moldovenească, care numai națională nu era. Cu ce

elan, cu câtă îndârjire s-a apucat de zidirea templului național în cultură dornicul de libertate și de dăruire totală pentru deșteptarea neamului ministru și actor-tribun Ion Ungureanu! A elaborat, fiind secundat de regretatul curajos sufletist Iacob Burghiu, strategia privind: reformarea învățământului artistic și a celui religios din seminariile duhovnicești, introducerea predării religiei în școala de cultură generală, instituirea învățământului religios superior în limba maternă prin crearea facultății respective în cadrul universității de stat și, în perspectivă, deschiderea Academiei de Teologie în limba română; dezvoltarea rețelei de biblioteci publice naționale, alimentarea lor cu carte în limba maternă și eliminarea reziduurilor ideologice învechite; reabilitarea și, în consecință, oficializarea bisericii ortodoxe române din Basarabia prin crearea Mitropoliei Basarabiei, smulgerea ei de sub tutela Patriarhiei moscovite și readucerea firească sub oblăduirea Patriarhiei române; restabilirea lăcașelor de cult creștine distruse de buldozerele ideologiei bolșevice și comuniste; reformarea activității teatrale și muzeistice: renovarea sediului Teatrului Național și a sediilor diferitelor instituții publice de cultură, orientarea repertoriului spre dramaturgia și opera națională și spre marile capodopere ale dramaturgiei și operei universale, evidențierea componentei naționale în ilustrativitatea muzeelor, înființarea unui muzeu al satului în aer liber la Chișinău, îmbunătățirea situației materiale a slujitorilor Melpomenei, depolitizarea instituțiilor pendinte ministerului și dezideologizarea artei vizuale plastice, monumentale etc. Ministrul Ungureanu nu numai

că a elaborat, ci și a întreprins pași concreți pentru materializarea acestei strategii. S-a bucurat cu sinceritate de copil de ceea ce i-a reușit, poartă în suflet și acum povara unor lucruri neîmplinite sau neapreciate după merit de omniprezenții noștri cărcotași.

Câteva dovezi palpabile. A izgonit din bibliotecile publice duhul satanic al literaturii ideologizante și de partid. Ce tâmbălău ridicaseră atunci locotenenții fostului regim, incriminându-i că ar face autodafeul literaturii în limba rusă, înlocuind-o cu cea în limba română! Nu scoteau, în schimb, o vorbă că toate bibliotecile zise naționale erau completate, în medie, cu doar trei la sută literatură în limba maternă a populației majoritare din republică. Cât privește așa-zisa distrugere din biblioteci a marii literaturi ruse, ce blasfemie mai pogană poate fi adusă pe capul unui om de cultură, crescut în spiritul adorației față de scrisul lui Lev Tostoi, Alexandr Pușkin, Mihail Lermontov, Fiodor Dostoievski, Anton Cehov, Serghei Esenin, Anna Ahmatova, Boris Pasternak, Mihail Bulgacov!

La solicitarea neamului ce se voia eliberat din întunericul unei ideologii care îl lipsise de conștiința identității de sine, a zătrit, împreună cu inimosul primar Nicolae Costin (care a plătit cu prețul propriei vieți temerara sa acțiune de aducere în sânul neamului un oraș completamente înstrăinat), din plin centrul Chișinăului, simbolurile din oțel inoxidabil și din granit ale lui Marx, Engels, Lenin, amplasându-le acolo unde le era locul: la cimitirul figurinelor de paie care au încercat să schimbe cursul normal al istoriei.

A renovat monumentul mare-

lui voievod Ștefan, amplasându-l la locul din care îl strămutaseră cerberii regimului pentru a nu adumbri „măreția” lui Lenin din fața Casei Guvernului, i-a redat aspectul pe care îl nemurise sculptorul Alexandru Plămădeală. E cazul să menționăm că ministrul Ungureanu, cu sprijinul competent al Preasfinției sale părintelui Nestor Vornicescu, compatriot de-al nostru, mitropolit al Craiovei și al Olteniei, a întreprins toate demersurile necesare către Patriarhia Română și Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române pentru canonizarea voievodului Ștefan, lucru pe care poporul îl făcuse de mult în cântecele sale. Dacă astăzi îl putem numi oficial pe domnitorul nostru Ștefan cel Mare și Sfânt, să știți că în aceasta este și o mică parte din marile eforturi organizatorice depuse de ministrul Ion Ungureanu.

Demersurilor sale pentru recunoașterea de către stat a Mitropoliei Basarabiei li s-au împotrivit cu o rezistență de zbiri Patriarhia Rusiei și acoliții acesteia din așa-zisa mitropolie a Chișinăului și a Moldovei, dar și comuniștii-atei, deveniți dintr-odată locotenenții Patriarhului Moscovei și al întregii Rusii Alexei al II-lea și ai reprezentantului fidel al acestuia pe străvechiul pământ al lui Ștefan – Vladimir Cantarean. Cauza ministrului Ungureanu o vor duce mai departe, peste ani, și o vor câștiga numai cu sprijinul Strasbourgului urmașii lui de nădejde Vlad Cubreacov, Sergiu Cucuietu, Ilie Ilașcu ș.a. În schimb, domnul ministru al culturii și cultelor s-a învrednicit de înțelegere perfectă și sprijin deplin din partea aceluiasi părinte Nestor Vornicescu, a Patriarhiei Române și a Sfântului Sinod

atunci când l-a propus pe Sfinția sa părintele Petru (Păduraru) de Bălți pentru funcția de mitropolit al Basarabiei și Exarh al Plaiurilor. Mitropolit într-o mitropolie pentru recunoașterea căreia a trebuit să lupte ani de zile și care este nevoit și astăzi să-și apere parohiile de atacurile violente din partea acoliților lui Vladimir!

Ministrul Ungureanu ne-a adus acasă un muzeu de istorie cu adevărat românească, iar în fața lui ne-a înveșnicit în bronz Lupoaița și cei doi gemeni, Romulus și Remus, precum și demnitatea și mândria dăltuite în bronzul istoriei de către apostolul veșniciei neamului românesc Mihai Eminescu: „Noi de la Roma venim. Din Dacia Traiană”.

Chiar dacă azi unii preținși politicieni de pe malurile Bâcului sau ale Dâmboviței încearcă să minimalizeze, bagatelizând-o, semnificația podurilor de flori și de suflet dintre cele două maluri ale Prutului într-o perioadă când încă mai exista U.R.S.S. și cordonul de sârmă ghimpată, noi, cei cu suflet, simțire și gândire românească, nu trebuie să uităm euforia, dar și disperarea cu care se aruncaseră românii de o parte și de alta în apele reci ale râului despărțirii noastre, de teama că nu vor reuși să mai treacă pe celălalt mal pe podul străjuit de grănicerii ruși pentru a se îmbrățișa, frate cu frate, și a-și exprima bucuria că încă n-au murit, că încă mai sunt în viață, că încă mai speră să smulgă, o dată și pentru totdeauna, afurisita sârmă ghimpată care-i desparte și li se înghețe în suflet. Nu trebuie să uităm că la constituirea acestor punți se află artizanii sfântului și mărețului ideal de unire-n cuget și-n simțiri, basarabeanul Ion Ungureanu

din partea stângă și basarabeanul Victor Crăciun – din partea dreaptă a Prutului.

Prin fondarea bibliotecii românești „Onisifor Ghibu” (azi – „Onisifor și Octavian Ghibu”) și amplasarea ei în sediul fostului Palat „Prietenie” din Chișinău, alături de teatrul „Eugène Ionesco”, cu toată reticența voalată inițial și chiar ostilitatea fățișă de mai târziu din partea conducerii republicii, pornită să izgonească o bibliotecă românească și un teatru românesc, ce le stă ca un ghimpe în ochi, din incinta unui templu pe care și-l atribuie și astăzi, ministrul Ion Ungureanu a pus piatra de temelie împreună cu primăria orașului Chișinău a unor biblioteci de carte românească de mai târziu precum „Transilvania”, „Alba-Iulia”, „Târgoviște”, „Ovidius”, „Maramureș”, „Târgu-Mureș” etc.

Monumentul înălțat în memoria ilustrilor cărturari ardeleni și mari luptători pentru reunirea Basarabiei cu Patria-mamă Onisifor și Octavian Ghibu este de asemenea o materializare întârziată a ideii lui Ion Ungureanu. Este și un ultim omagiu adus de românul basarabean Ion Ungureanu românului ardelean Onisifor Ghibu și feciorului acestuia, Octavian Ghibu, pe care l-a cunoscut personal, l-a consultat în cele mai acute și spinoase probleme de readucere acasă a elementului românesc pierdut, l-a venerat cu dragoste de fiu până la trecerea acestuia din urmă în împărăția lui Dumnezeu...

Orice s-ar spune despre inoportunitatea momentului ales, oricâte minciuni s-ar debita despre, chipurile, indiferența ministrului față de destinul actorilor (să i-o spună surdu lui mutu, nu un denigrator de profesie unui om de teatru care

a fost hăituit ani de-a rândul de conducere și de unii haidăi lipsiți de talent, roși de invidie și ahtiați de mărire), Teatrul Național „Mihai Eminescu”, renovat și renăscut ca pasărea Phoenix, este de asemenea un monument și o mărturie a eforturilor pentru revigorarea spiritului național, depuse de domnul ministru Ion Ungureanu.

Pe perioada ministeriatului și prin contribuția directă a dlui Ungureanu (și a subsemnatului) a luat ființă Facultatea de Teologie, biblioteca facultății a fost completată cu literatură de specialitate prin donațiile Patriarhiei și mitropoliilor din România, s-au pus temeliiile unor noi biserici, au fost trimiși la studii în România, la seminare și facultăți de teologie, zeci de tineri recomandați de fețe bisericești din republică. Au fost stabilite și sprijinite colaborările dintre bibliotecile, teatrele, muzeele, instituțiile duhovnicești din cele două state românești. Este pentru prima dată când au fost puse bazele reale ale unei colaborări la organizarea unor manifestări culturale comune: montare de spectacole cu participarea unor regizori de pe ambele maluri de Prut, premiere, festivaluri, recitaluri, concursuri cu prezența participanților din ambele state etc.

„Să facem cât putem, ba chiar mai mult decât putem, și cât mai repede unirea spirituală. Să facem unirea prin cultură, simțire și cuget, era în perioada 1990-1994, ca la 1859, crezul ministrului moldovean Ion Ungureanu. Cealaltă mare unire se va produce de la sine”. Și Ion Ungureanu a făcut cât a putut. Ba chiar și mai mult. Mărturie ne stă dârzenia cu care se opune vitregiilor vremurilor post-renaștere opera

ministrului Ungureanu: Teatrul Național, teatrul „Eugène Ionesco”, Biblioteca „Onisifor și Octavian Ghibu”, bibliotecile românești din capitală și din alte centre, mitropolia Basarabiei, legalizată, Lupoanca, Ștefan, copiii din Piața Marii Adunări Naționale, care au ieșit cu miile să apere, cu nevinovăția sufletelor lor candidă, adevărul de care le-au fost privați părinții: limba română, cartea românească, istoria românilor, biserica neamului basarabean.

Unirea cea mare nu s-a produs. Nici unirea cea mică n-a prins rădăcini durabile peste tot. A venit revanșa din 1994 a militanților pentru cauza lui Lenin și pentru huzurul lor de slugoi fideli ai imperiului de carton. S-au războit cu foștii miniștri „pronunioniști” cum le-a fost pe plac: ministrului științei și educației i s-a îngădit reîntoarcerea la munca universitară, ministrul culturii și cultelor a fost lăsat fără loc de muncă etc.

Ion Ungureanu este, cred, primul în istorie ministru cu legitimație de... șomer. Când s-a prezentat la Oficiul forței de muncă din sectorul Buiucani, o funcționară de limbă rusă, care, după cum se vede, auzise de dl ministru Ungureanu, după ce completase adresa de la domiciliu, la rubrica „profesia” a scris „ministru”, a notat data începerii statutului de șomer (14.07.1994), l-a instruit care sunt obligațiile șomerului („a se prezenta la Oficiul forței de muncă cel puțin o dată la 10 zile (iar la invitație – și mai des) pentru a lua cunoștință de diverse variante privind posibilitatea de angajare”; „a sprijini Oficiul forței de muncă la urgentarea propriei angajări” etc.) și i-a înmănat carnetul de șomer nr. 40 571.

Negăsindu-și un loc de mun-

că în republică, în 1995 este nevoit să se autoexileze din nou. De astă dată, ca o replică dată „moldoveniștilor fundamentalisti primitivi”, în propria țară, România. Este angajat la Fundația Culturală Română ca vicepreședinte. Acesta este terenul în care s-au manifestat din plin capacitățile organizatorice, manageriale și de mare român ale maestrului. Cred că nu există asociație, organizație, redacție, cenaclu, grup coral, școală de pictură, artă, muzică, director de editură, personalitate de creație etc. din Basarabia și de pretutindeni, care să nu fi beneficiat de audiența, bunăvoința, sfatul și susținerea maestrului. Cabinetul dlui ministru moldovean Ungureanu parcă ar fi fost statul-major al românilor de gândire și de simțire românească de pretutindeni. Sărbătorirea zilelor Basarabiei; sprijinul financiar al publicațiilor de limbă română din Basarabia și Bucovina (*Limba Română, Destin românesc, Alfa și omega, Cugetul, Luminătorul, Contrafort, Literatura și Arta, Semn, Sud-Est, Clipa siderală, Atelier, Glasul Bucovinei* etc.); donație de literatură pentru bibliotecile din Republica Moldova și din alte comunități de români; editarea unor cărți ale autorilor basarabeni; achiziționare și donare de material audio-vizual (casete, filme); organizarea unor cursuri de perfecționare de limba română, precum și de cultură și civilizație românească pentru profesorii de limba română, ziarisții din comunitățile românești din afara granițelor; lansări de carte, festivități de premiere; organizare de simpozioane internaționale; expoziții de pictură, fotografie artistică; ateliere de lucru, seminare; seri de creație de autor; concerte de creație ale co-

piilor talentați etc. – toate acestea și multe altele sunt în grija domnului Ungureanu. Domnia sa este omniprezent la acțiunile organizate de propria instituție, dar și la manifestările culturale, artistice, comemorative din capitală și din țară, depune atâta suflet și pasiune în tot ce face încât arde ca o stea din galactică. Iată, bunăoară, ce-i scria în 1995 proaspătului vicepreședinte al Fundației domnului ministru al culturii și cultelor din România, căruia îi solicita sprijin într-o problemă ardentă: „Eu ard ca pe o tigare încinsă. Ajutor! Bătălia pentru limbă (limba română din Basarabia – *n.n.*) trebuie câștigată, înfrângerea este exclusă!”. Indiferența unor funcționari din birocrăția românească îl indignează la culme, făcându-l să i se adreseze în septembrie 1995 președintelui Camerei Deputaților: „Vă adresez, disperat, Nota alăturată, care a fost întocmită încă în luna mai, a bătut multe praguri, dar, din păcate, fără nici un rezultat”. L-am văzut în repetate rânduri cum se zbate pentru soluționarea problemelor în audiență la domnul președinte al statului, la domnul ministru al culturii, la domnul președinte al Fundației Culturale. Fără să vreau, îmi trece prin minte calificativul de „ratați”, atribuit de către un pretins creștin-democrat din Republica Moldova basarabenilor ostracizați acasă, care își continuă activitatea slujind cauza Basarabiei în România. Cu riscul de a mă repeta, îl voi întreba pe răuvoitor: să fie oare ratat un Ion Ungureanu, pe care îl cunoaște și îl admiră o țară românească pentru talentul, curajul, măiestria oratorică și sufletul de român adevărat; senatorul Ilie Ilașcu, care și-a pus viața pe altarul credinței și al adevărului,

azi președinte al Comisiei pentru sănătate din Parlamentul României și reprezentant al Parlamentului României în Adunarea Parlamentară de la Strasbourg; distinsa poetă, deputat în Parlamentul României, Leonida Lari; ex-premierul Mircea Druc, care a reprezentat onorabil România la misiunea noastră diplomatică din Rio-de-Janeiro; biologul și medicul Mircea Ciuhrii, prof. univ. dr., șef al unui laborator propriu de cercetări științifice și de tratament cu produse naturiste, cunoscut în România și în lume prin rezultatele sale; matematicianul prof. univ. dr. Dionis Lica, mult timp șeful catedrei de biotehnologii la o prestigioasă instituție de învățământ superior din București? Ratați sunt cei care, de dragul carierei și al căpătuirii, au trădat așteptările electoratului, idealul național și au pactizat cu diavolul.

Ion Ungureanu este o personalitate marcantă în viața culturală nu numai din Republica Moldova, ci și din România. Prezent la premierele și festivalurile de teatru și de film, făcând parte, adeseori, din componența juriului, pronunțându-se competent, profesionist, asupra mesajului ideatic și a măiestriei actoricești. A fost și a rămas un bun prieten cu confrății săi de meserie din țară: Ion Caramitru, Adriana Trandafir, Mircea Albulescu, Tatiana Popa, regretații Marin Sorescu și Nicoleta Toia.

Nu există, la fel, manifestare cu caracter patriotic național la care maestrul nu ar participa și nu și-ar spune răspicat cuvântul. Nu există apeluri, adrese, adeziuni în apărarea cauzei naționale sub care să nu aflăm și numele Domniei sale. Nu există discurs sau intervenție din partea maestrului – zeci, ba chiar

sute, toate fulminante prin arhitectura lor, prin patosul cu care sunt rostite, prin verva și spiritul lor polemist, prin logica argumentelor zdrobitoare, – care să nu spargă zidul de beton al indiferenței căpătuiților și ghiftuiților de moment. Aparent lejere, curgătoare, improvizate ad-hoc, în realitate ele ascund o riguroasă pregătire prealabilă, așa cum o demonstrează brulioanele care s-au mai păstrat.

Omul de cultură Ungureanu este și un profund analist politic. A știut să convingă oamenii puterii că nu este neapărat a semna un tratat învechit și umilitor cu Federația Rusă, ba nici chiar cu străina de istoria, cultura, limba neamului putere românofobă de la Chișinău. Regretă că nu l-a putut convinge nici pe ministrul de externe Adrian Severin și nici pe președintele de atunci al României că nu e cazul să se recurgă la „sacrificii istorice” și nici la cedări benevole de teritorii cucerite de un alt ocupant, care s-au pomenit în componența Ucrainei, numai de dragul semnării unui tratat umilitor cu aceasta din urmă. În sutele de interviuri pe care le-a risipit prin periodica de la Chișinău, din România și din alte părți și care, adunate împreună, ar constitui o contribuție la ilustrarea genului, Ion Ungureanu s-a pronunțat în problemele abordate deschis, franc, nevoalat, fără menajamente sau convenții diplomatice, cu un curaj de a cărui existență mulți de la noi nu mai au știre în ieșirea noastră generalizată. Observații și concluzii dure de felul: „*Mitropolia Moldovei este Armata a XV-a a Rusiei la Chișinău*”; „*Putin aplică porunca lui Stalin pentru refacerea Imperiului Rus*”; „*Astăzi Rusia, machiată democra-*

tic, se dă bine pe lângă OSCE, pe lângă guvernele occidentale și se vrea lup la stână în Basarabia”; „Occidentul și SUA, care nu văd cu ochi buni bazele militare rusești din Transnistria, se lasă adormiți și cedează în fața dulcii arii a lui Putin despre federalizarea Republicii Moldova”; „Eu nu doresc Rusiei ca tătara să fie impusă ca limbă oficială sau ucraineană. Fiindcă Moscova e plină de tătari și ucraineni. Nu le-aș dori rușilor să fie nevoiți s-arată pașaportul și 500 de euro, ca să se poată închina la mormântul lui Pușkin, așa cum am ajuns noi, dacă vrem să ne închinăm la mormântul lui Eminescu”; „România merge în vârful degetelor în propria casă” ș.a. din interviurile date de Ion Ungureanu au intrat în vogă și au devenit un fel de expresii înaripate în limbajul românilor instruiți de pe ambele maluri ale Prutului. Sunt convins că ele nu le gâdilă urechile nici conducătorilor la care s-a făcut aluzie sau trimitere directă și nici împăunaților din metropolă sau din gubernie. Însă dacă nu s-ar exprima astfel, dacă nu ar fi incisiv ca Tăunul din renumitul roman omonim al lui Etel Lilian Voinici și necruțător ca Eminescu-publucistul, acesta nu ar mai fi inconfundabilul, irepetabilul, intransigentul om liber Ion Ungureanu. O, cât de mult a râvnit creatorul acest dulce cuvânt: libertate!...

Mândru, sobru, aparent distant, solitar în frământurile sale și în durerea trădării din partea alor săi, Ion Ungureanu este, în realitate, o fire deschisă, extrem de sociabilă, comunicativă, sinceră, credulă chiar și deci vulnerabilă, caracteristici de care au profitat nu o dată și care i-au adus neplăceri din partea unor invidioși și răuvoitori. Maestrul nu se

teme de aceștia din urmă („Nu morcailor când vor câinii, se încurajează fostul ministru. Am mai trecut noi prin acestea.”), ci îi compătămește că-și irosesc forțele pentru lucruri de nimic. Știe să tănuiască în sine durerile neîmplinirilor, care îi răvășesc sufletul în clipele de singurătate. Îl roade la inimă trădarea oamenilor în care a crezut.

Om de mare omenie. Săritor la nevoie, gata să împartă bucățica de pâine cu cei suferinzi. (Scriitorul Vlad Zbârciog, el însuși un exemplu clasic de devotament și sacrificiu față de un om de care ți-ai legat destinul, ar putea confirma cât de mult s-a zbatut maestrul pentru apariția cărții Luciei Purice atunci când aceasta mai era în viață, cu câtă grijă îi procura la București medicamentele lipsă la Chișinău în anii de suferință a talentatei eseiste, cu ce dragoste i-a vizitat într-un amurg înzăpezit de Crăciun și le-a alinat tristețea și suferința cu un monospectacol-recital din poemul lui Martin Opitz „Zlatna, sau Cum-păna dorului”.)

...La observatorul astronomic din Crimeea, acum câțiva ani buni, savanții au descoperit în galactică o nouă stea, căreia, ca un omagiu pentru contribuția compatriotului nostru din Giurgiu-lești Eugeniu Grebenicov la dezvoltarea științei, i-au dat numele omului de știință basarabean.

Pe firmamentul culturii noastre materiale și spirituale din spațiul românesc comun arde, sus-sus de tot, orbitor de strălucitoare și dumnezeiesc de frumoasă, steaua maestrului Ion Ungureanu.

Nicolae MĂTCAȘ

Galina GRĂDINARI

STUDIUL DE CAZ – METODĂ EFICIENTĂ DE DEZVOLTARE A COMPETENȚELOR COMUNICATIVE

Metoda studiului de caz se află la baza formelor de învățământ propuse de către Graduate School of Business Administration of Harvard. Ea a fost inițiată în Franța, în 1926, de către Andre Siegfried. Ulterior, s-a bucurat de o extindere mai largă în sectoarele învățământului superior, apoi în cele ale educației în general.

R. Yin dă următoarea definiție a studiului de caz: „o cercetare empirică ce analizează un fenomen contemporan în contextul vieții reale, granița dintre fenomenul respectiv și context fiind incertă, o analiză în care sunt utilizate surse multiple de date”.

Un studiu de caz poate fi o situație umană complexă unică, de exemplu, o decizie majoră cu consecințele ei, un proiect ce se implementează, un eveniment important etc., care urmează să fie investigate în contextul lor concret. În viața socială există evenimente unice, nerepetitive, situații rare sau extreme, chiar critice, destul de problematice, care pot fi analizate, investigate într-un studiu de caz singular sau multiplu.

Posibilitatea de control asupra fenomenului este mică sau chiar nulă. Întrebările la care răspunde studiul de caz sunt „cum” și „de ce” a avut loc un fapt, un anumit eveniment, o situație, o decizie.

Robert E. Stake definește studiul cazului ca „studiul unui singur caz, particular și complex, în vederea înțelegerii funcționării lui, cu circumstanțele importante”. În continuare, precizează: „studiul cazului nu reprezintă o alegere metodologică, ci o alegere a obiectului de studiu”. Din punctul de vedere al scopului cercetării, în funcție de care se face și alegerea cazurilor, Robert E. Stake identifică trei tipuri:

Studiul cazului intrinsec, în care cercetătorul se concentrează pe descrierea în profunzime a unui fenomen unificat, fără a urmări testarea ipotezelor sau datele lui generale;

Studiul cazului instrumental, realizat în vederea clarificării unei teorii sau a unei probleme mai generale;

Studiul unor cazuri multiple (colective), în care se încearcă generalizarea caracteristicilor și mecanismelor. Așa după cum spunea Donald T. Campbell, studiul de caz poate fi privit ca un pas mic spre o teorie mare.

Învățarea bazată pe studiul de caz presupune angajarea activă și interactivă a studenților în desfășurarea de activități de analizare și dez-

batere colectiva a unui „caz”, de identificare și examinare a variantelor de acțiune și de luare de decizii în conformitate cu propriul sistem de valori. Astfel, învățarea bazată pe studiul de caz are tangență și cu învățarea prin cooperare, contribuind și ea la dezvoltarea comportamentelor sociale ale studenților, indiferent dacă analizarea și soluționarea cazului se realizează frontal, pe grupe sau individual. În ultimele doua situații, etapa de discutare a variantelor de soluționare se realizează cu participarea întregului colectiv de studenți.

Cazul reprezintă o situație-problemă reală, decupată din realitate, situație care, valorificată în context educațional, explicată, analizată, evaluată și soluționată în cadrul activităților colective ale studenților, asigură premisele necesare formulării de către aceștia a noi recomandări, concluzii, reguli, legități. Studenții își argumentează soluțiile sau deciziile făcând referință la cunoștințele, legile și teoriile învățate deja.

Învățarea bazată pe studiu de caz este o metodă didactică activă care are un șir de avantaje:

- Îi motivează intrinsec pe studenți și îi implică în activitate;
- oferă posibilitatea de a se confrunta cu situații-probleme veridice, extrase din realitate și șansa de a le soluționa;
- îi pune pe studenți în situația de a-și utiliza cunoștințele și capacitățile pe care le dispun în realizarea de demersuri inductive și deductive, în dobândirea și descoperirea noului;
- este un exercițiu activ și interactiv bazat pe argumentări, descoperiri și soluționări;
- îi determină pe studenți să manifeste o atitudine critică și spirit critic față de diferite variante de soluționare a cazului, argumentând în mod rațional varianta optimă;
- presupune dezbateri colective, în cursul cărora se produc schimburi intelectuale, confruntări, argumentări, formulări de concluzii;
- presupune participarea tuturor studenților la dezbaterile și soluționarea cazului prin cooperare;
- studenții ating cele mai complexe nivele de gândire și învățare activă, trecând de la aplicare la analiză, sinteză și evaluare.

Particularitățile studiului de caz țin de prezentarea unei situații în dimensiunile ei caracteristice care permite angajarea specialistului într-un proces de reflecție mai global în legătură cu faptele trăite. În această situație specialistul în domeniul dat are rolul de consultant în cazul care se discută, iar profesorul conduce învățarea, ghidează studenții, le oferă puncte de sprijin, validează soluția și obține feedbackul formativ și sumativ. Profesorul în nici un caz nu va impune propriul punct de vedere referitor la situația în discuție, dar va încuraja studenții să se implice cât mai activ în dezbateri fiind critici și propunând cât mai multe variante de soluționare.

CASE STUDY APPROACH IN TFL

Case discussion is an interactive, student centered exploration of realistic and specific narratives that provide grist for inductive learning. The students engage in the intellectual and emotional exercise of facing complex problems and making critical decisions within the situations imposed by reality. Their differing views and approaches produce a creative tension that exceeds their individual contributions. In their effort to find solutions and reach decisions they acquire substantive knowledge and develop analytic and collaborative skills. Using the Case study approach at the lessons becomes obvious the connection between the textbook and the real world.

There are moments when the standard lecture approach is appropriate, inspirational and superior to other methods. Surely it makes sense to mix and match our teaching techniques to reach the best arrangement possible. Using cases is simply another arrow in our pedagogical quiver.

* * *

Case Study: *Amnesty*

Materials: Posters, handouts

Objectives: by the end of the session the participants will be able to:

- define the elements and the steps in investigating a case;
- understand the word „Amnesty”;
- know the vocabulary on the topic and use it in their speech;
- conduct group discussion;
- acquire communicative skills and taking decisions.

Activities:

IV. Motivation

Warmer: Play hangman with the word Amnesty. If the students get the word before you finish the hangman, explain that he has given amnesty. Do the students know what it means? Explain that in some countries after election or other important event the government offers amnesty to prisoners. Before going to the next stage divide the students into groups of 5 or 6.

V. Information

Write on the board (use the poster) „New President Offers Amnesty!”. Explain that a new president has been elected and as a gesture of goodwill wants to release some prisoners. He / she has called a meeting of advisors (the class) to decide which prisoners should be released. The president has provided each group of advisors with a list of potential prisoners. He / she wants her advisors to recommend which six prisoners should be released from jail.

VI. Practice

Distribute the lists and tell the groups that they have ten minutes (or

whatever time limit you choose) to decide who will be released. They must discuss each case and be prepared to present their choices and give reasons at the end. (They must do this in English!)

Here follows a list of the nine prisoners up for a possibility of amnesty. All are considered as very little risk to society. Please inform the President of your final decision.

Number 1 is a 20-year-old student. He broke into the police's computer system and tried to erase his previous criminal record (some parking tickets). He was also charged with fraud after police discovered he had hacked into a pizza company's computer-and ordered himself free pizzas for over a year. He is serving a five-year sentence.

Number 2 is a 55-year-old engineer. He was charged with manslaughter after he hit and killed a child while driving drunk. He has no previous criminal record. He is serving a ten year sentence.

Number 3 is a 30-year-old mother of two. She was charged with drug dealing when police found half a kilogram of marijuana in her apartment. She says it was for personal use, but drug laws are very strict in this country. She is serving a five-year sentence.

Number 4 is a 24-year-old student and activist. He was arrested during an anti-globalisation protest and charged with terrorism. He is a leader of a non-violent social movement and did not participate directly in any violent acts during his protests. He is serving a three-year sentence.

Number 5 is a 40-year-old businessman. He was charged with fraud when police discovered that he had stolen over \$2 million from his company using a false system of accounting. He is serving a ten-year sentence.

Number 6 is an unemployed woman. She was arrested for stealing food from a supermarket. This was not the first time that she had stolen food, and she had been warned. She is serving an eight-year sentence.

Number 7 is a prisoner of war. He was taken prisoner during the last war with the country's neighbours six years ago. He was a marine and engineer and was responsible for bombing a small village in the mountains. He says he was following orders. The two countries are now at peace. He is serving a twenty year sentence.

Number 8 is a landlord. He was arrested for keeping a block of flats in very dirty, and some cases dangerous conditions. He was also renting the apartments to illegal immigrants and charging a lot of money for them. He is serving a seven-year sentence.

Number 9 is a politician. She was a leading member of the Ultra political party, an extreme group who believed that criminals should be executed and immigrants expelled from the country. The Ultra party is very weak now. She was arrested for stealing party funds and is serving a ten year jail sentence.

VII. Production

Students present their decisions to the class. The class as a whole could vote afterwards, or somebody (the teacher or a student) can take the role of the president and take the decision based on the best arguments.

Give them the following language to help:

In view of the fact... Because of this...

The main reason why... On account of this...

Due to... That's the reason why...

(To be charged with fraud, to be charged with manslaughter / drug dealing / terrorism, criminal record, illegal immigrants, ultra political party, to hack, to serve 5 (3, 8) year (jail) sentence, to be arrested, to expel somebody from something, to follow orders, (non) violent movement, to be executed, criminal record, drug laws).

VIII. Conclusion

IX. Evaluation

BIBLIOGRAFIE

1. Bocos M., *Instruire interactive*, Editura Eurodidact, Cluj-Napoca, 1998.
2. Bolgar, H. (1965), *The case study method*. In B. B. Wolman (Ed), *The handbook of clinical psychology* (pp. 28-38). New York, McGraw-Hill.
3. Campbell, D. T. (1975). *Degrees of freedom and the case study*. *Comparative Political Studies*, 8.
4. Stake, R.E. (1994). *Case studies*. In N. K. Denzin & Y.S.Kincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, CA, Sage.

Gheorghe ȚÂMBAL

METODE ȘI TEHNICI DIDACTICE INTERACTIVE (aspecte practice)

Învățământul în Republica Moldova se află în prezent într-un proces de renovare și reevaluare. În acest context au fost elaborate și aplicate în procesul de predare – învățare – evaluare tehnologii educaționale noi.

În concepția lui V. Guțu, tehnologiile didactice trebuie să orienteze procesul de predare – învățare spre formarea directă și integrată a demersurilor intelectuale și a proceselor psihice de percepere, memorare și gândire.

Până la începutul anilor '90, învățământul și educația în Republica Moldova erau axate pe modelul sovietic reproductiv, care calchia, de fapt, școala lui Comenius (modelul didacticist), conform căreia copilul era desconsiderat, instruirea purtând un caracter mecanicist (elevul era considerat un recipient vid, care trebuia umplut cu cât mai multă informație).

Trecerea la sistemul democratic al educației a oferit posibilități pentru impunerea unor metode și strategii didactice noi, care presupun participarea directă a elevului în procesul de instruire. Acest model curricular pune accentul pe calitate, nu pe cantitate.

Didactica modernă pledează pentru un învățământ activ. Intelectul elevului se dezvoltă prin acțiune, prin utilizarea în învățare a metodelor care cultivă gândirea creatoare, imaginativă, responsabilitatea, capacitatea de cooperare.

În cele ce urmează, ne propunem ilustrarea practică a unor metode și tehnologii didactice coparticipative aplicate la lecțiile de limba și literatura română în clasa VI, la predarea temei *Fabula „Doi câini”* de A. Donici.

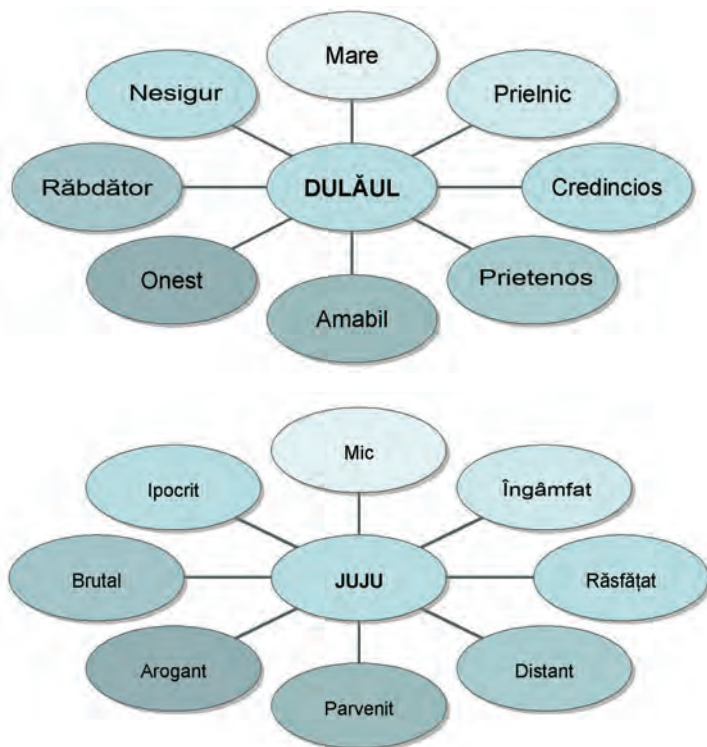
Pentru îmbogățirea vocabularului vom propune următorul *algoritm*:

- reține cuvântul neînțeles;
- citește-l rostindu-l corect;
- concretizează, cu ajutorul dicționarului, conținutul lui semantic;
- alcătuește cu el îmbinări de cuvinte;
- încadrează cuvântul în enunțuri;
- redactează un text scurt în care să utilizezi acest cuvânt.

Etapetele acestui algoritm determină transferul cuvântului din zona *in-cognito* în cea a utilizării active.

Pentru caracterizarea celor două personaje ale fabulei, elevilor li se

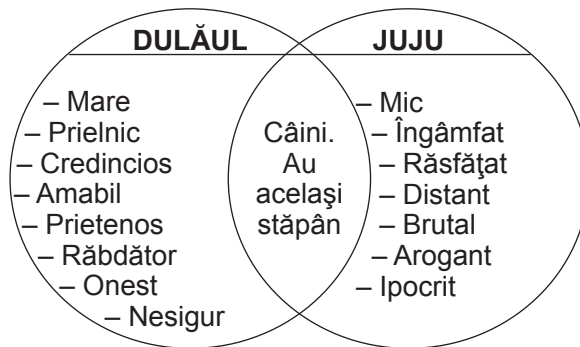
propune să întocmească „păianjenul” / clusteringul, care poate avea următoarea configurație:

Tot pentru caracterizarea personajelor, în plan comparativ, elevilor li se propune aplicarea *graficului T*:

DULĂUL	JUJU
– De neam dulău (mare)	– Cățel (mic)
– Prielnic (favorabil)	– Răsfățat
– Amabil (politicos)	– Îngâmfat
– Credincios (fidel)	– Distant
– Răbdător	– Arogant
– Prietenos	– Parvenit
– Onest	– Brutal
– Nesigur	– Ipocrit

Diagrama Wenn permite analiza comparativă a celor două personaje, metodă ce evidențiază însușirile comune și particularitățile lor individuale.

Discuția (în) panel. Panelul este un grup de 5-7 persoane, care poartă un dialog informal pe o temă dată, toți având permisiunea să participe numai prin mesaje scrise (biletele) pe care le expediază spre un injector de mesaje (de obicei, acest rol și-l asumă profesorul). Profesorul poate cere elevilor să le semneze, pentru a da note adecvate celor care adresează întrebări inteligente sau impun modificări valoroase. Mesajele conțin: întrebări, cercetări, completări, atitudini ale celorlalți față de ceea ce discută panelul și față de modul în care se poartă discuția. Panelul continuă discuția ținând cont de mesajele citite răspunzând, dacă vrea, la întrebări, dar fără obligația de a răspunde tuturor. Temele de discuție la această lecție ar putea fi:

- 1) De ce a recurs autorul la alegorie?
- 2) Lașitatea și viața comodă: există vreo legătură între ele?
- 3) Juju e un prieten adevărat sau...?

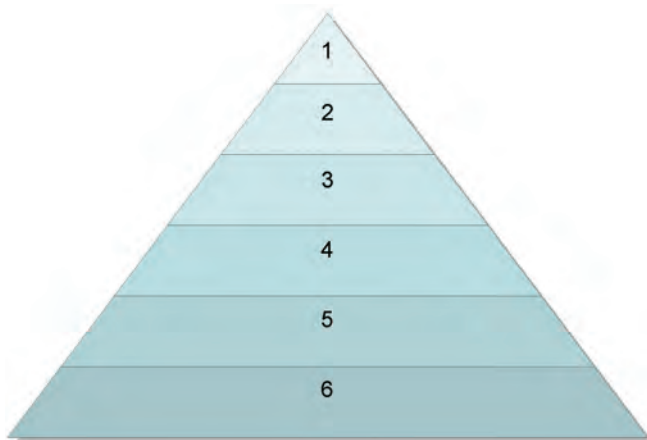
Metoda cubului presupune munca în grup, de aceea întreaga clasă de elevi va fi divizată în grupuri a câte 4-6 elevi, fiecare dintre acestea fiind așezată în jurul unei mese de lucru. Conducătorul va arunca, rând pe rând, pe fiecare masă, un cub, pe fațetele căruia să scrie: „Compară”, „Describe”, „Asociază”, „Argumentează”, „Analizează”, „Numește”.

Acestea constituie sarcinile didactice pe care, ulterior, profesorul le concretizează:

- a. Compară personajele din fabulă cu oameni reali.
- b. Describe personajele: a) câini, b) utili, c) amici.
- c. Confruntă situația celor doi câini cu cea a doi amici care nu s-au văzut demult.
- d. Argumentează că textul e o narațiune identificând: a) naratorul, b) personajele, c) acțiunea.
- e. Caracterizează personajele fabulei, construind graficul T.
- f. Numește modurile de expunere, utilizate de autor în text.

După expirarea timpului rezervat pentru pregătirea sarcinii, câte un reprezentant din fiecare cele șase grupuri prezintă rezultatul grupului său, iar ascultătorii fac notițe.

O altă modalitate de caracterizare a personajelor e metoda **piramida personajului**. Ea poate fi aplicată atât în procesul lucrului individual, cât și în grup:

1. Numește personajul analizat (un cuvânt).
2. Atribute fizice (două cuvinte).
3. Profilul moral (trei cuvinte).
4. Caracterizarea directă (patru cuvinte).
5. Caracterizarea făcută de alte personaje / de elev (cinci cuvinte).
6. Caracterizarea în baza vorbirii, acțiunilor și faptelor personajului (șase cuvinte).

La definirea fabulei ca specie literară este aplicată metoda **Găsește cuvântul-țintă**, care îmbină elementele ludice cu cele docimologice și, grație acestui fapt, suscită interesul sporit al elevilor. Propunem să fie bifată varianta corectă (afirmația sau negația) din dreptul fiecărei întrebări:

a) Textul e scris în proză?	Da.	Nu.
b) Este o narațiune?	Da.	Nu.
c) Se aseamănă cu un basm?	Da.	Nu.
d) Autorul se referă la animale?	Da.	Nu.
e) Utilizează personificarea?	Da.	Nu.
f) Conține dialogul?	Da.	Nu.
g) Autorul recurge la alegorie?	Da.	Nu.
h) E o lucrare științifică?	Da.	Nu.
i) Conține o morală?	Da.	Nu.

După ce au răspuns la toate întrebările, elevilor li se propune să facă o definiție noțiunii de fabulă, apoi să o confrunte cu cea din manual. Astfel se învață a defini și a „descoperi” noțiuni inedite.

Metoda „șase de ce?” e preluată din didactica britanică și constă în pregătirea răspunsurilor pentru șase întrebări „de ce?” consecutive (de aici și titlul).

Model:

- { – De ce boierul l-a luat în curte pe Juju?
- { – Ca acesta să-l distreze.

- { – De ce să-l distreze?
- { – Fiindcă-i plac distracțiile.

{ – De ce-i plac distracțiile?
 { – Fiindcă se plictisește.

{ – De ce se plictisește?
 { – Fiindcă are mult timp liber.

{ – De ce are mult timp liber?
 { – Fiindcă e boier.

{ – De ce-i boier?
 { – Fiindcă are mulți bani.

Metoda sus-menționată este una dinamică și antrenantă. Elevii sunt îndemnați să fie spontani, să răspundă repede, fără a sta mult pe gânduri. Discuția deviază de la subiectul inițial, ajungând într-un făgaș inedit și relevant. Elevii capătă aptitudini de a dialoga, de a improviza.

Metoda problematizării declanșează activitatea independentă, gândirea și efortul intelectual, oferă posibilitatea de a căuta soluții proprii, e un proces cognitiv activ, care solicită aplicarea întregului potențial intelectual, ingeniozitatea și capacitatea de muncă independentă.

Iată două exemple de întrebări problematizante la această temă:

1. Care sunt motivele ce l-au determinat pe A. Donici să apeleze la simbolica animalelor (la alegere)?

2. Ce s-ar fi întâmplat, dacă boierul l-ar fi luat în curte pe Dulău, nu pe Juju?

Metoda problematizării poate evolua într-o *conversație euristică*, în care predomină comunicarea orală inițiată de profesor, orientată special pentru activizarea gândirii logice a elevilor, a unor operații necesare în procesul de descoperire și de valorificare a cunoștințelor și a capacităților conform obiectivelor instituționalizate la nivelul curriculei școlare. Diversitatea întrebărilor oferă o gamă largă de formulări. Miron Ionescu propune următoarea tipologie (exemplele ne aparțin – Gh.Ț.):

Tipul întrebării	Caracteristici	Exemple
Frontală	Adresată tuturor participanților.	Cum se explică faptul că A. Donici apelează la „ajutorul” animalelor?
Directă	Adresată unui anume elev.	„X”, prin ce argumente susții că fabula e o narațiune.
Inversată (nedirijată)	Primită de la un participant și returnată acestuia.	Participantul: „Ce s-ar fi întâmplat dacă Juju nu avea să fie remarcat de boier”. Conducătorul: „Tu ce părere ai?”.
De releu sau de contemplare	Întrebare pe care o adresează participantul conducătorului, acesta o repune altui participant.	Conducătorul: „Z a abordat o problemă foarte interesantă. El susține că uneori câinii se comportă ca oamenii. Ce părere ai în această privință?”.

De revenire	Întrebare pe care conducătorul o pune, reluând o idee expusă anterior de un participant.	Z și-a expus părerea că Juju e un neobrăzat. Poate fi reeducat acest cățeluș?
Imperativă	O cerere categorică și necondiționată.	Rezumați textul. Explicați comportarea personajelor.
De controversă	Răspunsuri ce par contradictorii.	Lichelele, de felul lui Juju, se nasc sau se formează?

Pentru a îmbina utilul cu plăcutul, elevilor li se propune un *joc de cuvinte*. Completând corect pătrățelele pe orizontală, pe prima coloană verticală vor citi numele unui mare fabulist român, autor al fabulei *Doi câini* (Donici):

1. Neamul nostru strămoșesc (**Dac**).
2. Din el ies pui (**ou**).
3. Eu, tu, împreună (**noi**).
4. Haină tradițională pentru femei (**ie**).
5. Circa, aproximativ (**cam**).
6. Plantă industrială, cu flori albastre (**in**).

Metoda dramatizării (jocul pe roluri) are tangențe cu teatrul și e menită să antreneze anumite abilități actricești.

a) Un elev („regizorul”) distribuie rolurile (în cazul de față, trei la număr: autorul, Dulăul, Juju).

b) „Autorul” introduce personajele.

c) Personajele își îndeplinesc („recită”) rolurile.

d) Evaluarea e făcută de „spectatori”.

Pentru acasă elevilor li se le propune completarea portofoliului. Vor selecta informații privind:

a) viața și activitatea literară a lui A. Donici;

b) alte texte-fabule;

c) ilustrații ce s-ar potrivi textului;

d) referințe la creația literară a lui A. Donici.

Aplicând aceste (și alte) metode, procesul de predare-învățare devine mai atractiv și mai interesant, deci mai eficient.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Ivănuș, D., *Metodica predării limbii și literaturii*, în revista *Limba Română*, nr. 2 (44), Chișinău, 1999.

2. Guțu, V., *Dezvoltarea și implementarea curriculumului în învățământul gimnazial: cadrul conceptual*, Editura Litera, Chișinău, 2000.

3. Achiri, I., Cara, A., *Proiectarea didactică: orientări metodologice*, Editura Liceum, Chișinău, 2004.

4. Ionescu, M., *Strategii de activizare a elevilor în procesul didactic*, Cluj-Napoca, 1980.

5. Jinga, I., Negret, I., *Învățarea eficientă*, Editura Editis, București, 1994.

Svetlana DRAGANCEA

ASPECTE DEFINITORII ALE SEMNULUI ICONIC

În prezent se constată o utilizare frecventă a imaginilor, a semnului iconic în sfera consumului, motiv pentru care limbajul iconic a devenit obiectul de studiu al diverselor cercetări.

Imaginile și cuvintele sunt antrenate într-un joc al semnificațiilor. Textul și imaginea se combină în manifestul publicitar pentru a forma un discurs mixt: verbal și vizual. Imaginea nu este însă constituită pe baza unor reguli fixe. Deși producătorii publicității tind să emită mesaje cât mai clare, în decodificarea mesajului vizual intervine subiectivitatea receptorului, iar diversitatea interpretărilor este o dovadă a complexității limbajului vizual.

Apropierea imaginii de limbaj poate fi justificată prin două explicații: 1) imaginea servește din ce în ce mai mult drept mijloc de comunicare în societatea contemporană; 2) lingvistica a descoperit metode de cercetare care pot fi aplicate nu doar la studiul limbii. Este absurd să fii „contra” limbii sau „pentru” ea, de altfel și „pentru” imagine sau „contra” ei. Discuțiile privind „legitimitatea” extrapolării hotarului dintre limbă și imagine (dintre lingvistică și iconică) se datorează utilizării unor metode de ordin general, dintre care o bună parte sunt lingvistice. Semnul lingvistic și cel iconic pot fi comparate sub aspectul formei și al funcției, însă ele diferă prin modul de funcționare.

Vettrano-Soulard M.-C. (1993, p. 94) admite că analogia între semnul lingvistic și cel iconic este posibilă, însă prezintă anumite dificultăți, deoarece mesajul iconic nu este nici linear, nici ierarhizat. Autorul menționează că ceea ce este arbitrar în mesajul iconic nu este semnul însuși, ci felul de a fi plasat într-o structură, procedeu necesar în cazul în care se urmărește să i se atribuie imaginii un sens.

În cadrul imaginii, segmentarea se face în baza diferențierii formale, în timp ce în limbă opoziția oferă o primă informație despre emițător, despre capacitatea lui de a folosi un anumit nivel al limbii (registru familiar, literar). Din punct de vedere iconic, obiectul reprezentat nu comportă aceste nuanțe opozitive, el poate fi doar identificat.

Termenul de *semn iconic* se referă la elementul de bază, purtătorul de sens în imagine. O definiție a acestuia ar putea elucida corelația dintre semnul iconic și semnificația sa. Însă aici intervine o problemă: analogia aparentă a semnului iconic cu ceea ce el denotă. Analiza lingvistică pare, finalmente, mult mai simplă, deoarece se bazează pe niște coduri al căror număr este limitat prin convenționalism și ale căror structuri, la trecerea de la semn la sens, sunt cunoscute. Caracterul adesea arbitrar al semnului lingvistic are un efect simplificator: un semn pentru un mesaj. A vorbi despre analogia acestuia cu imaginea este riscant. Definirea semnului iconic

reprezintă etapa inițială în semiologia imaginii, de aceea numeroși lingviști s-au pronunțat în contradictoriu asupra acestui subiect controversat.

Majoritatea cercetătorilor pornesc de la noțiunea de „icône” (*fr.*). Originile „iconologiei” trebuie căutate în antichitate, în filozofia greacă, la Platon (Francis E. Peters, 1993, p. 170-172), la Aristotel (Francis E. Peters, 1993, p. 79). E de menționat că nici Platon și nici Aristotel nu vorbesc de experiențele senzoriale sau de un domeniu al formelor cu dimensiuni spațiale, de corporalitate reprodusă, evidentă fiind ideea acestor filozofi că *eidos*-ul (înfățișare, formă, tip, specie, idee) există în materie.

De-a lungul istoriei, termenul de *icon* a fost supus discuției sub diferite unghiuri: religios, tehnic, artistic. În lucrările lui Ch. Pierce matricea semiotică cuprinde și explică fenomenul iconicității în corelație cu celelalte două semne – indicele și simbolul, sub forma renumitei sale trihotomii. El definea acest termen drept „des signes qui ont une ressemblance native avec l'objet auquel ils se réfèrent”^{*} (E. Carontini, D. Peraya, 1975, p. 116). Conceptul semiotic de *icon* își dezvăluie semnificațiile la Ch. Pierce în interiorul sistemului său semiologic. („Un *icon* este un semn care se referă la obiectul pe care-l denotă doar în virtutea însușirilor proprii...” (1990, p. 277). „Un semn poate fi iconic [...], poate reprezenta obiectul, în linii mari, prin similaritatea sa...” (1990, p. 286). Aceste definiții par a fi corecte. Să examinăm un exemplu: o mașină de spălat are trei dimensiuni, în timp ce imaginea sa are doar două. S-ar părea că adevăratul semn iconic al mașinii de spălat este însăși mașina de spălat. E vorba, de fapt, de iconicitate, despre care Ch. Morris a spus că nu este decât o problemă de grad: „Un signe iconique est un signe semblable, par certains aspects, à ce qu'il dénote. Par conséquent, l'iconicité est une question de degrés”^{**} (1946, p. 117). Această regulă este lesne explicabilă, deoarece obiectul reprezentat în imagine nu e constituit din același material din care e fabricat în realitate și nu este reprezentat în câteva dimensiuni. Această definiție, preluată de J. A. Ramirez-Rodriguez, apare sub următoarea formă: „Il est possible de considérer comme signe iconique celui qui semble présenter des ressemblances avec ce qu'il dénote dans le meilleur niveau de perception visuelle”^{***} (A. Helbo, 1979, p. 16).

Recurgem încă la un exemplu de publicitate pentru a explica definițiile de mai sus: atunci când vedem o halbă de bere „Arc” pe un afiș publicitar, sau o altă bere, „Leffe” (al cărui gust, chiar de nu-l cunoaștem, îl „deducem”), sesizăm niște stimuli vizuali, anumite culori, raporturi spațiale etc.; coordonăm apoi toți acești parametri până obținem o structură ce ne provoacă senzația unei halbe de bere rece. Având o experiență

* Semnele au o asemănare nativă cu obiectul la care se referă.

** Un semn iconic este un semn asemănător, în anumite aspecte, cu ceea ce el denotă. În consecință, iconicitatea este o problemă de grad.

*** Poate fi considerat drept semn iconic acel semn care pare să prezinte asemănări cu ceea ce el denotă, în cazul celei mai bune percepții vizuale.

acumulată, selecționăm, structurăm datele percepute vizual după anumite coduri. Firește, același manifest publicitar are impact diferit asupra celui ce cunoaște produsul și asupra celui ce nu-l cunoaște. În exemplul amintit, raportul cod-mesaj nu ține de natura semnului iconic, ci de mecanismul de percepție care se identifică, de fapt, cu actul de comunicare.

Dacă semnul iconic ar fi o copie exactă a obiectului real, nu ar fi complicat să-l definim. U. Eco (1972, p. 117) examinează problema semnelor iconice din perspectiva unei tipologii de constituire a semnelor. Semiologul insistă asupra caracterului convențional al semnului iconic, motivând că acesta nu are aceleași proprietăți fizice cu obiectul, el funcționând ca o structură perceptivă asemănătoare cu cea a obiectului.

U. Eco susține teza potrivit căreia comunicarea rezidă nu în raportul dintre cod și mesaj, ci în mecanismele înseși ale percepției. În baza unor coduri perceptiv normale, prin selectarea anumitor stimuli – după ce alți stimuli au fost eliminați – receptorul poate construi o structură perceptivă asemănătoare cu cea a obiectului. În definirea semnului iconic autorul recurge la termenii: asemănare, analogie, motivare, insistând asupra similitudinilor configurative între semn și obiectul reprezentat. El (U. Eco, 1972, p. 188) susține că dependența semnului de obiect se află la originea semnului, iar raportul semiotic se construiește prin punerea în joc a elementelor convenționale. În context, psihologia cognitivă analizează procesarea primară a informației vizuale, apoi se axează pe mecanismele implicate în recunoașterea figurilor, obținând imaginea tridimensională a unui obiect, identificat și recunoscut. În schema generală de procesare a informației vizuale sunt cuprinse următoarele faze:

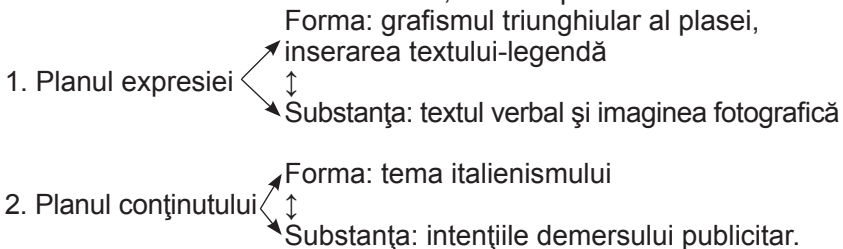
Nivelul primar: procesarea distanței și a adâncimii; procesarea mișcării; detectarea poziției și a formei prin sesizarea umbrelor; procesarea texturii, a cromaticii;

Nivelul secundar: schiță intermediară a recunoașterii, identificării; reprezentare finală în trei dimensiuni” (M. Miclea, 1994, p. 74-77).

Este cert faptul că omul percepe aspectele fundamentale ale obiectului prin intermediul codurilor de recunoaștere, iar identificarea semnului iconic depinde de selecția elementelor ce compun imaginea. U. Eco (1970, p. 37) subliniază că prin codurile de recunoaștere se „structurează blocuri de condiții ale percepției în *seme*, termen ce desemnează ceea ce se numește micro-imagine sau semn iconic minimal (un om, o casă, un arbore etc.), după care noi recunoaștem obiectele percepției...”. Aceasta înseamnă că într-o imagine nu se poate recunoaște decât ceea ce se cunoaște printr-o experiență culturală. Ulterior, U. Eco (1982, p. 255) critică iconismul lui Peirce și Morris. În viziunea lui, „semnele numite iconice sunt codificate cultural”. Codul iconic, susține semioticianul, reprezintă un sistem menit să asigure corespondența dintre elementele grafice (vizuale) și unitățile perceptiv culturale care au o codificare anterioară experienței perceptiv, iconismul fiind exprimat în ecuația „iconic = analogic = motivat = natural” (1982, p. 274). Referindu-se la tema sensibilă a articulării semnelor iconice, U. Eco afirmă că în cazul imaginilor avem de a face cu

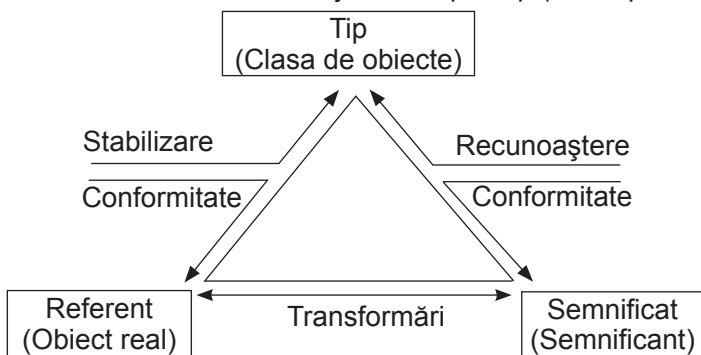
„blocuri macroscopice, texte ale căror elemente articulatorii sunt indiscernabile” (1982, p. 280). Semnele iconice apar ca „texte” vizuale ce pot fi „citite” pe unități constitutive. „Că un așa-numit semn iconic este un text, o dovedește și faptul că echivalentul său verbal reprezintă nu un cuvânt, ci [...] o descriere, un enunț, uneori un discurs întreg, un act de referințe [...]. În afara contextului, unitățile iconice nu au statut și deci nu aparțin unui cod; în afara contextului «semnele iconice» nu sunt deloc «semne»; nu sunt nici codificate și nici nu seamănă cu ceva ce este greu de înțeles” (1982, p. 281-282). Astfel, imaginea trebuie supusă tratamentului discursiv, lecturii pluriplane, procesului de percepție aprehensiune-interpretare. În acest context, Greimas și Courtès (1979, p. 177) văd în „descifrarea semnelor iconice verbalizarea lor, deși – consideră ei – nu este exclus pericolul ca identificarea principiilor de organizare a semnelor iconice să se confunde cu verbalizarea lor și analiza unui tablou, de exemplu, să se transforme într-o analiză a discursului despre tablou”. Ch. Metz (1977, p. 132) a remarcat că „a recunoaște obiectul nu înseamnă a înțelege imaginea, chiar dacă acesta este începutul, constituind doar primul nivel al semnificației, cel al denumirii literale (denotative)”. Marie-Claude Vetrano-Soulard (1993, p. 15) înaintează ipoteza că procesul ce guvernează comprehensiunea mesajelor vizuale în viața de toate zilele, inclusiv mesajele publicitare, urmează una și aceeași schemă. L. Hjelmslev (1968, p. 66) a deschis calea aplicării teoriei sale la alte sisteme de comunicare decât limba. Potrivit lingvistului, orice semn, orice sistem de semne este alcătuit din planul expresiei și din planul conținutului. Să amintim că ceea ce L. Hjelmslev numește „funcție semiotică” corespunde, la alți lingviști, „procesului de semnificație”, „expresia” și „conținutul” însemnând „semnificant” și „semnificat”. În opinia lui L. Hjelmslev (1968, p. 144) există două tipuri de funcții semiotice: denotativă și conotativă. Denotația se dovedește a fi mai simplă, dar nici una dintre cele două categorii, expresia și conținutul, nu îndeplinesc, separat, funcție semiotică. Conotația este mai complexă: unul din termenii ce o constituie joacă un rol semiotic, fie acesta expresia, fie conținutul. Semiologia a exploatat concepția lui L. Hjelmslev pentru a putea contribui la construirea sensului mesajului vizual.

R. Barthes (1964, p. 48) a folosit modelul (glosematic) al lingvistului danez L. Hjelmslev. În publicitatea pastelor făinoase „Panzani”, este reprezentată o plasă din care se rostogolesc mai multe produse: pachete de paste făinoase și legume mediteraniene, cartofi, tomate, ardei. Faptul acesta i-a permis lui R. Barthes următoarea lectură, în două planuri:

Folosindu-se de această teorie, îmbogățind-o, Grupul μ (Francis Edeline, Jean-Marie Klinkenberg, Philippe Minguet) a încercat să extindă analiza imaginii vizuale. Ca rezultat, a consemnat două tipuri de semne vizuale: iconice și plastice: „plastique parce qu'il n'a pas pour référent un être du monde naturel, iconique parce qu'elle n'est pas seule de son genre, mais renvoie à une idée extérieure à elle et à une actualisation de ce concept qui ne pouvait se définir que par sa forme dans l'espace”^{*} (1992, p. 120). De exemplu, o simplă pată fără formă e un semn plastic, desenul unei fețe – semn iconic, iar o figură geometrică este o figură intermediară între cele două. Într-un spectacol semiotic este recunoscut dreptul la existență atât al semnelor plastice, cât și al celor iconice. Deosebirea între cele două tipuri de semne (Grupul μ , 1992, p. 176) nu trebuie percepută ca o independență completă a acestora sau ca o antinomie, ci, mai curând, ca o coeziune a semnelor ce se reflectă într-o relație iconico-plastică. Potrivit cercetătorilor, semnul plastic are trei componente: *textură, culoare și formă*, reprezentând *planul expresiei*. Aceste subsisteme ale semnului plastic sunt bogate în forme de expresie (linii, hașurări, nuanțe cromate, densitate a vopselelor). *Conținutul* semnului plastic este fragil și dependent de context, e ceea ce U. Eco (1982, p. 246-147) numește „ratio difficilis”. Fragilitatea legăturii între planul expresiei și planul conținutului poate fi folosită într-un discurs cu o conotație culturală, devenind ușor identificabil. De exemplu, culoarea *roșie* din planul expresiei este identificată cu ideologia comunistă din planul conținutului, iar *verdele* – cu mișcarea ecologistă. Imaginea publicitară, pentru a fi percepută fără vreo dificultate, trebuie să fie cât mai explicită, de aceea la analiza ei este de preferat studiul semnului iconic, iar semnul plastic îl găsim mai curând în operele de artă (pictură, sculptură, grafică, film) ce cad sub incidența obiectului de studiu al semiologiei vizuale.

Semnul iconic, am menționat și altădată, poate fi definit ca produs al unei triple relații: *semnificantul iconic, tipul* (sau clasa de obiecte) și *obiectul real*, ultimele două constituind „semnificantul iconic”. Aceste elemente sunt reprezentate în schema de mai jos a Grupului μ (1992, p. 136).

* Semnul plastic nu are referent în lumea reală, semnul iconic nu este unic, dar ne trimite la o idee, la actualizarea unui concept care nu poate fi definit decât prin forma sa spațială.

Analogia cu alte triunghiuri semiotice, în special cu cel a lui Ogden-Richards, este evidentă. Grupul μ (1992, p. 138) prezintă obiectul real, *referentul*, ca pe un constituint al unei clase de obiecte. Obiectul se distinge prin *caracteristici fizice*, în timp ce clasa de obiecte are *caracteristici conceptuale*. *Semnificantul* este un ansamblu de stimuli ce corespund unor trăsături care pot fi asociate unui referent cognoscibil. Noțiunea de *tip* (clasă de obiecte) este o reprezentare mentală, un model interiorizat ce stă la baza procesului cognitiv și care poate fi descris printr-o serie de particularități conceptuale dintre care unele pot corespunde caracteristicilor fizice și de altă natură ale obiectului. *Fiecare termen cunoaște o serie limitată de variante și constituie o paradigmă*.

Putem conchide deci că semnul iconic are anumite trăsături specifice referentului, dar, complementar, deține și anumite însușiri deosebite de cele ale modelului. Semnul iconic este un semn mediator, cu funcție dublă, de trimitere la modelul semnului și la producătorul acestuia. Grupul μ păstrează noțiunea de motivație și îi acordă importanța cuvenită în dialectica recepției și (re)cunoașterii semnului iconic.

Semnele iconice se împart, *grosso modo*, în două grupuri: *intraculturale* și *extraculturale*. *Semnele iconice intraculturale* se referă la un concept precis, fără ca percepția lor să fie condiționată de o instruire specială a receptorului. Fotografia sau desenul unui anumit copac (stejarul) ne trimit la un concept real, receptorul local având o experiență a recunoașterii pe care nu o are, de exemplu, un eschimos. (Nu este întâmplător faptul că la traducerea Bibliei în limba eschimoșilor s-a recurs la noțiunea de „ren”, în locul celei de „miel”.)

La recunoașterea *semnelor iconice extraculturale*, experiența receptorului lipsește. Un copil nu recunoaște un brici, iar un adult – un telefon portabil cu aparat de fotografiat digital, dacă nu li se explică la ce folosesc aceste produse. Un semn iconic nou dintr-un manifest publicitar ne trimite la un obiect stereotipic al cărui aspect concret va avea aceleași legături analogice cu obiectul din realitate.

Putem afirma, așadar, că examinarea *semnului iconic* se face din diferite perspective: a raportului de analogie, a mecanismelor percepției vizuale, a experienței culturale, a denotației și a conotației. Deși între lingviști nu există o unanimitate relativ la definiția semnului iconic, este cert faptul că acesta este un mijloc eficient de comunicare. Semnul iconic, la fel ca și semnul lingvistic, este plin de semnificații și reprezintă esența unui mesaj vizual ce poate fi exprimat și verbal, fie printr-un enunț, fie printr-un text.

BIBLIOGRAFIE

1. Barthes, R., *Rhétorique de l'image*, Communication IV, Paris (Seuil), 1964.
2. Carontini, E., Peraya, D., *Le projet sémiotique*, éditions universitaires Jean-Pierre Delarge, Paris, 1975.
3. Corjan, I. C., *Problema iconicității și modelul triadic al semnului vizual*, în *Limbaje și comunicare*, partea II, vol. al VI-lea, Editura Universității, Metz, Suceava, 2001.
4. Eco, Umberto, *Sémiologie des messages visuels*, Communication et langages, nr. 15, Seuil, Paris, 1970.
5. Eco, Umberto, *La structure absente*, Barcelone, Lumen, 1972.
6. Eco, Umberto, *Le signe*, Bruxelles, Labor, 1982.
7. Eco, Umberto, *La production des signes*, Librairie Générale Française, 1992.
8. Francis, E. Peters, *Termenii filozofiei grecești*, trad. rom., Humanitas, București, 1993.
9. Greimas, A. J., Courtes, J., *Sémiotique. Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*, tome I (Hachette), Paris, 1979.
10. Helbo, André, *Le champ sémiotique*, Bruxelles, Complexe, 1979.
11. Hjelmslev, L., *Prolégomènes à une théorie du langage*, trad. fr., Ed. de Minuit, Paris, 1968.
12. Klinkenberg, J-M., Edeline, F., Minguet, Ph., *Traité du signe visuel. Pour une rhétorique de l'image*, Seuil, Paris, 1992.
13. Metz, Christian, *Le perçu et le nommé*, Essais sémiotiques, Klincksieck, 1977.
14. Miclea, M., *Psihologia cognitivă*, Gloria, Cluj-Napoca, 1994.
15. Morris, Ch., *Signes, langages, and behaviour*, New York, 1946.
16. Peirce, Ch. S., *Semnificație și acțiune*, trad. rom., Humanitas, București, 1990.
17. Vettraino-Soulard, M-C., *Lire une image*, Armand Colin, Paris, 1993.

Irina CONDREA

**LIMBA ȘI LITERATURA
ROMÂNĂ:
REGIONAL – NAȚIONAL –
UNIVERSAL
Iași – Chișinău,
24-27 noiembrie 2005**

Simpozionul „Limba și literatura română: regional – național – universal” s-a desfășurat în perioada 24-27 noiembrie 2005 la Iași și Chișinău. Manifestarea a fost organizată de două Facultăți de Litere – a Universității „Al. Ioan Cuza” din Iași și a Universității de Stat din Moldova, în comun cu despărțământul

„Astra” din Iași, care, de fapt, a fost principalul animator și organizator al simpozionului.

Pentru filologii din Chișinău, dar și pentru cei din Iași, acesta era un eveniment de mult așteptat, deoarece comunicarea între profesorii specialiști din mai multe universități este totdeauna nu numai benefică, ci și necesară. Începând din 1990, conferințele sub genericul „Limba română azi”, i-au întrunit pe toți cei care servesc unei cauze nobile – dezvoltarea și prosperarea limbii române pe cele două maluri ale Prutului. Relațiile filologilor din Iași și Chișinău au fost totdeauna apreciate și salutate, căci în multe cazuri s-au desfășurat sub patronajul intelectual al unor mari personalități din lumea lingvisticii române și internaționale, printre care au fost regretații Eugen Coșeriu, Mioara

Chișinău, noiembrie 2005. Participanți la Simpozionul „Limba și literatura română: regional – național – universal” în fața blocului Facultății de Litere a U.S.M.

Avram, Nicolae Corlăteanu, Ion Dumeniuk. Printre animatorii permanenți ai întrunirilor noastre se numără prof. Dumitru Irimia (Iași), prof. Anatol Ciobanu, acad. Silviu Berejan (Chișinău), iar în ultimul timp aceste manifestări se desfășoară și cu susținerea activă a șefilor catedrelor de literatură prof. Nicolae Crețu (Iași) și prof. Mihail Dolgan (Chișinău).

E de remarcat faptul că anume la sugestia despărțământului „Astra” tematica a fost lărgită, astfel încât actualul simpozion nu a mai fost unul exclusiv lingvistic sau literar, ci o acțiune cu o deschidere spre orice domeniu al filologiei.

Sesiunile de comunicări ale simpozionului au avut loc pe 24-25 noiembrie la Iași, iar pe 26-27 noiembrie la Chișinău; una dintre secțiuni a fost dedicată împlinirii a 125 de ani de la nașterea lui Mihail Sadoveanu.

Organizatorii au reușit să realizeze o formulă de schimb, în conformitate cu care mai mulți filologi de la Chișinău au ținut comunicări la Iași, iar cercetători și profesori de la Iași și din alte centre universitare din țară au participat la ședințele de la Chișinău.

La deschiderea simpozionului, care a avut loc pe data de 24 noiembrie la Universitatea „Al. Ioan Cuza” din Iași, comunicările s-au axat pe o serie de probleme importante vizând aspectul național, regional sau european în dezvoltarea limbii și literaturii române, lucru demonstrat și de titlurile lucrărilor prezentate: *Regional, național și*

normă literară de prof. dr. hab. Anatol Ciobanu (Chișinău), „*Localismul creator*” – *generator de valori naționale în context european* – prof. dr. Nicolae Crețu (Iași), *Destinele limbii române: între regionalizare, de / re / transnaționalizare* – prof. dr. Klaus Bochmann (Leipzig), *Limba română „în chingi”* – dr. Gheorghe Moldoveanu (Suceava), *Despre politica lingvistică în Moldova după 2001* – dr. Petru Butuc (Chișinău), *Local și european în avangarda românească* – dr. Ovidiu Morar (Iași), *Avatarurile regionalismului literar* – dr. hab. Sergiu Pavlicencu (Chișinău).

Variate aspecte din domeniul lingvisticii și al științei literare au fost luate în discuție de cei care au prezentat comunicări la ședințele ulterioare: dr. Viorica Molea (Chișinău), dr. Vasile Dumbravă (Leipzig), dr. Ioan Lobiuc (Iași), dr. Monica Timofte (Suceava), dr. Carmen-Gabriela Pamfil (Iași), dr. Gheorghe Colțun (Chișinău), dr. Vasile Botnariuc (Chișinău), drd. Daniela Petroșel (Suceava), drd. Ștefania Ciortea-Neamțu (Timișoara).

În cea de-a doua zi a manifestării la Iași au fost prezentate comunicări de dr. hab. Mihail Dolgan (Chișinău), dr. Ana Ghilaș (Chișinău), dr. Tatiana Ciocoi (Chișinău), acad. Constantin Ciopraga (Iași), dr. Petre Zugun (Iași), drd. Emanuela Ilie (Iași).

Cea de-a doua parte a conferinței a avut loc la Facultatea de Litere a Universității de Stat din Moldova în zilele de 26-27 noiembrie. Participanții la sesiunile de la

Chișinău au fost salutați de reprezentanții instituției gazdă – rectorul Universității de Stat din Moldova, prof. dr. hab. Gheorghe Rusnac și decanul Facultății de Litere dr. hab. Irina Condrea.

Asistența de la Chișinău – studenți, profesori, doctoranzi, masteranzi – a ascultat cu mult interes comunicările celor sosiți din alte centre universitare: dr. Dumitru Irimia (Iași), dr. Iulia Mărgărit (București), dr. Polina Kiseolar (Ismail), dr. Gabriela Haja (Iași), dr. Elena Dănilă (Iași), dr. Luminița Botoșineanu (Iași), dr. Victor Durnea (Iași), drd. Liliana Scărlătescu (Iași), drd. Cristinel Munteanu (Galați), drd. Monica Bilaucă (Suceava), drd. Angelica Hobjilă (Iași), drd. Silvia Golubițchi (Iași), dr. Stelian Dumistrăcel (Iași), dr. Adrian Turculeț (Iași), dr. Doru Scărlătescu (Iași), dr. Cornelia Mănicuță (Suceava).

În cea de-a doua parte a simpozionului au prezentat interesante comunicări chișinăuienii – dr. George Rusnac, acad. Silviu Berejan, dr. hab. Irina Condrea, dr. Ion Melniciuc, dr. hab. Ana Bondarencu, dr. Alexandra Gherasim, dr. Ana Bantoș, dr. Dragoș Vicol, drd. Marin Postu.

Au avut loc, de asemenea,

discuții pe marginea comunicărilor prezentate, s-a făcut schimb de opinii, de impresii și de adrese.

Simpozionul a fost o acțiune extrem de importantă, deoarece toți participanții au constituit un adevărat colectiv științific, un organism reprezentativ al gândirii filologice de pe ambele maluri ale Prutului. Această solidaritate academică ne întărește convingerea că relațiile noastre vor continua prin noi întruniri, lucrări comune, căci schimbul de idei, de valori științifice este în prezent lucrul cel mai de preț în toate universitățile.

Menționăm în mod deosebit că această manifestare științifică extrem de utilă a fost posibilă datorită despărțământului „Astra” din Iași, în special eforturilor depuse de dr. Victor Durnea și dr. Areta Moșu, care au organizat simpozionul beneficiind de susținerea financiară a Ministerului de Externe al României (Departamentul pentru Relațiile cu Românii de Pretutindeni).

În opinia unanimă a participanților, asemenea simpozioane comune, în formula Iași – Chișinău, trebuie organizate cu regularitate, căci ele vor avea un profund impact asupra activității științifice în domeniul filologiei române.

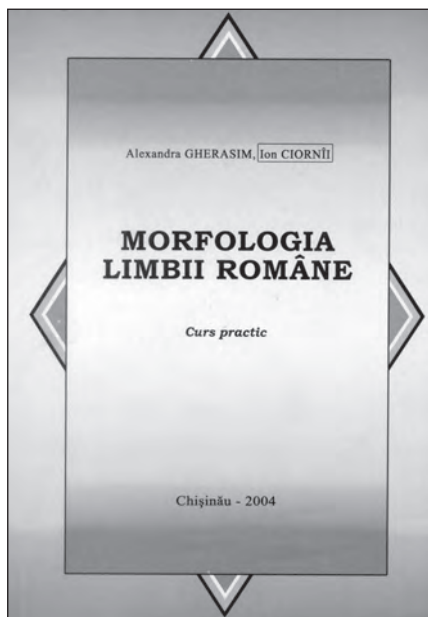
Aliona ZGARDAN

**MORFOLOGIA
LIMBII ROMÂNE
(CURS PRACTIC) –
O CARTE NECESARĂ**

Destinată studenților de la Facultățile de Litere ale instituțiilor universitare, **Morfologia limbii române (curs practic)** este întocmită în corespundere cu programa cursului de Morfologie a limbii române contemporane. Lucrarea urmează, în linii generale, concepția gramaticilor academice (compartimentul *Morfologie*), față de care autorii au operat anumite reducții sau amplificări, completări în spiritul unor studii apărute ulterior.

Printre obiectivele acestei lucrări se înscrie și acela de a asigura însușirea conștientă a fenomenelor gramaticale și a structurii morfologice a limbii române prin sisteme de exerciții atât sub îndrumarea profesorului, cât și în mod individual, actualizându-se, prin exemple concrete, suportul teoretic oferit la prelegeri și în manuale.

Materialul este prezentat în conformitate cu structura morfologică a limbii române, fiind grupat pe categorii gramaticale și organizat în trei module. Exercițiile din primul modul vizează acumularea cunoștințelor teoretice, disocierea noțiunilor, recunoașterea și descrierea structurilor morfologice.

Modulul al doilea cuprinde exerciții de clasificare, analiză și comparare a modelelor. Exercițiile cu caracter creator (de modificare, completare, compunere etc.) sunt structurate într-un modul care presupune formarea competențelor ce stabilesc conexiunea cunoștințelor teoretice cu abilitățile aplicative întru rezolvarea situațiilor de problemă și emiterea unor soluții noi, originale.

La formularea condițiilor exercițiilor și la selectarea materialului au fost respectate cu fidelitate normele limbii române literare descrise, demonstrate și argumentate în tratatele, manualele și lucrările de gramatică. Accentul cade pe evidențierea complexității raporturilor dintre limbă, normă și uz. Principiul de structurare a materiei este cel tradițional, după părți de vorbire și categorii gramaticale.

Textele pentru exerciții au fost

excerptate din operele scriitorilor români clasici și contemporani, din lucrări cu caracter filozofic și din folclor. În selectarea textelor propuse pentru analiză este aplicat, pe lângă principiul de bază, cel instructiv, și altele, complementare, cum este cel al frecvenței fenomenului discutat și cel al consecutivității în funcție de dificultățile pe care le relevă: corectitudine formală, flexiune, sens categorial, relații de omonimie gramaticală. Fiecare capitol, având o structură modulară, se deschide cu un text ce actualizează categoriile lexico-semantice specifice clasei de cuvinte respective, fiind urmat de un set de exerciții pentru a se pune în evidență comportamentul gramatical al lexemelor din clasa de cuvinte studiată, pentru a identifica legitățile cu caracter general și reguli specifice.

În diversitatea de exerciții incitante și spectaculoase se înscriu și cele cu referire la marcarea opoziției de număr prin mijloace sintactice (ex. 41, p. 23), la utilizarea

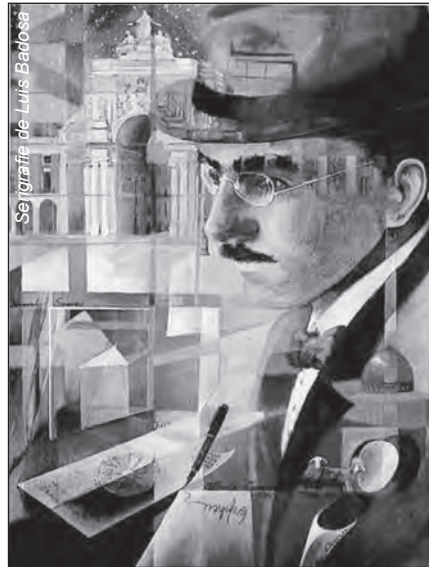
adjectivelor strict reglementate de uz (ex. 102, p. 51), la omonimia gramaticală a pronumelor personale (ex. 153, p. 80), la verbele neregulate și defecte (ex. 205, p. 104) etc.

Cei interesați vor găsi în această carte exerciții ce servesc drept bază de discuție, sursă de creativitate. Studenții își pot crea o imagine unitară asupra sistemului gramatical al limbii române, pornind de la aplicații practice, pot găsi sugestii utile pentru evitarea unor greșeli tipice pe care le fac în analiza gramaticală, vor însuși sisteme alternative de descriere și interpretare a faptelor de limbă.

Pentru fiecare parte de vorbire se propune la sfârșit câte un exercițiu de evaluare, care solicită aplicarea unui algoritm de analiză, iar în anexă se oferă câteva modele de teste.

Considerăm că această carte este un instrument util în formarea inițială a filologilor, a viitorilor profesori de limba și literatura română.

FERNANDO PESSOA 1888-1935

ÎN CĂUTAREA EULUI PIERDUT

Este un mare poet portughez. Unul dintre primii autori moderniști din Portugalia. Și-a inventat trei autori heteronimi (Ricardo Reis, Alberto Caeiro și Alvaro de Campos), cărora le-a atribuit o biografie, o fizionomie și un stil total diferite. Lirică deschisă inovațiilor simboliste și futuriste, într-un limbaj de o mare agilitate (*Mesaj*). Scrieri de teorie literară.

„Desigur, discuția asupra secolului al XX-lea și a avangardei, asupra întregii avangarde, îl cuprinde și pe Pessoa. Îl cuprinde nu numai pentru că poetul ne apare marcat, ca puțini alții, de stigmatele veacului, ci și pentru că se instituie, în primele decenii, în stimul al avangardei, în inventator și nu numai receptor de „isme”, alăturând orfismului, futurismului, cubismului și apoi suprarealismului diverse mișcări născute din el, dintr-o formulă poetică originală, precum paulismul, senzaționismul, intersecționismul. Și iată că Pessoa nu mai este doar glasul unei epoci sau al unui grup, ci e un univers poetic autonom, este „el însuși” chiar dacă, prin definiție, e un individ și un poet plural, o galaxie literară locuită de diferite individualități poetice, toate scriind poezie și fiind active pe planul proiecției artistice.

Cu privire la heteronomia pessoană s-au dat sute de interpretări-explicații: psihanalitice, retorice și poetice. Poeții nu au biografie, s-a spus. Dar s-a întâmplat că tocmai non-biografia lui Pessoa – atât aceea, posomorâtă, de gradul întâi, a funcționarului în case de comerț, a frecventatorului diurn de lăptării lisaboneze și a căutătorului nocturn de paradisuri (sau numai de goluri de conștiință) artificiale, cât și biografia inventată, de gradul al doilea, de individ „locuit” de alți indivizi, cu personalitate disociată și plurală – a căpătat întâietate față de poet și opera lui literară. S-a discutat mai mult despre geneza și apoi despre înscenarea textului, decât despre textul însuși. Chiar dacă Pessoa declarase: «tot ceea ce gândesc, tot ceea ce fac se rotește în jurul operei mele literare».

Diferitele «suprapersonalități» ale lui Pessoa vor menține mereu un raport univoc de supunere față de poetul «el-însuși», față de care nu sunt creații, ci emanații, reflexe, mutilări. Manifestările lor nu sunt acte primare de viață, ci sunt acte secundare de poezie: pentru că viața lor este poezia și motivul vieții – poezie este, mereu și numai, *poetul* Fernando Pessoa.”

Luciana STEGAGNO PICCHIO

Fernando PESSOA

Alberto Caeiro

PĂZITORUL DE TURME

Sunt un păzitor de turme.
Și turma e din gândurile mele
Și gândurile mele sunt senzații
Gândesc cu ochii și urechile
Cu mâinile și picioarele
Cu nasul și gura.

Să gândești o floare înseamnă s-o vezi, s-o miroși,
Să mănânci un fruct e să știi cum i-e gustul.

De-aceea când ziua e caldă
Mai trist sunt de-atât cât mă bucur.
Și cât sunt de lung mă-ntind în iarbă,
Închid ochii fierbinți,
Îmi simt tot corpul lungit pe realitate,
Știu adevărul și sunt fericit.

XI

Femeia aceea are un pian.
Sună plăcut, dar nu-i curgerea apei,
Nici murmur făcut de copaci...

De ce e nevoie să ai pian?
Mai bine să ai un auz ascuțit
Și să iubești Natura.

XIV

Nu-mi pasă de rime. Rareori
Doi copaci sunt la fel și alături.
Scriu și gândesc așa cum florile au culoare
Dar ceva mai puțin strălucit mă exprim
Fiindcă nu am simplitatea divină
De-a fi pe de-a-ntregul doar exterior.

Privesc apa și mă-nduioșez,
Și mă tulbură apa care aleargă atunci când pământul e înclinat,
Și poezia mea e firească așa cum e vântul când bate...

XXXIX

Misterul din lucruri pe unde-i?
 Pe unde-i și nu vrea sa apară,
 Cel puțin să ne arate că e mister?
 Ce știe pârâul, ce știe copacul,
 Și eu, care nu-s mult mai mult decât ele, ce știu?
 Mereu când la lucruri mă uit și gândesc la ceea
ce oamenii gândesc despre el
 Râd ca pârâul sunând răcoros pe o piatră.

Căci unicul sens tănuit din lucruri
 E-acela că n-au nici un sens tănuit.
 Cel mai straniu din tot ce e straniu
 Mai straniu ca visele oricăror poeți
 Ca gândirea oricăruia din filozofi,
 E că lucrurile sunt chiar ceea ce par ele a fi
 Și că nu e nimic de-nțeles.

Da, iată ce-au învățat singure cele cinci simțuri:
 Lucrurile nu au semnificație: au existență.
 Lucrurile sunt unicul sens tainic al lucrurilor.

Àlvaro de Campos

ODA TRIUMFALĂ

La dureroasa lumină de becuri electrice-n hala cea mare din fabrică
 Ard de febră și scriu.
 Cu dinții scrâșnind, ca o fiară stârnită de-a lor frumusețe eu scriu,
 Pentru a lor frumusețe total ignorată de antici.

O, roți, angrenaje, r-r-r-r-r-ul etern!
 Cu un spasm reținut de resort furios,
 Furios înlăuntru-mi, afară,
 Prin nervii aceștia ai mei disecați în afară țâșnind,
 Din pupilele toate-n afară de tot ce-s în stare să simt!
 Îmi e gura uscată, o, mari zgomote moderne,
 De cât vă aud nefiresc de aproape.
 Și capul mi-e greu și fierbinte tot vrând să vă cânt
 Cu un exces de expresie-n toate aceste senzații din mine,
 Exces contemporan cu voi, mecanismelor!

Febril la motoare privind cum privești tropicala Natură –
 Mari tropice umane din foc din oțel și din forțe –
 Eu cânt deopotrivă prezentul, trecutul îl cânt, viitorul,

Căci poartă prezentul în el viitor și trecut
 În motoare și becuri electrice Platon, Vergiliu se află,
 Doar pentru că au existat într-o formă umană Vergiliu și Platon,
 Bucăți de Alexandru cel Mare din secolul poate cincizeci,
 Și atomi hărăziți să stârnească mari febre în capul acelu
 Eschil de prin veacul o sută
 Străbat prin curelele lungi de transmisie, printre volane, pistoane,
 Mugind, murmurând și scrâșnind și răgând,
 Excesive pe trup mângâieri dintr-o singură doar mângâiere
 pe suflet.

O, dacă ar fi să mă pot exprima pe de-a-ntregul cum
 poate-un motor!

Și complet să devin, ca mașina-n
 Triumf să pășesc prin viață ca ultimul tip de automobil!
 Sau măcar străbătut să fiu fizic de toate acestea
 Complet sfâșiat și deschis să devin absorbant
 Pentru-aceste mirosuri de fum, de ulei și cărbune
 Vărsate de flora artificială, avidă și neagră!

O, fraternitate cu orice mașină!
 Promiscuă furie de-a vrea să devii parte-activă
 Din roțile cosmopolite de tren
 Ce se rostogolesc cu turbare pe șine.
 Și din macaralele care încarcă pe vase.
 Poveri în rotirea lor lubrică, lentă,
 Din vuietul disciplinat de uzine
 Și din semiliniștea-n zvon monoton a curelelor lungi de transmisie!
 Europenele ore, rentabile, întinse sunt prin
 Mecanismele acestea de afaceri utile!
 Orașe oprite în vechi cafenele,
 În cafenelele-oaze de zădărnicii zgomotoase
 În care se cristalizează un precipitat
 De rumori și de gesturi utile
 Și roțile astea, dințatele roți, cuzineți de Progres!

O, Minervă modernă lipsită de suflet din porturi și gări!
 Exaltarea cea nouă din fața statuii Momentului!
 Chile și tablă de-oțel, surâzând sprijinită de docuri
 Sau pusa un timp la uscat pe pontoane în port!
 Transatlantică activitate, Canadian-Pacific!
 Luminile, pierderi de timp în hoteluri și baruri,
 La Derby și Ascot, Longchamp,
 Avenuc d'Opera, sau în Piccadilly,
 În sufletul meu, înăuntru!

Hei, străzilor, piețelor, hei, tu, la foule!
 Ho-ho, trecători la vitrine zgâiți!

Negustori, anonimi și escroci îmbrăcați de paradă;
Hei, membrii în cluburile aristocratice;
Mizere chipuri sordide și capi de familie vag fericită
Paterni chiar cu râul de aur curgând prin jiletcă
Dintr-un buzunar în cellalt.
Tot ce trece și trece dar fără a trece!
Prezența cocotelor mult prea stridentă.
Banale discuții (o ști cineva ce ascund îndărătul cuvintelor?)
Dintre burghezele, mamă și fiică,
Umblând prin oraș cu un scop oarecare;
Și grația fals feminină a mersului de pederast.
Eleganta mulțime plimbându-se ca să arate
Că totuși acolo, înăuntru, posedă și-un suflet!

(Aș vrea să fiu eu Souteneur-ul a toate acestea!)

He-hei, frumusețea splendidă a corupției politice.
Dulce scandalul finanței și diplomației,
Pe străzi atentate politice
Și uneori regicidul – lumină –
Fanfară, Miracol pe cerul banal
Și lucid de deasupra modernelor Civilizații!
Jurnale cu știrile de dezmințire,
Articol politic chiar sincer de-atâta minciună.
Anunțuri passez-à-la-caisse lângă crime –
Cu două coloane trecute în pagina-a doua!
Mirosul de tipografie-ascuțit!
Încă ude afișele vient-de-paraître
Pe alb banderola cea roz!
Vă iubesc în tot felul de feluri pe toate.
Cu văzul, auzul, mirosul
Și cu pipăitul (ce-nseamnă să pot să vă pipăi!)
Cu inteligența-n vibrație ca o antenă!
Din pricina voastră îmi sunt în erecție cele cinci simțuri!

Batoze cu aburi și îngrășăminte – progresul agricol!
Chimia-n recoltă, comerțul – știință!
O, mostre-n bagaj de comis-voiajor
Comis-voiajori, cavalerilor rătăcitori ai Industriei,
Voi, prelungiri omenești de birouri și fabrici!

Cupoane-n vitrine, o, voi, manechine! produsul de ultimă oră
Produs inutil de mai toți cumpărat!
Magazine imense cu-o sută de secții!
Reclame-n culori care-apar și dispar!

Salut, tot ce-i nou în construcții, ce face ca azi să difere de ieri!
Hei, betonule-armat, hei, ciment, noi procese!

Progres glorios, armament ucigaș!
 Cuirase și tunuri și mitraliere și aeroplanе!
 Cu dragoste de animal vă iubesc.
 Vă iubesc carnivor,
 Cu iubire perversă privirea-nfigându-mi
 În voi, lucruri mari, inutile, banale, utile.

Obiecte moderne
 Și contemporanele mele, o formă-actuală
 A noii structuri, iminent Univers!
 Revoluția nouă, metalică,-a lui Dumnezeu!

O, voi laboratoare și fabrici și music-hall, o, Luna-Park
 Cuirase și poduri și docuri plutind,
 Minteaa mea tulburată și-aprinsă
 Vă are așa cum posezi o femeie frumoasă,
 Așa cum posezi o femeie frumoasă complet neiubită
 Pe neașteptate-ntâlnită și care îți place destul.

Hei, vitrine de mari magazine!
 Hei, lifturi de blocuri imense!
 Reorganizările de ministere
 Politice, în parlament noi bugete votate,
 O, falsificate bugete!
 (E-atât de firesc un buget ca un pom.
 Parlamentul frumos ca un fluture e).

Interes pentru tot, pentru toate-n viață,
 Căci viața e tot, de la luciul vitrinei
 La noapte – pod tainic clădit printre astre,
 La marea bătrână și gravă ce spală nisipul,
 Rămasă aceeași din vremea când Platon chiar Platon era.
 Trup și suflet cu formă reală,
 Vorbindu-i lui Aristotel ce urma să nu-i fie discipol.

Să mor aș putea măcinat de-un motor
 Cu-acel dulce de tot sentiment de-a fi pradă femeii iubite.
 Zvârliți-mă-n pântec adânc de furnale!
 Sub roțile trenului să fiu zdrobit!
 Sfâșiat pe o punte de vas!

Mazochism, stimulat de mașină!
 Sadismul nu știu cărui nou, cărui eu, cărui zgomot!

Hei, hop-șaa, jocheu în Derby-învingător
 Mozolind bicolora ta șapcă cu dinții!

(Ce-ar fi să poți fi într-atât de înalt cât să nu-ncapi pe ușă!
 Privirile mele sunt anomalii sexuale!)

Hei-hop, catedrale!
Lăsați-mă capul să-mi sparg de mărețele trepte!

În sânge șiroaie să fiu ridicat de pe stradă
Și nimeni cine am fost să nu știe.

Teleferic, tramvaie, melroule, hei!
Palpitați înăuntrul meu până la spasm!
E-he-hei! Hi-ha-ha! Hi-ha-ho!
Hohotiți-mi de-a dreptul în față,
Mașinile pline de petrecăreți și de...
Mulțimea nici veselă, nici supărată de fiecare zi de pe stradă,
Un râu colorat, anonim, tocmai bun să mă scald pe-ndelete!
Ce viață complexă și ce de obiecte prin casele ăstora!
O, de le-as ști tuturora viața, problemele financiare,
Gâlcevile casnice, destrăbălările foarte secrete,
Și tot ce le trece prin minte când singuri rămân în odaie,
Și gestul făcut când nu-i nimeni în jur!
Să nu știi toate astea înseamnă să fii absolut ignorant,
O, ce furie dezlănțuită ca febra, ca împerecherea, ca foamea
Îmi suge obrazul și mâinile mi le-ncordează,
Absurde crispări în mijlocul mulțimilor, gloată
Pe străzile pline de-atâtea-ntâmplări.

Ce lume murdară și proastă, părând încontinuu aceeași,
Cuvinte de-ocară în loc de cuvinte spunând.
Fiii lor prăvălia pândesc să o prade
Și fetele lor, la opt ani – ce frumos! cât îmi place!

.....
Mulțimea aleargă pe schele, ajunge acasă
Pe ulițe strimte ce par ireale de-atâta mizerie.
Lume fantastică – viață de câine,
Mult dincolo de toate acele sisteme morale,
Religia nu-i pentru ei inventată,
Nici arta creată n-a fost pentru ei,
Politica nu vrea în seamă să-i ia.
Vă iubesc tocmai pentru că sunteți așa,
Nici buni, nici răi, și nici imorali de prea jos ce-ați căzut,
Intangibili mereu pentru orice Progres,
Faună miraculoasă din fundul oceanului vieții!

(Măgarul dă roată, se tot învârtește
Pe lângă fântâna cu ghizd din ogradă.
Misterele lumii sunt toate de tipul acesta.
Se șterge pe frunte de praf și sudoare trudit muncitorul.
Și raza de soare sufocă tăcerea de astre.
Muri-vom cu toții, desigur –,
Pădurile pline de umbră de pini în crepuscul,

Pădurile-n care tu copilăria-mi ceva diferit
De ceea ce astăzi sunt eu...).

Dar iată iar consecvența turbare mecanică!
Iarăși obsesia de mișcătoare mașini.
Și furia că mă găsesc deopotrivă în fiecare tren
Care umblă prin lume,

Că-mi iau bun-rămas de pe puntea oricărui vapor
Ce-și ridică brusc ancora sau se desprinde din port.
O, aluminiu, o, fier, o, oțel, o, tu, tablă ondulată!
O, cheiuri, o, porturi, o, trenuri, o, voi, macarale!

Hei, mari accidente de cale ferată!
Surpări de galerii într-o mină!
Hei-ho, naufragii de mări transatlantice!
Hei, revoluții pe-aici și pe-acolo,
Schimbările de constituții, războaie, tratate, invazii.
Vacarm, injustiție și violență, aproape-i sfârșitul,
Invazia mare-a barbarilor galbeni prin toată Evropa,
Alt Soare-ntr-un nou Orizont!

Dar ce-i pasă, ce-i, de acestea ce-i pasă
Vacarmului contemporan strălucind înfocat,
Deliciosului, crudului zgomot de civilizație contemporană?
Căci toate acestea anulează orice, în afară de Clipă,
Momentul, cu trunchiul lui gol și încins de mecanic de tren,
Zgomotosul Moment, țipător și mecanic,
Momentul, dinamica trecere a bieteii bacante,
A fierului, bronzului și-a beției de-atâtea metale.

Hei, trenuri, hei, poduri, hoteluri la ora de prânz,
Aparate fieroase, brutale și minime
Și instrumente de mare precizie de perforat sau forat,
Rotative, burghiuri și escavatoare.
Curaj! Înainte! Hei-rup!
Electricitate, nervi bolnavi din trupul Materiei,
Hei, telegraf fără fir, simpatie metalică-n Inconștient!
Hei, tunele, canale, e-hei. Panama, Kiel, Suez!
Hei, trecutul întreg în prezent
Și întreg viitorul deja înăuntru, în noi!

He-he-hei!
He-he, fructele-acestea de fier din uzina-copac;
Ha-ha, hei! Hi-he-he!
Habar n-am că exist și-năuntru. Mă-nvârt, mă sucesc; mă invent.
Câte trenuri există vor toate să mă ciopârțească.
Urcat sunt pe docuri, pontoane și punți,

În elice de nave întruna mă-nvârt.
Hi-ho-hei!
Sunt electricitatea, căldura mecanică sunt!

Hei, rails-uri și europene uzine de scule!
Hip-ura, ura, pentru mine, sunt totul, sunt toate, mașinile merg,
e-he-hei!

Hop-ș-a-ș-a! Hopa-la!
He-he-hei! Hi-ho-ho!
Z-z-z-z-z-z-z-z-z-z!
De ce nu sunt eu toată lumea, de ce nu sunt eu orice loc!

Ricardo Reis

ODE

*

Ce repede se trece tot ce trece!
Prea iute moare tot ce-i muritor.
E totu-atât de scurt.
Nimic nu știi. Închipuire-i totul.
De roze-nconjurat, iubește, bea
Și taci. Nimic e restul.
Plăcere, dar – domoală.
Căci, Lidia, răsplată nu dă soarta
La cei ce-o siluiesc.
Să smulgem din livada lumii-n taină
Noi fructe de furat,
Să nu trezim din somn pe Erinii,
Desfătului obstacol.
Ca un pârau scurgându-ne tăcuți
S-o savurăm pe-ascuns.
Pizmașă-i, dragă, soarta. S-amuțim.

*

Nu știu trecutul cui mi-l amintesc,
Ce-am fost când fost-am, nici nu mă cunosc,
De cu-al meu suflet parcă aș simți
Simțiri în amintire.
Din zi în zi tot mai descumpăniți
Nimic adevărat de noi ne leagă.
Suntem ce suntem și ce-am fost rămâne
Priveliște internă.

Mircea ELIADE

TEME FOLCLORICE ȘI CREAȚIE ARTISTICĂ

Orișice om de bun-simț care cercetează producția artiștilor și scriitorilor români așa-zisi de „inspirație populară” trebuie să recunoască generala lor mediocritate. Stilul Brumărescu în plastică și artă decorativă, stilul Rodica în teatru (de la Alecsandri la *Chemarea codrului*), stilul Mihail Lungeanu în epică (reprezentând toate elementele necreateoare din sămănătorism) – toate acestea sunt bine cunoscute; și, din fericire, depășite de elitele românești.

Care a fost cauza acestei lamentabile eșuări este lesne de înțeles. „Inspirația populară” s-a fabricat într-un mod automat și exterior. S-au copiat motivele folclorice, s-a reproduș ritmul poeziei populare (genul „vilă”). Dar toate acestea sunt *forme moarte*; și poezia populară, și jocurile populare, și costumul național – toate sunt expresiile perfecte ale unei anumite forme de viață colectivă. Și ca atare, fiind ele înseși expresiile perfecte, realizările definitive ale acestei vieți – nu mai pot servi ca izvor de inspirație pentru alte realizări artistice, nu mai pot juca rolul de *teme*. *Miorița*, cât este ea de perfectă, nu mai poate fecunda o inspirație poetică. Orice s-ar scrie în ritmul și cu lexicul *Mio-*

riței nu va fi decât o pastișă. Ca să crezi ceva în „stilul Mioriței” trebuie să treci dincolo de formele poeziei populare, să cauți și să te adapi de la izvorul din care s-a născut *Miorița*. Dan Botta a încercat această tehnică poetică, în *Cantilenă*, și a izbutit.

Dar care este izvorul acesta din care s-a născut și poezia populară, și plastica, și coregrafia, și arhitectonica populară? Care este izvorul viu care alimentează întreaga producție folclorică? Este *prezența fantastică*, este o experiență irațională, alimentată veacuri de-a rândul de o anumită viață asociată. Tocmai această prezență fantastică, acest element irațional a fost trecut cu vederea de către acei cari s-au inspirat din arta populară. Ei au „interpretat” temele folclorice, au căutat „simboluri” și „eroi”, au încercat să fie „originali” răsturnând perspectivele sau valorile. Au făcut din zmeu un om cumsecade, din Făt-Frumos un cinic blând, din Ileana Cosânzeana o demimondenă. Au vrut să „interpreteze” folclorul – fără să-și dea seama de sterilitatea și frivolitatea acestei operații. În inspirația din temele populare n-are ce căuta originalitatea. Tot ce poate face un artist modern față de temele folclorice este să le adâncească, regăsind izvorul irațional care le-au dat naștere. Prin interpretare și căutare de simboluri, se pierde caracterul irațional al folclorului; se pierd deci elementele sale universale.

În alte cazuri, artiștii și scriitorii n-au intervenit deloc în materialele folclorice cu care au lucrat. Le-au

adus pur și simplu pe scenă, în cărți, în opere plastice. Rezultatul a fost înspăimântător; pentru că nu mai era creație, ci pastişă. Erau forme folclorice perfecte – deci moarte – reproduse sub numele autorilor moderni. Artiștii și scriitorii români au fost orbiți de strălucirea câtorva mari producții populare (*Miorița*, doina, jocul, costumul, decorația) și au încercat să le imite. Dar niciodată nu se imită formele, expresiile, realizările; se „imită”, dacă vrei, tehnica și izvorul. Or izvorul era tocmai acea „prezență fantastică” de care vorbeam; și tehnica era o tehnică magică, de creație în adâncuri, de pătrundere în zonele obscure și fertile ale duhului popular.

Până la Lucian Blaga, nu exista o dramă românească alimentată de folclor. Și cu toate acestea, de câte ori nu se pusese în scenă *Legenda Meșterului Manole*! Dar toți aceia cari prelucraseră această legendă au năzuit să-i dea o „interpretare originală”. Or, ceea ce constituie farmecul pur al acestei teme este însăși legenda în sine, fără căutare de simboluri și de interpretări. *Legenda* singură „realizează” acea prezență fantastică, irațională; ea singură – iar nu simbolica ei gândită printr-un efort personal – ne introduce într-un univers folcloric, în care lumea anorganică posedă o viață însuflețită și legi aidoma lumii organice; unde casele și bisericile sunt ființe vii și ele pot dura dacă o viață omenească le este jertfită, ca din sângele și sufletul ei să trăiască ele în veci.

Și ce se întâmplă de obicei

cu *Meșterul Manole* pe scenă? Se întâmplă că asistăm la un spectacol searbăd, unde bietul meșter își pune probleme de conștiință (ca și cum conștiința lui, individuală, ar constitui drama destinului) sau caută el însuși „simbolul” jertfirii. Autorii noștri dramatici pornesc de la o părere greșită: că povestea lui *Manole se cunoaște*, și că deci ei trebuie să-i descopere aspecte și simboluri noi. Acesta e un raționament care n-are nimic de-a face cu legenda în sine. Căci nu anecdota contează, ci prezența fantastică a desfășurării legendei. *Drama* și misterele grecești se întemeiau, toate, pe legende cunoscute până și de către copii. Dar emoția o provoca simpla lor desfășurare dramatică; căci numai atunci se actualiza fantasticul lor. E ca un joc; pe care îl știi, și care e totuși nou de câte ori îl joci; căci *experiența*, nu cunoașterea formală, alcătuiește „fantasticul” jocului.

Sunt unele teme din literatura noastră populară extraordinar de bogate din punct de vedere dramatic. De pildă, *Poarta*; care împlinește în viața poporului român rolul unei făpturi magice, care veghează la toate actele capitale din viața insului. Prima trecere pe sub poartă înseamnă aproape o intrare în viață, în viața reală de afară. *Poarta* veghează la căsătorie, și pe sub poartă mortul e dus, solemn, spre lăcașul de veci. Este, atunci, o reîntoarcere în lumea dintâi; ciclul e închis, și poarta rămâne mai departe, cu un om mai puțin, să vegheze alte nașteri, alte nunți, alte morți.

Gândiți-vă ce superbă ar fi o dramă desfășurându-se la umbra unei porți. Simpla ei prezență ar înălța acțiunea dramatică mult deasupra nivelului conștiinței diurne. Prin mijloacele tehnicii și regiei moderne, emoția de vis, de suprafiresc, de fantastic – ar putea fi ușor realizată. Și în această emoție colectivă, cuvintele ar suna mai greu, asociațiile ar pătrunde mai adânc. Ar participa nu individul cu conștiința lui diurnă – ci ar participa la dramă toate treptele somnului, toate puterile visului, toată acea viață subconștientă, latentă, din care se nasc marile

opere și care e prezentă în orice act hotărâtor al vieții noastre...

Dar câte teme folclorice nu ne stau la îndemână pentru crearea unei drame fantastice românești! Priveghiul morților, jocurile de copii (care sunt resturi din ceremonialele inițiatice și riturile agricole), Noaptea Sfântului Andrei, solstițiul de vară, misterul topitoriilor metalelor prețioase – și câte altele. Fiecare din aceste teme ne conduc către izvorul etern de creație: prezența fantastică. Fără această prezență, orice „inspirație populară” este o simplă pastişă.

1933

Capela din Tescani

Gheorghe VRABIE

**„SUNT FASCINAT
DE CULORILE BUCURIEI
ȘI ALE REVOLTEI”**

– Stimate domnule Gheorghe Vrabie, povestești-ne vreo întâmplare din copilărie care v-a marcat ca artist plastic. Ce nu poate uita copilăria Dumneavoastră?

– Aș vrea să mă refer la una care mi s-a părut enigmatică și semnificativă. Eu și fratele mai mic, Alexandru, am fost treziți odată înaintea de a se lumina de ziua și puși la lucru. Mama noastră vitregă smulgea de pe noi sumanele cu care ne îmbrăcam ziua și ne înveleam noaptea. În casă erau plăpumi, dar nu ni se permitea să le folosim, fiindcă erau păstrate pentru surorile născute din a doua căsătorie a tatei, pentru când vor crește mari și se vor mărita... Gestul ei era însoțit și de aceste vorbe usturătoare: „...Hai treziți-vă, nu dormiți până va cârâi cioara în par!...”.

Într-o dimineață, ieșind noi în ogradă, la un moment dat, din cer coborî o pasăre mare cu pene galbene, gri și maronii. Se lăsă prinsă în mâini. Aruncată în sus, revenea la noi de fiecare dată. (Ceea ce spun nu a fost un vis, ci curată realitate, e o întâmplare pe care o ține minte, până în prezent, și fratele meu.) Auzind zarva noastră, ieșise din casă și maștera. Zăbovi o clipă, apoi ni se adresa pe un ton prefăcut pe care nu l-am înțeles, zicându-ne: „...Ian dați-mi-o și mie s-o țân și eu oleacă...”. O arunca spre ea, dar,

prinzând-o, deveni brusc furioasă și o trânti de pământ, omorând-o...

Noi am îngropat pasărea la marginea grădinii, acoperindu-i „mormântul” cu niște paie, și chiar am plâns.

În ziua aceea a fost omorâtă și copilăria noastră.

Am trăit apoi, dacă se poate spune așa, într-o patrie vitregă, având și din această cauză multe de suferit.

Astăzi, când văd Tricolorul fluturând în vânt și acvila Stemei de Stat mișcându-și aripile (stemă al cărei autor am devenit în anul 1990, obținând victoria la concursul organizat pentru realizarea acesteia), am impresia că pasărea aceea misterioasă, cu care ne-am jucat în copilărie, omorâtă de o ființă insensibilă, a reînviat, urcă în înaltul cerurilor și nimeni nu o va mai putea ucide niciodată!...

– Ce-ați încercat întâi în adolescență, condeii sau penelul?

– Pe când eram elev în clasa a VII-a la școala din Călinești, trimiteam texte versificate la redacția ziarului *Tânărul leninist* din Chișinău. Erau, fără îndoială, niște încercări neîndemnatice ale unui copil marcat de ispita cuvântului. Am primit, de două ori, răspuns de la Aureliu Busuioc – răvașe scurte în care mi se explica de ce textele nu pot fi publicate, poetul sfătuindu-mă să citesc mai mult. Îmi amintesc că titlul unui „opus” era *De ce-mi iubesc eu Patria!*, fiind vorba, desigur, de Uniunea Sovietică...

Mai târziu am hotărât să fac niște ilustrații la propriile texte, desene cu penița în tuș, exersând întâi în creion, elaborând compoziția, diverse variante. Le-am expediat la revista *Scânteia leninistă*, al cărui sediu se afla pe str. Șciusev,

colț cu actuala M. Eminescu. Peste o zi sau două pictorul Isai Cârnu mă anunță că se afla în redacție în momentul în care a sosit corespondența și a fost deschis și plicul cu materialele mele, mi-a spus că ilustrațiile au produs o impresie bună.

Ulterior, am trăit multe experiențe dificile, însă necesare pentru a reuși de la prima încercare la examenele de admitere la Academia de Arte Plastice din Sankt Petersburg, fără să fi absolvit colegiul de arte, pe atunci Școala de Arte Plastice.

– Se spune că mediocritățile răzbat singure, iar talentul adevărat trebuie susținut. Cine au fost cei care v-au încurajat la început? Pe cine dintre artiștii plastici de la noi îi considerați dascălii Dumneavoastră?

– Pentru a răspunde la această întrebare ar trebui să știm ce este valoare autentică și ce este pseudovaloare în materie de artă, ce este talentul și ce este mediocritatea.

Să știți că nu numai în mediul celor implicați în procesul creator, ci și în cel al consumatorilor de produse artistice există oameni culți, instruiți, dar și o mulțime de agramați.

În cazul producătorilor (creatorilor) de valori culturale este nevoie de asumarea inventivității și originalității, așa cum s-au manifestat acestea în istoria artelor începând cu picturile din peșteri, continuând cu frescele, mozaicurile și vitraliile din templele și catedralele europene, elaborate în Evul Mediu și în epoca modernă, până la varietatea de stiluri, școli și multitudinea de opere din diferite genuri prin care s-a afirmat arta modernă.

Istoria artei demonstrează că talentele sunt rare, iar destinele lor

sunt de multe ori dramatice. Un exemplu în acest sens este cel al pictorului olandez Van Gogh (1853-1890), talentul și valoarea operei sale fiind unanim recunoscute și apreciate la justa valoare abia după dispariția lui. Fiind un autodidact, el a revoluționat modalitățile de expresie în pictură, împreună cu Cezanne și Gauguin, fondatorii postimpresionismului și expresionismului. Și-a realizat opera într-un deceniu, reușind această performanță datorită sprijinului material acordat de către fratele său.

În timpul vieții a reușit să vândă un singur tablou!...

După ce a plecat dintre cei vii, o natură statică a lui, *Floarea soarelui*, s-a vândut la cel mai înalt preț care s-a plătit vreodată pentru o lucrare de artă, 50 de milioane de dolari americani! După cum scrie criticul de artă Vasile Florea: „...Sunt celebre *Scrisorile* lui către fratele său Theo, mărturie vie a devorantelor reflecții despre artă care au torturat conștiința acestui artist până în momentul când și-a pus capăt zilelor!...”. A plătit deci, pentru originalitatea operei, cu propria viață. Dacă s-ar fi înregimentat în promovarea vreunui curent artistic la modă, ale cărui opere erau, la vremea aceea, pe placul publicului, în mod sigur, destinul său nu ar fi fost atât de dramatic.

Am întâlnit mulți oameni nemulțumiți de meseriile pe care le practică, spunând că ar fi vrut să se ocupe de cu totul altceva. Faptul că am ajuns să lucrez în lumea artelor mă face să fiu mulțumit de viață, tot ceea ce este legat de artă, de procesul creator, îmi prilejuiește satisfacție și bucurie. În acest domeniu de activitate ai de a face în permanență cu noul. Sunt fascinat – deopotrivă – de culorile bucuriei și ale revoltei.

Referitor la profesorii („dascălii”) pe care i-am avut: primul artist plastic care mi-a fost un timp dascăl este maestrul Mihai Petric. Înainte de a intra la Școala Republicană de Arte Plastice am frecventat, vreo trei luni de zile, un cenenclu de artă care funcționa pe lângă această școală și care era condus de M. Petric. În timpul unei ore de desen, în sala în care lucram (desenam un relief în ghips care reprezenta o frunză mare de acant), a intrat directorul școlii, sculptorul Alexandru Maico, dorind să vadă cu ce ne ocupăm. A zăbovit și lângă desenul meu. M. Petric l-a întrebat: „Nu cito, vozimiom ego k nam?”, adică: „Ei ce zici, îl luăm la noi?”.

Primul an la Școala Republicană de Arte Plastice, la disciplinele de specialitate, ne-a fost profesor Anatol Colceag, un pictor bun și un om deosebit, care era în sinea lui un disident. În societatea din perioada aceea, marcată de demagogie, intoleranță, agresivitate și șovinism, când totul și toți erau spionați, supravegheați și denunțați, el își permitea să declame, în prezența elevilor, niște versuri cu conținut pentru care risca să încaseze ani grei de pușcărie.

Important însă e că profesorul Colceag explica elevilor că o condiție *sine qua non* a lucrării de artă trebuie să fie emotivitatea.

Într-o zi îi arătasem profesorului revista *Scânteia leninistă*, proaspăt apărută, în care erau publicate și ilustrațiile mele. S-a amuzat, evidențiind imperfecțiunea desenelor sub aspectul structurii anatomiei, dar le-a apreciat pentru expresivitatea mesajului artistic, vioiciunea personajelor etc. În aceeași revistă publică și el ilustrații. Admiram desenele sale realizate cu penița în tuș la

o povestire de Barbu Delavrancea, pentru frumusețea caracterelor și a expresiei plastice executată printr-o hașurare specială, cu drepte lineare și curbe din care rezulta o gamă tonală argintie, agreabilă.

Un alt profesor, ale cărui prelegeri captivau elevii, a fost Nicolai Alentiev. Era artist scenograf, a participat la inaugurarea Teatrului Luceafărul înființat de grupul de actori condus de regizorul Ion Ungureanu. Îmi amintesc una dintre lecțiile acestui învățător, legată oarecum de principiile artei de sinteză. Zicea: „Într-o dimineață frumoasă de vară, după ce mama ți-a dat o felie de pâine și o cană cu lapte, pornești în căutarea unui motiv, soarele dimineții strălucește, păsările cântă, totul se trezește la viață și se înviorează. În fine, ai găsit, pare-se, peisajul căutat și te apuci de pictat. Dar pe măsură ce te apropii de final simți că te cuprinde un fel de îndoială și o deziluzie. De unde provine acest sentiment? Ceea ce ai cuprins în studiul tău este doar un crâmpel, doar o părticică din universul complex, din cadrul vast al naturii prin care ai trecut și care ți-a provocat sentimentul plenitudinii ce ți-a coalescit întregul ființă!”.

Vreo doi ani ne-a predat disciplinele de specialitate profesorul Igor Necitailo, absolvent al Institutului de Arte plastice din Kiev, un bun desenator și acuarelist, dar care nu s-a manifestat, în mod deosebit, în cadrul expozițiilor de artă.

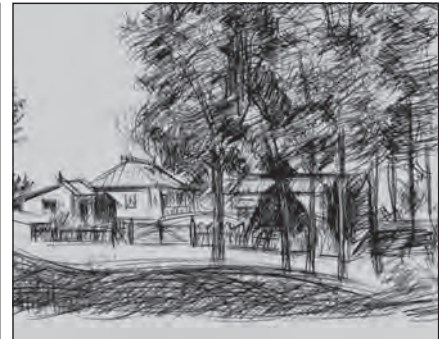
Trebuie menționat faptul că, pe atunci, Școala Republicană de Arte Plastice era rusificată la maximum: majoritatea profesorilor fiind ruși, predarea se făcea în limba rusă, temele compozițiilor pentru ilustrații erau luate din scrierile lui Pușkin, Krâlov, Gogol; despre Eminescu,

Mihai Eminescu, *Poezie populară*

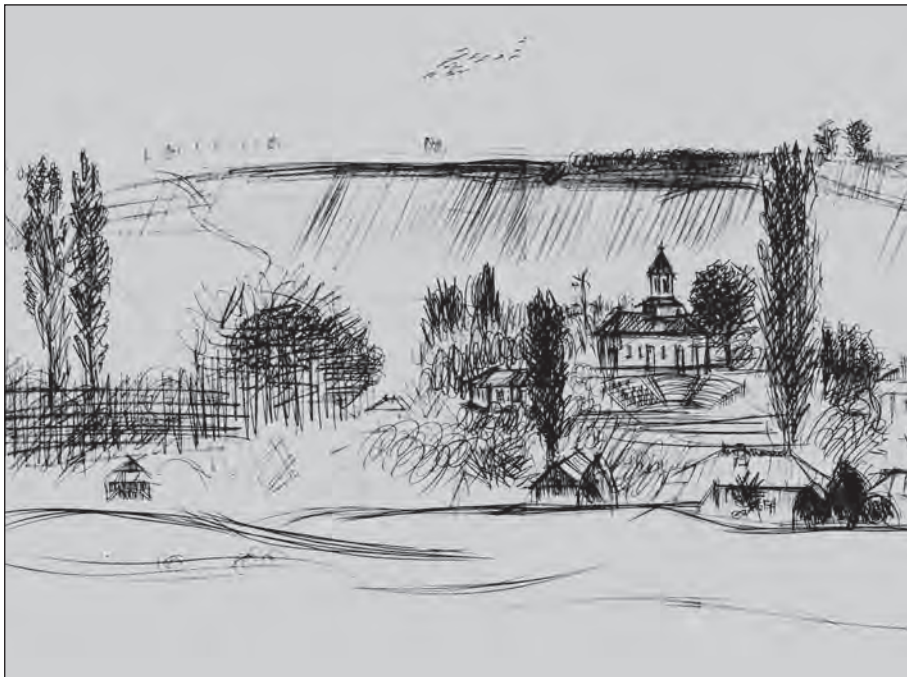
Ilustrație la cartea **Buburuzele** de Gr. Bogasieru

Vedere din Ipotești

Ipotești. Casa poetului

Ipotești

În calea vânturilor

Povestea lui Harap Alb

Creangă sau Alecsandri – nici poimă.

Totuși rolul decisiv în formarea mea profesională l-a avut pictorul Aurel David, absolvent al Institutului de Arte Plastice „V. Surikov” din Moscova. Înainte de a-l cunoaște, i-am văzut câteva lucrări, expediate prin poștă din metropola rusă la revista care astăzi se numește *Noi*. Erau niște interioare de case țărănești realizate în acuarelă într-o gamă cromatică compusă din culori calde. Atunci am auzit prima dată de numele său.

Mi-a fost apoi profesor, ne-a predat desenul, pictura și compoziția vreo jumătate de an. După cum am înțeles, nu avea un sistem de instruire definitiv. De obicei, se așeza în fața lucrărilor elevilor și demonstra, cu penelul în mână, cum trebuie pictat modelul. În lucrările mele nu a intervenit niciodată, nici el, nici vreun alt profesor.

Am avut totuși prilejul să-l cunosc destul de bine, ceea ce m-a inspirat mai târziu să scriu monografia **Aurel David, timpul, artistul și opera**.

În luna mai 2005, în satul Bardar, unde a copilărit, au fost organizate diverse manifestări prilejuite de împlinirea unui deceniu de la fondarea Liceului teoretic care îi poartă numele, la această manifestare fiind lansată și monografia mea. Scrierea acestei cărți a fost și o încercare de a salva măcar o parte din opera remarcabilului artist.

Firește, și cei patru ani de studii la Școala Republicană de Arte Plastice din Chișinău au fost importanți pentru a înțelege lumea fascinantă și misterioasă a artelor.

– Ce i-ați sfătui pe tinerii care vor să ajungă pictori?

– Tinerilor care ar vrea să-și con-

sacre viața artelor plastice le-aș recomanda să mediteze foarte serios, înainte de a lua această decizie. Munca artistului plastic comportă multe riscuri specifice activității creatoare. Dacă interesele omului gravitează în jurul problemelor materiale, atunci el în nici un caz nu trebuie să-și orienteze activitatea spre domeniul artelor. De obicei, viața artistului plastic e marcată de privațiuni. Probabil, bucuria creației solicită artistului un anumit sacrificiu. Pictorul român Nicolae Grigorescu (1838-1907) nu a îndrăznit nici să-și întemeieze o familie, de teama că lipsurile verosimile vor avea repercusiuni asupra destinului celor dragi. El s-a revoltat împotriva indiferenței autorităților și a societății față de munca și arta sa, nimeni nu a găsit de cuviință să-i pună la dispoziție măcar un atelier, dacă l-ar fi avut, ar fi realizat mult mai multe...

Istoria artelor plastice cunoaște însă și nume de artiști, e drept, mai puțini, care au dus o viață fără lipsuri. Pablo Picasso (1881-1973), pictor francez de origine spaniolă, a fost susținut de diverși negustori care vindeau la prețuri foarte bune lucrările. În anul 1957, negustorul Kahnweiler a expus și a vândut șaptezeci de pânze realizate de pictor, încasând 400 de milioane de franci. Picasso a remarcat cu acest prilej: „Este o loterie. Un om poate să câștige la loterie o dată în viața sa. Cu Kahnweiler este ca și cum ai câștiga în fiecare zi...” (citad din cartea **Le petit mond de Pablo Picasso**, Editura Hachet, Paris). Evident, așa ceva se putea întâmpla doar într-o țară cu tradiții culturale solide, cum este Franța. Se mai spune că spre sfârșitul vieții ar fi mărturisit că s-a distrat uneori pe seama consuma-

torilor de artă, păcălindu-i cu lucrări care nu erau decât niște produse făcute în glumă...

– Care este condiția artistului plastic la noi, astăzi, în Republica Moldova?

– Dezinteresul și indiferența autorităților de stat și ale societății față de cultură se reflectă în aspectul sediului Muzeului Național de Artă Plastică, în mizeria în care se zbat unii artiști talentați, cu ale căror lucrări s-ar putea mândri orice țară, orice societate normală. La noi unii artiști și-au schimbat meseria. Un pictor grafician talentat s-a făcut, de exemplu, taximetrist, niște colegi iau masa de două ori pe săptămână la o cantină pentru săraci a companiei Union Fenosa. În prezent, procesul creator și omul de creație nu mai este supravegheat, pas cu pas, de regimul politic actual, ca în perioada dominației regimului totalitar, dar autoritățile nu conștientizează importanța artei și, în consecință, a rezultat o societate spoită sub aspect material, lunecând în incultură, ignoranță și degradare morală și spirituală inimaginabile. Aș spune că statul care nu investește în instituțiile de cultură și de învățământ va fi nevoit să construiască penitenciare și pușcării. În învățământ, literaturii și muzicii li se acordă mai multă atenție decât desenului, artelor plastice. Abecedarele au fost concepute fără a se lua în calcul și ABC-ul artelor plastice.

Autoritățile au mai multă grijă de reprezentanții altor domenii decât de oamenii de cultură.

De aceea, înainte de a-și începe studiile în domeniul artelor, le-aș recomanda tinerilor să meditez profund și realist. Doar dacă tentația este puternică și omul simte că Dumnezeu l-a dotat cu har și

că va putea să învingă greutățile și privațiunile posibile, să urmeze această cale!

– Cum ați ajuns autor de steme, blazoane și drapele? Heraldica este o artă sau o știință?

– Aș vrea să răspund, întâi, la a doua parte a întrebării. **Dicționarul explicativ al limbii române** spune că heraldica este o „disciplină auxiliară a istoriei, care se ocupă cu studiul stemelor statelor, blazoanelor etc.”. În acest context, ar fi trebuit să fie menționată, în primul rând, crearea Stemelor de Stat. Definiția din dicționar se referă mai mult la teoria heraldicii, la aspectul ei științific și istoric. Simbolurile heraldice statale, stemele, emblemele sunt produse de sinteză, rezultatul colaborării specialiștilor din domeniile istoriei, artelor plastice și administrației (guvernării). Drapelul, stema, imnul și sigiliul de stat, împreună cu valuta națională, constituie însemne naționale, atribute indispensabile suveranității și independenței.

În perioada mișcării de renaștere și emancipare națională, participanții la demonstrațiile din anii 1989-1990 purtau drapele tricolore, pe unele dintre acestea erau aplicate steme desenate neîndemânic, neprofesionist. Imaginile, în majoritatea lor, evocau Stema istorică a Țării Moldovei, elementul dominant fiind capul de bour, în unele cazuri – capul de zimbrou. Prin folosirea acestor simboluri demonstrații protestau inclusiv împotriva simbolicii statale sovietice, a drapelului și stemei R.S.S.M., care au fost realizate de specialiști străini, după modele indicate de Moscova, ele nu aveau nici o legătură cu tradițiile noastre istorice, naționale și erau întemeiate doar pe valorile materiale...

După destrămarea imperiului sovietic toate fostele republici uni-nale au revenit la simbolurile heraldice concepute potrivit tradițiilor lor naționale și istorice, în unele state care și-au redobândit independența elaborându-se simboluri heraldice noi. Doar în Bielarusi, după o scurtă perioadă de timp, s-a revenit la drapelul și stema din perioada sovietică.

În Republica Moldova, după recunoașterea oficială a Tricolorului ca Drapel de Stat, în ziua de 27 aprilie 1990, la prima sesiune a S.S. al R.S.S.M. s-a pus problema elaborării unei noi variante a Stemei de Stat a Republicii Moldova, iar la 11 mai 1990 a fost anunțat, în acest scop, un concurs.

La 12 mai 1990, Sovietul Suprem a desemnat, în vederea desfășurării concursului, un juriu alcătuit din 13 deputați, președinte fiind numit Mircea Snegur. Din juriu făceau parte Ion Borșevici, Nicolae Dabija, Mihai Cotorobai, Gheorghe Mazilu, Alexandru Moșanu și alții.

Istoria desfășurării concursului, procesul elaborării și adoptării Stemei de Stat a Republicii Moldova sunt reflectate, pe baza materialului documentar, de către Silviu Andrieș-Tabac în lucrarea **Heraldica teritorială a Basarabiei și Transnistriei**.

În această carte cititorii interesați pot găsi informații utile referitoare la acest subiect. Din păcate, ea conține și afirmații ce nu corespund adevărului. Voi face, în calitate de participant direct la acele evenimente, unele precizări, iar la o eventuală reeditare a lucrării inexactitățile ar trebui înlăturate: din cei șapte artiști plastici care, împreună cu un grup de savanți, au fost convocați la secția pentru ideologie și cultură

a C.C. al P.C.M. în primăvara anului 1990, doar cinci s-au angajat în elaborarea proiectelor Stemei, deci nu toți au realizat proiecte, așa cum se afirmă în text (vezi pag. 140). Acolo se mai spune: „...În Iugoslavia a fost tipărit un afiș care a fost prezentat la judecata Prezidiului Sovietului Suprem al R.S.S.M., iar mai târziu și a Sovietului Suprem...” (vezi pag. 145). Această afirmație nu corespunde adevărului. Nimeni nu s-ar fi încumetat atunci să tipărească un afiș cu o Stemă neaprobată..., unde? – în Iugoslavia! Primul afiș cu Stema de Stat a fost tipărit după data de 3 noiembrie 1990, dată la care S.S. al R.S.S.M. a adoptat-o. În afiș imaginea policromă a fost micșorată în raport cu varianta de bază, având diametrul de 38 cm. Afișul a fost tipărit la tipografia Editurii Universul într-un tiraj de 20.000 de exemplare, la solicitarea cotidianului *Moldova Suverană*. Al doilea afiș a fost tipărit, într-adevăr, în Iugoslavia, în orașul Kranj, dar mai târziu. Inițiativa realizării acestui afiș aparținea directorului firmei „Zimbru” – o asociație cu activitate economică externă. În acest afiș imaginea are diametrul de 52 cm și este identică cu varianta de bază, realizată în proiect. Afișul respectiv reprezintă o adevărată capodoperă de artă poligrafică, de o calitate deosebită, sub aspect poligrafic rămânând, până în prezent, de valoare unică. Iată încă o afirmație la care trebuie să dau răspuns. În compartimentul *Critica Stemei*, la pag. 151, se spune: „...în cadrul discutării proiectelor *Vrabie* și *Mudrea* la Comisia Națională de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a României s-a pus problema plasării acvilei pe câmpul galben al Drapelului de Stat și astfel culorile aveau să se contopească. (Tot pe fâșia galbenă

a Tricolorului a fost amplasată Stema și în proiect (n.n. – Gh.V.) Aici J. N. Mănescu a propus ca acvila să fie colorată într-un aur brun, diferit de galbenul tricolorului. Pictorul, probabil, nu a înțeles bine și a desenat-o brun, cafeniu închis...”

Adevărul e că despre „sugestia” domnului J. N. Mănescu am aflat abia când am citit pasajul acesta după apariția cărții!...

Culoarea naturală (maro) a acvilei în varianta Stemei actuale de Stat a propus-o doamna Maria Dogaru, după cooptarea ei în calitate de coautor al concepției teoretice!... Am fost de acord ca acvila din Stema să aibă culoarea aurului brun sau chiar culoarea bronzului.

În seara zilei de 2 noiembrie 1990 Stema a fost prezentată membrilor Prezidiului Sovietului Suprem, ședința fiind prezidată de Alexandru Moșanu. S-au implicat în discuții deputații A. Arseni, I. Borșevici, M. Cotorobai, Gh. Mazilu, P. Soltan, V. Pușcaș, A. Moșanu, I. Vatamanu, toți susținând proiectul. Pe data de 3 noiembrie 1990, în a doua parte a zilei, la sesiunea a cincea a S.S. al R.S.S.M., prezidată tot de A. Moșanu, s-a discutat chestiunea referitoare la Stema de Stat. Ședința era transmisă în direct la TV. Deputatul Ion Țurcanu a prezentat raportul explicând deputaților, mulți dintre care erau membri ai P.C.M., motivele pentru care în ansamblul Stemei au fost introduse anumite simboluri, el insistând, în mod special, asupra simbolului creștin, Crucea, chemându-i pe deputați să aprobe Stema. La începutul dezbaterilor dădeau tonul deputații care erau împotriva proiectului, majoritatea vorbitori de limbă rusă. Deosebit de agresiv a fost P. Șornicov. Invocând necesitatea respectării adevărului istoric, dânsul

afirma că ni se potrivește mai mult o stemă cu..., dar este ireproductibilă aici obrăznicia lui. Indignat de comportamentul revoltător al acestui individ, poetul Grigore Vieru, care se afla la balconul din partea dreaptă a prezidiului, a strigat: „Vor să ne fure istoria!...”

„Primul care a susținut proiectul în această avalanșă de atacuri ale rusofonilor a fost deputatul Constantin Tănase, care a spus clar că «trebuie să adoptăm această Stema»” (op. citată). Au pledat apoi în favoarea Stemei deputații P. Soltan și Gheorghe Ghimpu, ulterior secretar al Prezidiului Sovietului Suprem, fiecare venind cu argumentele sale.

Ultimul a luat cuvântul deputatul Petru Lucinschi, primul secretar al C.C. al P.C.M. Cuvântarea începută în românește și terminată în rusește, să recunoaștem, a avut o anumită importanță. Au confirmat-o și cei ce au urmărit ședința la televizor, și cei ce au asistat în sală. Lucinschi i-a „convins” pe deputații care șovăiau să voteze proiectul *Vrabie-Dogaru*. Fiind propus spre aprobare, proiectul a fost votat de 243 deputați, 2 au fost „împotriva”, 11 s-au abținut.

Pe lângă problemele inerente procesului creator, legate de elaborarea unei lucrări complicate, trebuia să lupt și cu agresivitatea și viclenia unor indivizi implicați în concurs. Iată doar câteva episoade în acest sens: nu știu dacă cineva s-a întreat vreodată de ce doamna Maria Dogaru, coautor al concepției teoretice a Stemei, care în acea zi era în Chișinău, nu a participat la Sesiunea plenară a Sovietului Suprem din 3 noiembrie, la care a fost adoptată Stema, pentru că anume ea ar fi trebuit să prezinte și să explice deputaților concepția

teoretică a lucrării, nu eu. N-a participat, deoarece atunci când a fost căutată la hotel, pentru a fi invitată la ședință, nu a fost găsită. Concurenții noștri s-au dus, dimineața, pe data de 3 noiembrie, la hotel, au căutat-o, au găsit-o și au intimidat-o, reproșându-i că nu este treaba ei să se implice în adoptarea unei Steme care „va provoca tensiuni interetnice”!... Mai e ceva: la scurt timp după adoptarea Stemei, la Uniunea Artiștilor Plastici s-a desfășurat un congres. Concurentul meu din ultima etapă a concursului, ieșind la tribună, a rostit un discurs în care m-a învinuit că am plagiat Stema României. A făcut și o xerocopie a acesteia, acoperind cu alb de zinc cei doi lei și scutul pe care este amplasată acvila, adaptând varianta românească la configurația Stemei pe care am elaborat-o eu. După ce și-a încheiat discursul, majoritatea participanților au aplaudat îndelung. A fost unica dată când i-am văzut pe colegii de la U.A.P. ovaționând!...

Evident, nu aveau idee despre esența ascunsă a lucrurilor.

M-a șocat totuși bucuria acestora vizavi de ordinară mârșăvie a oponentului și plăcerea lor de a vedea cum se urâsc între ei moldovenii. S-a ridicat colegul Gr. Plămădeală și a dat citire unui protest, semnat de mai mulți artiști plastici, toți exprimându-și revolta împotriva insinuărilor nedrepte. După congres, pictorul L. Grigorașenco, despre care nu se poate spune că a fost un mare prieten al istoriei și culturii românilor, a încercat să mă liniștească, dându-și seama, chiar și el, despre sensul adevărat al acelei manifestări. Spiritele însă nu s-au potolit și atacurile au continuat: într-o zi s-au prezentat în atelierul meu doi tineri, o telejurnalistă și un

cameraman, spunându-mi că vor să realizeze un material despre Stema de Stat. Mi s-a părut ceva suspect în comportamentul lor. Când am vizionat ulterior emisiunea, m-a mirat mult „montajul”. Înainte de a filma în atelierul meu, ei lucraseră deja în atelierul concurrentului, acela afirmând că el ar fi inventat steaua cu opt raze pe care eu, chipurile, i-aș fi furat-o!..

Toate stelele folosite în arta heraldicii se cunosc de foarte mult timp și este explicată semnificația lor simbolică. Steaua cu opt raze figurează în Stema de Stat a Moldovei din timpul domniei dinastiei Movileștilor, fiind introdusă și în ansamblul Stemei Domnitorului Dimitrie Cantemir. Este considerată steaua Maicii Domnului, în iconografia bizantină artiștii o reprezintă, într-o formă stilizată, pe acoperământul Maicii Domnului. Steaua cu opt raze este o variantă a stelei călăuzitoare de la Betleem. Acesta a fost motivul pentru care am introdus în Stema varianta respectivă și nu pe cea cu cinci raze, care, să nu uităm, a fost simbolul Armatei Sovietice.

Concurentul care a ocupat locul al treilea în concurs s-a dovedit și el perfid. Peste treisprezece (!) ani de la adoptarea Stemei, într-un interviu acordat unui ziar de limbă rusă, el denaturează grosolan faptele afirmând că „...de trei ori respinsă de Comisia pentru heraldică, Stema a fost adoptată prin majoritatea de voturi a deputaților”.

Or, adevărul e altul: Stema a fost adoptată la 3 noiembrie 1990, iar Comisia Națională pentru Heraldică a fost înființată abia la 5 decembrie 1995, prin Decretul nr. 415 al Președintelui Republicii!... În interviul cu pricina, publicat în gazeta *Время*, nr. 126 (749) din 29 august

2003, intitulat *Despre cum a fost substituită Stema*, se falsifică istoria creării și adoptării Stemei, se încearcă, iarăși, discreditarea mea ca autor al concepției teoretice și ca artist plastic realizator, este calomniată dna Maria Dogaru în calitatea ei de coautor al concepției teoretice, sunt ofenșați membrii juriului și ai Comisiei Naționale pentru Heraldică a României, sunt umiliți deputații care au votat proiectul, toți cetățenii care o recunosc, autorul afirmând că ar fi vorba de un simbol introdus în sala de ședințe a Sovietului Suprem „prin ușa din spate!...”, expresia îi aparține. Aceeași publicație își anunță cititorii (atenție!) că, între timp, a fost elaborat un nou proiect al Drapelului de Stat, care ar fi fost publicat într-un număr anterior al aceleiași gazete! În aceeași publicație este denigrat și Drapelul de Stat, citez: „...Istoricii mai curioși și consilierii mai mult sau mai puțin cărturari își pot da bine seama că actualul Drapel oficial al Republicii Moldova este o copie al steagului de luptă al României Mari din timpul profascistului Ion Antonescu...”.

Iată metodele folosite de către răuvoitori pentru a dezorienta, tulbura și induce în eroare nu numai cititorii creduli, ci și demnitarii cu putere de decizie. Ei vor să ne schimbe simbolurile.

– În cartea dnei Maria Dogaru, intitulată *Din Heraldica României*, apărută la Editura I. I. F. în anul 1994, la secțiunea *Stema actuală a României*, pag. 165, sunt menționați câțiva artiști plastici din România, S.U.A., Italia și din Basarabia care au realizat proiecte pentru actuala Stemă de Stat a României, adoptată la 10 septembrie 1992. Printre autori este menționat și numele Dumnea-

voastră. Cum ați fost solicitat să participați la elaborarea proiectelor pentru Stema României?

– În primăvara anului 1992 am avut o deplasare de lucru la București. Într-o seară, am asistat la inaugurarea unei expoziții de artă prezentată la Cercul Militar din Calea Victoriei, lucrările aparținând senatorului Simeon Tatu, înaltă față bisericească. La inaugurare era prezent și președintele României Ion Iliescu, venise însoțit de Președintele Camerei Deputaților, Oliviu Gherman. Deplasarea mea la București era în consens cu hotărârile de colaborare pe care le adoptaseră Președintele Republicii Moldova Mircea Snegur și Președintele României Ion Iliescu la întâlnirea lor de la Ungheni din toamna anului 1991, dacă îmi amintesc bine. La Cercul Militar venisem și pentru a răspunde unei invitații a lui Radu Câmeci, poet și traducător, cu care făcusem cunoștință la Chișinău, unde în 1991 a fost editat volumul **Florile răului** de Charles Baudelaire într-o remarcabilă traducere semnată de domnia sa, carte pentru care executasem prezentarea grafică. În cadrul vizionării expoziției, poetul m-a prezentat Președintelui și s-a înfiripat o discuție. Pe atunci, se desfășura conflictul provocat de separatiști în Transnistria, atmosfera era tensionată. Am explicat Președintelui României caracterul vizitei mele la București. Aflând că sunt realizatorul Stemei de Stat a Republicii Moldova, dl Oliviu Gherman a zis că mă include în componența echipei care lucrează la proiectele Stemei României. Am acceptat, beneficiind, în procesul de lucru, și de propunerile profesioniste ale doamnei Maria Dogaru, cu care colaborasem deja la elaborarea Stemei de Stat a Republicii Moldova în 1990.

Este firesc faptul că am vrut ca Stema României să fie concepută în într-un stil artistic similar celui al Steimei Republicii Moldova. În toate statele, în care există o societate cultă, această stare de lucruri se reflectă și în arta și în știința heraldicii, în expresia artistică elevată a stemei țării sau a stemelor municipale și regionale. În heraldica românească, îndeosebi în heraldica teritorială a Basarabiei și Transnistriei, nu există, din păcate, o astfel de unitate stilistică din cauza evenimentelor istorice conflictuale și din cauză că multe lucrări de artă heraldică, drapele, embleme etc. au fost realizate de autori străini de istoria, cultura și arta noastră. Experiența acumulată în domeniul artei și teoriei heraldice cred că mi-ar fi permis să realizez, la un nivel artistic valabil, și proiectul final al Steimei actuale a României, dacă mi s-ar fi oferit onoarea! Ar fi fost o stemă asemănătoare cu Stema României Mari, adoptată în anul 1921, care a fost elaborată de către doi autori, heraldistul transilvănean Jozef Sebestyen de Keopecz, autorul imaginii vizuale, și Paul Gore – heraldist basarabean, autorul concepției teoretice.

Dar, mă întreb: ar fi fost frumos să se întâmple așa, să fiu eu autorul? România are destui artiști plastici capabili să materializeze concepții heraldice de înaltă calitate.

Știu că toate țările civilizate își tipăresc îndreptare, cu etaloanele Steimei de Stat, în variante monocrome, policrome și în relief, care trebuie studiate și respectate!

Toate încercările de a-i convinge pe responsabilii noștri de această necesitate imperioasă nu dau, la noi, nici un rezultat.

Mă întristează și altceva: trecând prin Cluj, am văzut și acolo scaune și cutii de gunoi vopsite în culorile Drapelului Tricolor, ceea ce nu poate fi calificat altfel decât exces de zel, profanare.

Se mai practică și aplicarea mărcilor de acciz cu Stema de Stat pe pachetele de țigări și capacele sticlelor cu băuturi alcoolice. După consumarea acestor produse, simbolurile statale și naționale sunt aruncate pe jos și călcate în picioare de cetățeni, pe toate străzile orașelor și drumurile satelor.

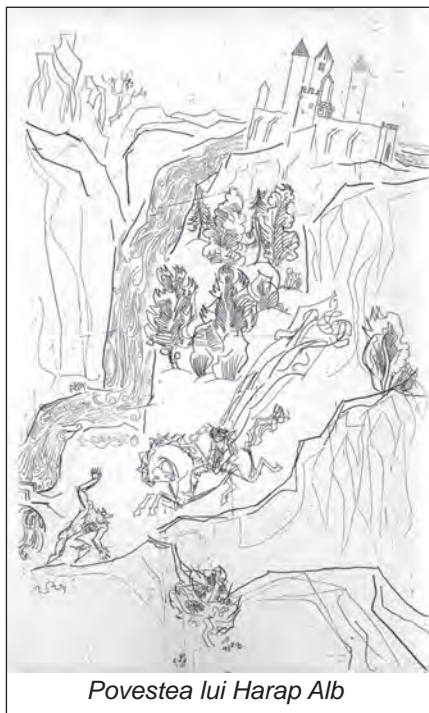
Păcat...

– **Vă mulțumim.**

A consemnat:

Ion GĂINĂ

21 august, 2005

Povestea lui Harap Alb

CONCURSUL „MOȘTENIRE” (Ediția a treisprezecea)

Stimați și iubiți frați!

Dragi tineri!

Se știe cât de grea a fost stăpânirea străină și care sunt consecințele ei asupra limbii noastre și asupra conștiinței de neam. Durerea și dragostea pentru limba maternă au fost exprimate de scriitori. Nu este întâmplător faptul că anume pe pământul basarabean s-au născut cele mai frumoase poezii închinată limbii române: *Limba noastră* de Alexe Mateevici și *În limba ta* de Grigore Vieru.

Independența și libertățile obținute după prăbușirea imperiului sovietic au permis ca, în ultimii 15 ani, să se realizeze o evoluție remarcabilă în direcția cunoașterii și folosirii limbii române literare, precum și în dezvoltarea conștiinței identității de neam. Viitorul nu poate să aparțină decât adevărului.

Cu aceste gânduri, alături de frații noștri din diaspora românească, care continuă să ne susțină cu atâta fidelitate, declarăm lansată ediția a 13-a a concursului „Moștenire”, la care vă invităm să participați.

Această ediție, ca și cele anterioare, este destinată elevilor din clasele superioare ale liceelor și din celelalte școli echivalente din Republica Moldova și Ucraina.

Se vor acorda următoarele premii și distincții, pentru cele două secțiuni: a) **Istoria românilor**, b) **Istoria literaturii române**:

Premiul I, în valoare de 200 de dolari, pentru fiecare secțiune;

Premiul II, în valoare de 150 de dolari, pentru fiecare secțiune;

Premiul III, în valoare de 100 de dolari, pentru fiecare secțiune;

Mențiuni: câte 5 mențiuni, în valoare de 50 de dolari, pentru fiecare secțiune (în total 10 mențiuni).

Toți participanții care vor fi promovați în etapa a doua a competiției (în afara celor 17 câștigători ai distincțiilor anunțate) vor beneficia de premii de încurajare în valoare de 300 de lei fiecare. Această susținere va fi acordată celor pasionați de istoria neamului și de literatura română de către dl Valeriu COSARCIUC, deputat în Parlamentul Republicii Moldova din partea fracțiunii „Alianța Moldova Noastră”.

Cu această ocazie, îndemnăm și alți compatrioți din țară și de peste hotare să sprijine mișcarea de renaștere spirituală a tinerei generații din republica noastră.

Un premiu special, în valoare de 100 de dolari, pentru cea mai originală lucrare la literatura română, a instituit distinsul om de cultură din România dl Toma Istrati.

Toți premianții, precum și cei răsplătiți cu mențiuni vor primi în dar cărți. Termenele în care se va desfășura concursul și alte detalii rămân în obiectivul organizatorilor de la Chișinău.

Cu alese sentimente frățești,

ALIANȚA PENTRU SPRIJINIREA BASARABIEI

Președinte, Eugen HOLBAN

Subiecte la istorie

1. Dimitrie Cantemir: imaginea latină și românească a Moldovei la începutul secolului al XVIII-lea.
2. Domnia și biserica ortodoxă din Moldova în secolul al XVII-lea: convergențe materiale și spirituale.
3. Comerțul și politica în societatea moldovenească în a doua jumătate a secolului al XIV-lea și în secolul al XV-lea.
4. Politică de colonizare a țarismului rus în Basarabia și consecințele ei.
5. Mișcarea națională a românilor din Basarabia, Bucovina și Transilvania la hotarele secolelor XIX și XX: studiu comparativ.
6. Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni în viața spirituală a Basarabiei.
7. Constantin Stere în viața politică a României după Marea Unire din 1918.
8. Politică de deznaționalizare a regimului comunist în R.S.S.M. (anii '50-'80 ai secolului XX).
9. Evacuarea Basarabiei: 28 iunie – 3 iulie 1940.
10. Republica Democratică (Populară) Moldovenească (2 decembrie 1917 – 24 ianuarie 1918) – etapă a procesului de unire cu România.

Subiecte la literatura română

1. Umaniștii literaturii române în context european.
2. M. Kogălniceanu – un arhitect al literaturii române moderne.
3. Ecouri ale literaturii universale în poezia lui Mihail Eminescu.
4. Junimismul – o nouă tendință în cultura și literatura română.
5. Mesianism și spirit de revoltă în opera lui Alexe Mateevici.
6. Sentimentul demnității umane și naționale în romanele lui Mihail Sadoveanu.
7. Motive biblice și folclorice în proza lui Ion Druță.
8. Poezia lui Liviu Damian – o „parte a noastră de zbor”.
9. Modernitatea poeziei anilor '70 (Arc. Suceveanu, N. Dabija, L. Lari, I. Hădărcă ș.a.)
10. Poezia / proza (la alegere) postmodernistă și problema omului contemporan.

Condițiile concursului

Participanții vor prezenta lucrările în scris, în volum de 15-20 pagini, dactilografiate la două intervale sau scoase la imprimantă, cu spațierea și mărirea corpului de literă respectiv, sau scrise citeț în caiet.

Lucrările vor fi expediate pe adresă redacției săptămânalului *Literatura și Arta*: str. Sfatul Țării, nr. 2, cod poștal 2009, or. Chișinău, până la 10 martie 2006. Pe plic se va indica: *Pentru Concursul „Moștenire”*, secțiunea și numărul temei. La concurs vor fi admise lucrările consacrate unei singure teme de la secțiunea dată.

Pentru etapa a doua vor fi invitați autorii celor mai bune lucrări. Discuțiile vor avea loc cu precădere pe baza temelor propuse.

Cerințele față de perfectarea lucrărilor

1. Pe foaia de titlu se va indica:
 - a) concursul „Moștenire”;
 - b) secțiunea, numărul temei și tema propriu-zisă;
 - c) numele, prenumele, instituția de învățământ, clasa și adresa completă a autorului;
2. Lista lucrărilor consultate (monografii, studii, articole etc.) se va anexa la finele lucrării.

La concurs sunt invitați să participe elevii gimnaziilor, liceelor, colegiilor.

Rezultatele concursului vor fi anunțate în presă.

Relații la tel. 21-02-12,

Raisa CIOBANU

AUTORI

Ana BANTOȘ, critic literar, cercetător științific coordonator, Institutul de Literatură și Folclor al A.Ș.M.; conf. univ. doctor, Universitatea de Stat din Moldova.

Eugenia BOJOGA, doctor în filologie, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj.

Alexei CHIRDEACHIN, doctorand, lector, U.S.M.

Irina CONDREA, conferențiar, doctor în filologie, decan al Facultății de Litere, U.S.M.

Nelea CROITORU, lector, doctorandă, Catedra de Limba Română, Lingvistică Generală și Romanică a Facultății de Litere, U.S.M.

Svetlana DRAGANCEA, lector superior, ASEM.

Galina GRĂDINARI, lector superior, Catedra de Limba Engleză, U.P.S. „Ion Creangă” din Chișinău.

Ion HADÂRCĂ, poet, om politic, Republica Moldova.

Valeriu MATEI, poet, om politic, Republica Moldova.

Nicolae MĂTCAȘ, doctor în filologie, profesor universitar; Expert superior la Direcția Generală pentru Integrarea Europeană și Relații Internaționale, compartimentul României de Pretutindeni, Ministerul Educației și Cercetării din România; membru al colegiului de redacție al revistei *Limba Română*.

Mina-Maria RUSU, profesor doctor, Inspector general pentru limba și literatura română la Ministerul Educației și Cercetării, România, vicepreședintă a Comisiei naționale pentru limba și literatura română.

Valeriu RUSU, lingvist francez, originar din Basarabia, doctor în filologie, profesor universitar, directorul Departamentului de Lingvistică Comparată a Limbilor Romanice și Română de la Universitatea Aix-en-Provence, membru titular al Academiei din Aix-en-Provence; membru al colegiului de redacție al revistei *Limba Română*; Cetățean de Onoare al municipiului Chișinău.

Filip TEODORESCU, ambasador al României în Republica Moldova.

Gheorghe ȚÂMBAL, profesor de limba și literatura română, Liceul Teoretic din Cociulia, Cantemir, Republica Moldova.

Elena VARZARI, lector, Catedra de Filologie Clasică, U.S.M.

Dragoș VICOL, doctor în filologie, șeful Catedrei de Filologie Română, ULIM.

Gheorghe VRABIE, artist plastic, membru al U.A.P., Republica Moldova.

Aliona ZGARDAN, conf. dr., U.P.S. „Ion Creangă” din Chișinău.

Elena ZGÂRCIBABĂ, lector superior, Catedra de Filologie Română a Universității de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul.

